

ANKARA ÜNİVERSİTESİ
ÇEVRE SORUNLARI ARAŞTIRMA VE UYGULAMA MERKEZİ
Ankara University Center for Environmental Studies

ANKARA ÜNİVERSİTESİ ÇEVREBİLİMLERİ DERGİSİ
Ankara University Journal of Environmental Sciences

Cilt: 9

Sayı: 2

Yıl: 2022

Volume: 9

Number: 2

Year: 2022

Ankara – 2022

Elektronik / Online ISSN: 2146-1562

Tüm Hakları saklıdır. Bu derginin tamamı ya da dergide yer alan bilimsel çalışmaların bir kısmı ya da tamamı 5846 sayılı yasanın hükümlerine göre Ankara Üniversitesi Çevre Sorunları Araştırma ve Uygulama Merkezinin yazılı izni olmaksızın, elektronik, mekanik, fotokopi ya da herhangi bir kayıt sistemiyle çoğaltılamaz, yayımlanamaz.

All rights are reserved. Published content may not be copied or re-published without the permission of Ankara University Center for Environmental Studies.

Ankara Üniversitesi Çevre Sorunları Araştırma ve Uygulama Merkezi
Ankara Üniversitesi Çevre Bilimleri Dergisi
Ankara University Journal of Environmental Sciences

Elektronik / Online ISSN: 2146-1562

Cilt/ Volume: 9

Sayı/ Number: 2

Yıl/ Year: 2022

Yayın Sahibinin Adı/ Owner

Ankara Üniversitesi Çevre Sorunları Araştırma ve
Uygulama Merkezi adına
Mehmet SOMUNCU

Sorumlu Yazı İşleri Müdürü / Publisher Manager
Uğur DOĞAN

Yayın İdare Merkezi Adresi/ Correspondence
Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi
Sıhhiye, ANKARA

Yayın İdare Merkezi Telefonu/Phone
+90 312 3103280/1202

Elektronik Posta Adresi/ Email
csaum@ankara.edu.tr

URL
<https://dergipark.org.tr/aucevrebilim>
<http://dergiler.ankara.edu.tr>
<http://csaum.ankara.edu.tr>

Yayının Türü/ Type of Publication
Yaygın süreli yayın/ Widely Distributed Periodical

Editörler Kurulu/ Editorial Board

Mehmet SOMUNCU (**Baş Editör**/ Editor-in-Chief)
Işıl KAYMAZ (**Yardımcı Editör** / Associate Editor)
İhsan ÇİÇEK (**Alan Editörü** / Field Editor)
Hakan YİĞİTBAŞIOĞLU (**Alan Editörü** / Field Editor)
Fatmagül GEVEN (**Alan Editörü** / Field Editor)
Gökşen ÇAPAR (**Alan Editörü** / Field Editor)
Serdar YEŞİLYURT (**Alan Editörü** / Field Editor)

Editör Danışma Kurulu/Editorial Advisory Board:

Ali İhsan AROL, Ortadoğu Teknik Üniversitesi
Aysel ATIMTAY, Ortadoğu Teknik Üniversitesi
Ayşen ERDİNÇLER, Boğaziçi Üniversitesi
Christina GONNELLI, Università Degli Studi Firenze
Erwin BERGMEIER, University of Göttingen
Federico SELVI, Università Degli Studi Firenze
Gülen GÜLLÜ, Hacettepe Üniversitesi
Günay KOCASOY, Boğaziçi Üniversitesi
Kaoru KASHIMA, Kyushu University
Latif KURT, Ankara Üniversitesi
Neil ROBERTS, Plymouth University
Neriman ŞAHİN GÜÇHAN, Ortadoğu Teknik Üniversitesi
Nilgöl KARADENİZ, Ankara Üniversitesi
Selim L. SANİN, Hacettepe Üniversitesi
Sibel ATASAGUN, Ankara Üniversitesi
Uğur DOĞAN, Ankara Üniversitesi
Warren EASTWOOD, Birmingham University

Ankara Üniversitesi Çevre Bilimleri Dergisi, yılda iki kez yayımlanan hakemli bir dergidir.
Ankara University Journal of Environmental Sciences is a refereed journal, published twice a year.

ANKARA ÜNİVERSİTESİ
ÇEVRE SORUNLARI ARAŞTIRMA VE UYGULAMA MERKEZİ
Ankara University Center for Environmental Studies
ANKARA ÜNİVERSİTESİ ÇEVREBİLİMLERİ DERGİSİ
Ankara University Journal of Environmental Sciences
Cilt/ Volume: 9 Sayı/ Number: 2 Yıl/ Year: 2022

İçindekiler/ Contents

Dağlık Alanlarda İklim Değişikliğine Bağlı Refah Göçü: Çamlıyayla <i>Amenity Migration in Mountainous Areas in the Context of Climate Change: Çamlıyayla</i> Merve ALTUNDAL ÖNCÜ, Mehmet SOMUNCU	1
İklim Değişikliği Sorununun Hukuki ve Toplumsal Boyutlarına Yönelik Farkındalığa İlişkin Ölçek Geliştirme Çalışması <i>Scale Development Study on Awareness of the Legal and Social Dimensions of the Climate Change Problem</i> Gülce Selin GEREK	14
Türkiye’de Otomobil ve Ticari Araçlardan Alınan Özel Tüketim Vergisi ve Motorlu Taşıtlar Vergisinin Çevresel Etki ve Vergi Adaleti Bakımından Değerlendirilmesi <i>An Evaluation of the Special Consumption Tax and Motor Vehicle Tax Levied on Automobiles and Commercial Vehicles in Turkey in Terms of Environmental Impact and Fairness in Taxation</i> Ahmet SOMUNCU	29
Korunamayan Bir Kültür Varlığı: Mustafa Kemal Paşa’nın Erzurum’daki İlk Karargâhının Mevcut Durumu ve Korunması Üzerine Bir Değerlendirme <i>An Unprotected Cultural Property: An Evaluation on the Current Situation and Conservation of Mustafa Kemal Pasha’s First Headquarters in Erzurum</i> Alican BERBER	44
Sürdürülebilir ve Düşük Karbon Emisyonlu Kentsel Alanlar için Eko Şehir Kavramı; Zonguldak İli için Öneriler <i>Eco City Concept for Sustainable and Low Carbon Emission Urban Areas; Suggestions for Zonguldak Province</i> Elif ÖZTEKİN, Sinem ÇOLAK	62
Güdül İlçesi’ndeki Kırsal Turizmin Sürdürülebilir Kırsal Kalkınma Stratejisi Bağlamında Değerlendirilmesi <i>Evaluation of Rural Tourism in Güdül District in the Context of Sustainable Rural Development Strategy</i> Sibel Can ÇETİNKAYA	74

Makale Kabul ve Yazım Kuralları/ Instructions for Authors	92
--	-----------

Dağlık Alanlarda İklim Değişikliğine Bağlı Refah Göçü: Çamliyayla*

*Amenity Migration in Mountainous Areas in the Context of Climate Change: Çamliyayla**

Merve ALTUNDAL ÖNCÜ^{1**}, Mehmet SOMUNCU²

¹Ankara Üniversitesi Ayaş Meslek Yüksekokulu Coğrafi Bilgi Sistemleri Programı, Ankara, Türkiye

²Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Coğrafya Bölümü, Ankara, Türkiye

Özet: Bu çalışma, kentten dağlık alanlara hareket eden insanların motivasyonlarının iklim değişikliğinin etkileriyle ilişkisini anlamayı amaçlamaktadır. Bu kapsamda Çamliyayla dağlık yerleşmesine hareket eden refah göçmenlerinin iklim değişikliğine bağlı olarak hareketliliklerinin değişimi incelenmiştir. Araştırmada nitel araştırma yöntemini destekleyici ikincil veriler kullanılmıştır. Nitel veriler betimsel olarak analiz edilmiştir. Görüşmelerden elde edilen bulgulara göre Çamliyayla dağlık yerleşmesine hareket eden kentliler iklim değişikliği hakkında yüksek farkındalığa sahiptir. Katılımcılar mevsimlerin başlangıç ve bitiş dönemlerinin değiştiğini ve hava sıcaklığının arttığını belirtmiştir. Buna bağlı olarak dağlık alanlara yönelik hareketlilikleri eskiye göre daha fazla iklim değişikliğinden etkilenmektedir. Araştırmanın en önemli bulgularından biri de katılımcıların iklim değişikliğinin etkilerine karşı dağlık alanları kentlere göre daha güvenli bulmalarıdır. Buna göre gelecekte kentlilerin iklime bağlı nedenlerle dağlık alanlara daha sık hareket edeceği ve mekânsal dönüşümün etkilerinin gözlemlenebileceği tespit edilmiştir.
Anahtar kelimeler: dağlık alan, iklim değişikliği, refah göçü, Çamliyayla, Toros Dağları

Abstract: This study aims to understand the relationship between the motivations of people moving from the urban to mountainous areas and the effects of climate change. In this context, the change in the mobility of amenity migrants moving to the mountainous settlement of Çamliyayla due to climate change has been examined. There are secondary data supporting the qualitative research method in the research. Qualitative data were analyzed and reported descriptively. According to the findings obtained from the interviews, the amenity migrants who move to the mountainous settlement of Çamliyayla have a high awareness of climate change. Participants stated that the beginning and ending periods of the seasons changed and the air temperature increased. Accordingly, their mobility towards mountainous areas is affected by climate change more than before. One of the most important findings of the research is that the participants find mountain areas safer than cities against the effects of climate change. Accordingly, it has been determined that in the future, urban residents will move to mountainous areas more frequently due to climate-related reasons and the effects of spatial transformation can be observed.

Keywords: mountainous areas, climate change, amenity migration, Çamliyayla, Taurus Mountains

1. Giriş

Sanayileşme, hızlı kentleşme, küresel turizm vb. çerçevesinde dünyadaki kaynaklar sürdürülebilir olmayan yöntemlerle kullanılmaktadır. Günümüzde bu insan bahsederken iklim değişikliğine katkısı yadsınamaz boyuttadır. Mevcut üretim ve tüketim biçiminin bir sonucu olarak iklim değişikliği ve etkileri konusu özellikle 1970'li yıllardan itibaren önce akademik, ardından politik çevrelerde giderek daha fazla tartışılan bir konu haline gelmiştir. İklim değişikliğini şiddetlendiren sera gazı emisyonlarının artışı, yol açarak iklimde belirsizliklere neden olmaktadır. Isınmanın NASA GISS'e göre 100 yıl içerisindeki değişimi yaklaşık 1 C⁰'dir (Çizelge 1). Isının artmasına bağlı olarak karbondioksitte, deniz suyu sıcaklığında ve deniz seviyesi yüksekliğinde artış, buz tabakalarında azalış dikkat çekmektedir. Birbirine bağlı tüm bu sistemler göz önüne alındığında her bir coğrafi birimin ve insan faaliyetinin bu değerlerden farklı şekilde etkilendiği ve etkileyeceği söylenebilir.

İklim değişikliğine bağlı etkilerden biri de insan hareketliliğine veya göçe yol açmasıdır (Barrios vd., 2006; Klaiber, 2014; Cottier vd., 2022). Kırsal mekânda orman alanlarının azaltılması

*Bu çalışma Mehmet Somuncu'nun danışmanlığında Merve Altundal Öncü tarafından yazılan "Refah Göçünün Dağlık Yerleşmelerin Yeni Mekân Organizasyonu Üzerine Etkileri: Adana ve Mersin" isimli doktora tezinden üretilmiştir.

** Sorumlu yazar, maoncu@ankara.edu.tr

Dağlık Alanlarda İklim Değişikliğine Bağlı Refah Göçü: Çamlıyayla

bölgesel iklim değişikliklerine ve dolaylı olarak göçe neden olmaktadır (Özerdem ve Barlas, 2021). Diğer taraftan sanayileşme ve hızlı kentleşmeye bağlı olarak kırdan kente göç gerçekleşmiş, kentsel ısı adaları oluşmuştur. Yine gerek kırsal mekânda gerekse kentsel mekânda artan aşırı hava olayları kapsamında insanlar daha güvenli yerler aramak için iklime bağlı yer değiştirmektedir. İklim değişikliğine bağlı etkilerin giderek artacağı ön görüldüğünden, insanların da iklime bağlı hareketliliklerinin artacağı düşünülmektedir (GRID, 2020).

Çizelge 1. Kara-okyanus yıllık ortalama sıcaklık değerleri (C°).

1901	-0.15
1921	-0.18
1941	0.19
1961	0.06
1981	0.32
2001	0.53
2021	0.84

Kaynak: NASA küresel sıcaklık verileri

Hayvan göç rotalarının ve zamanlarının iklim değişikliğinden etkilendiği, iklim değişikliğinin doğrudan insan hareketliliğini belirleyen bir faktör olarak ele alınması son dönemlerde tartışılmaya başlanmıştır. İklim değişikliğinin etkileri kentlerde aşırı sıcak gün sayısı, artan nem, aşırı hava olaylarına bağlı sel veya toprak kaymaları ile kendini göstermektedir. Bu nedenlere bağlı olarak kendilerine kentte daha az güvende hisseden kentlilerin kırsal mekânlara doğru hareket ettiği bilinmektedir (Özerdem ve Barlas, 2021). Bu bağlamda bu araştırma, iklim değişikliğinin etkilerine bağlı olarak kentlilerin dağlık alanlara hareketlerini ve motivasyonlarını incelemeyi amaçlamaktadır.

Dağlık alanlar gerek üretim fonksiyonları ile gerekse turizm ve rekreasyon potansiyelleri ile önemli ekonomik merkezlerdir. Turizm faaliyetleri doğası gereği iklim ile ilişkili olup, iklim değişikliğinden kaynaklanan kar örtüsünün azalması, sıcak hava dalgalarının sıklık ve şiddetinin artması, yıllık yağış örüntülerinin değişmesi ve diğer belirsizlikler nedeniyle, dağlık alanlardaki ekonomik faaliyetler tehdit altındadır (Ahmed ve Helhel, 2022; Yalçın, 2022). İklim değişikliğinin etkileri konusunda pek çok ulusal ve uluslararası ölçekte girişim ve politika olsa da, dağlık alanların gelişimi daha az planlıdır. Özellikle kentten dağlık alanlara doğru hareket eden kentlilerin motivasyonlarından en önemlisinin iklim değişikliği olduğu göz ardı edilmektedir. Bu kapsamda bu araştırma, Çamlıyayla yerleşmesi üzerinden metropol kent nüfusunun dağlık alanlara iklim değişikliğine bağlı etkenler çerçevesinde hareket edip etmediğinin tespit edilmesini hedeflemektedir. Böylece dağlık alanların iklim değişikliği krizi içerisindeki bir diğer işlevi de tanımlanmış olacaktır.

2. Dağlık Alanlar ve İklim Değişikliği

Dağlık alan tanımlamalarındaki belirsizliğe karşın, bugün dünyanın yaklaşık dörtte birinin dağlık alan olduğu kabul edilmektedir (Scott, 2006). Dağlık alanlar başta biyoçeşitlilik ve su kaynakları olmak üzere, ekolojik yapı, kültürel çeşitlilik ve geleneksel yaşam nitelikleri nedeniyle dünyanın önemli coğrafi bölgeleridir (Romeo vd. 2020). Yalnızca dağlık alanlarda yaşayanlar için değil, düzlüklerde yaşayanlar için de hayati kaynakları olduğu söylenebilir (Borowski ve Munteanu, 2011).

Dağlık alanların küresel anlamda önemi ilk olarak, 1992 yılında Rio Dünya Zirvesi Konferansı'nda Birleşmiş Milletler (BM) tarafından vurgulanmıştır. Bu toplantının bir çıktısı olan Gündem 21 eylem planında dağlık alanlara özel bir bölümde yer verilmiş ve 13. başlık "Kırılgan Ekosistemin Yönetimi: Sürdürülebilir Dağ Gelişimi" olarak adlandırılmıştır. Ardından yine BM tarafından 2002 yılı 'Uluslararası Dağ Yılı' ilan edilmiştir. Dağlık alanların sürdürülebilir kalkınma bağlamında ele alınması ve küresel bakış açısının değiştirilmesi için, ülkelerin iş birliğine dayalı plan ve politikalar geliştirilmesi yönünde öneriler getirilmiştir. Söz konusu gelişmelerin küresel dağlık alanlar ve bu bölgelerde yaşayanlar için önemi büyüktür (Grabherr ve Messerli, 2011).

Küresel boyutta dağlık alanların önemine vurgu yapan pek çok çalışma bulunmaktadır. Avrupa Konseyi Dağlık Bölgeler Şartı Taslağı olarak adlandırılan listede dağlık alanlarla ilgili farklı konulara

değnilmiştir. Taslakta dağlık alanların önemli çevresel, ekonomik, sosyal ve kültürel işlevler taşıdığına vurgu yapılmıştır (CLRAE, 1995). Dağlık alanlarda gerçekleşecek ekonomik, toplumsal ve çevresel sorunların ortak bir problem olarak ele alınması gerektiği ve komşu dağlık alanlarda uyumlu politikaların uygulanmasının faydalı olacağı belirtilmiştir. Ayrıca taslakta dağlık bölgelerin kendine özgü koşulları olduğu göz önüne alınarak, bu bölgelerde yaşayanların temel gereksinimlerini karşılarken daha fazla zorlanacaklarına dikkat çekilmiştir. Dağlık bölgelerin doğal kaynakları, arazi şekilleri ve insan potansiyeli korunarak ekonomik kalkınmanın gerçekleştirilmesi üzerinde durulmuştur. Ekonomik kalkınmayı sağlamak için hedeflenen sektörler ise tarım, ormancılık ve zanaatkarlık gibi dağlık alanlarda yürütülebilen faaliyetlerdir. Taslaktaki en çarpıcı ifadelerden biri ise, dağlık alanlarda yaşayanların mevcut koşullarının korunmasına ek olarak, daha iyi bir yaşam standardı sağlanması gerekliliği vurgusudur. Tüm bunların yanında dağlık alanlardaki kültürel çeşitliliğe değnilerek, gelenek ve kültürel mirasa sahip çıkılması ve korunarak geleceğe taşınması kararı alınmıştır.

Dünyadaki dağlık alanların yerelliğe bağlı farklılıkları, tüm dağlık alanlar için tek bir araştırma çerçevesi oluşturulmasına imkân vermemektedir. Aktif volkanik dağlar, izole dağlık alanlar, endemik türlere sahip dağlık alanlar, mikroklima iklim alanı olan dağlık alanlar, turistik dağlık alanlar, dini öneme sahip dağlık alanlar vb. pek çok alan söz konusu bölgelerdeki karakteristik alanları yaratmaktadır. Özellikle mitlerin kaynağı olan ve günümüzde sıkça yapılan spiritüel yolculuğun da mekânı olarak dağlar, toplumun önemli bir bölümü için özel anlam ifade etmektedir (Grabherr ve Messerli, 2011).

Avrupa Ekonomik Alanı'nın (EEA) 2010'da yayınladığı Avrupa'daki dağlık alanlar için 10 mesaj içeren raporuna göre ise, dağlık alanlar sahip oldukları zenginliklerin yanında, çok da kırılgandır. Tarım, turizm, ormansızlaşma, iklim değişikliği, doğal afetler gibi faktörlerdeki değişimlerden ciddi şekilde etkilenmektedir. Dağlık alanların hassas yapısını koruyarak kalkındırmak için ise uluslararası işbirlikleri ile yerelin güçlendirilmesi gerekliliğine vurgu yapılmaktadır. Dağlık alanlardan bahsederken, iklim değişikliğinin etkilerine karşı dirençliliğinin düşük olduğu da vurgulanmalıdır. Bugün dağlık alan çalışmalarında en fazla ele alınan problemin iklim değişikliği ve buna bağlı riskler olduğu söylenebilir. Sera gazı emisyonlarının 1990-2100 döneminde ortalama 1,1 ile 6,4 C° arasında küresel ısınmaya sebep olacağı öngörülmektedir (Kohler ve Maselli, 2009). Bu değişim, dağlık alanlardaki temiz su kaynakları, biyoçeşitlilik, ekonomik faaliyetler ve toplumsal yapı için önemli bir tehdit oluşturmaktadır. Geline nokta dağlık alanlar izole, marjinal, unutulmuş ya da dışlanmış mekanlar olarak anlaşılacak yerine; su havzaları, askeri ve stratejik konumu, gözlemevleri ve iletişim araçlarının konumlandırılması, alternatif gelecek için sunduğu korunaklı barınma imkanları ile birlikte değerlendirilmelidir (Sarmiento, 2011).

20. yy'nin ortalarına kadar dağlık alanların uzak ve izole mekânlar olarak görülmesi ve buna bağlı başlayan nüfus kaybı süreci, yerini turizm ve rekreasyona bağlı mekânın yeniden inşasına bırakmaya başlamıştır. Günümüzde dağlık alanlar daha ulaşılabilir hale gelmiştir. Buna bağlı olarak giderek daha fazla ekonomik ve sosyal ağa eklenmektedir. Bilgi toplumunun eğitim, iş ve yaşam koşullarının, bireylerin kentsel mekan dışında da yaşamasına imkan vermesi, şüphesiz dağlık alanların gelecekte turizm ve rekreasyon bakımından önemini arttıracaktır. Kıyı alanlarının tüketime açılarak nüfus ve konut baskısı çerçevesinde kapasitesinin aşılması sonucunda, kentliler boş zamanlarını kaliteli geçirmek ve doğayla iç içe olabilmek gibi motivasyonlarla kırsal mekânın bir parçası olan dağlık alanlara yönelmeye başlamıştır. Dağlık alanlarda yaşanan yoğunlaşma ve buna bağlı gerçekleşen dönüşüm, konunun uluslararası boyutta dikkat çekmesine yol açmıştır.

3. Dağlık Alanlarda İklim Değişikliğiyle İlişkili Refah Göçü

Günümüzde hizmetlerin kırsal ve dağlık alanlara kadar yayılması, buralardaki faaliyetlerin çeşitlenmesini sağlamıştır. Bunun yanı sıra, ekonomik kalkınma, boş zaman ve ortalama yaşam sürelerindeki artış ile kentten uzaklaşmak, bir topluluğa ait hissetmek ve yükselen kişisel tatmin talebi insanların kentten kıra doğru hareket etme eğilimini artırmıştır. Ayrıca evden çalışabilen beyaz yakalıların artışı ve 'sağlıklı yaşam, kaliteli yaşam, yaşamdan zevk alma' gibi yaygın söylemler nedeniyle göç, tek yönlülüğünü kaybetmeye başlamıştır. Bu bağlamda, temel motivasyonu ekonomik

nedenlere dayanmaksızın, sosyal ve kültürel etkenlere bağlı olarak kentten kırsal mekânlara doğru gerçekleştirilen hareketliliğe refah göçü denilmektedir (Moss, 2009). Uluslararası literatürde önemli tartışma konularından biri olan refah göçüne ilişkin çalışmalar, kentten kırsal doğru hareketliliğin giderek hızlanmasıyla ilgili ampirik bulgular ortaya koymaktadır (Van Auken ve Rye, 2011; Cooke ve Lane, 2015; Ruiz-Ballesteros ve Caceres-Feria, 2016; Perlik, 2019).

Refah göçü ile ilgili araştırma sahası olarak kıyı bölgeleri ile dağlık alanlar öne çıkmaktadır. Kırsal geri dönüşte yer seçiminin rastlantısal olmadığı, daha çok kıyı ve dağlık alanların tercih edildiği gözlemlenmiştir (Casado-Diaz, 2012; Cooke ve Lane, 2015; Perlik ve Membretti, 2018). Özellikle dünyada 1950'lerden itibaren, Türkiye'de ise 1980'lerden itibaren kıyı bölgelerindeki doluluk oranları dikkate alındığında, refah göçmenlerinin dağlık alanlara yöneldiği tespit edilmiştir (Özden vd. 2004; Travis, 2007; Somuncu vd., 2010; Ooi vd. 2015; Somuncu, 2016). Örneğin, Löffler ve Steinickie ABD'nin California eyaletine bağlı dağlık alanlarda göz ardı edilemeyecek bir nüfus artışı tespit etmiştir (Löffler ve Steinickie, 2006). Perlik ve Membretti'nin 2018 yılının Ağustos ayında yayınladıkları çalışmalarında, Avrupa Alpler'inde görülen refah göçünün dağlık alanlardaki terk edilme sorununa bir çözüm olabileceğini ifade etmiştir (Perlik ve Membretti, 2018). Yine aynı çalışmada dağlık alanların 2. Dünya Savaşı ve ekonomik kriz gibi dönemlerde zaman zaman kaçış bölgesi haline geldiği belirtilmiştir. 1992'deki Gündem 21 raporunda iklim değişikliği, çölleşme gibi konuların yanında dağlık alanlar konusu da ele alınarak, bu bölgelerin dünya için öneminden bahsedilmiştir (Price, 2015).

Dağlık alanlarda maden, tarım, hayvancılık ve ormancılık gibi sektörler temel geçim kaynaklarını oluşturmaktadır. Ancak göç ile yerleşmeye gelenlerin bu sektörlerde istihdam edilmediği tespit edilmiştir (Nelson, 2006). Gelirlerini hizmet sektöründen elde eden ve kent ile ilişkileri büyük ölçüde süren refah göçmenleri, mekânı da kendi talepleri doğrultusunda değiştirmeye başlamıştır. Dağlık alanlarda üretim yapan üreticilerin, arazilerini refah göçmenlerine satmaları ve üretimi bırakmaları arazi kullanımında ve sosyo-ekonomik yapıda değişiklikler meydana getirmektedir. Dağlık alanlarda iklim değişikliğine bağlı nüfus ve sermaye baskısı mekânı ve insanları önemli şekilde etkilemektedir.

Türkiye'de 1950'li yıllardan itibaren kırsal kente göç yoğun olarak gerçekleştirildiğinden, kırsal mekân giderek daha az üretim mekânı olarak değerlendirilmiştir. Diğer taraftan kır, hızlı göç sürecinde insanların zihninde nostaljik bir anı olarak yer etmiştir (Short, 2005). Bu durum kentte yaşayanların kentteki olumsuz koşulların artışına bağlı olarak bir gün kırsal dönme umudu, rekreasyon talebi ve kaliteli bir yaşam arayışı ile yeniden şekillenerek refah göçünü teşvik etmiştir. İklim değişikliğine bağlı kentlerde yaşanan ekstrem hava olayları, mevsimlerin başlangıç ve bitişlerindeki değişimler ve aşırı sıcak hava kentlilerin ilk olarak Türkiye'de kırsal kıyı mekânını tercih etmesine yol açmıştır. Ancak kıyıdaki yapılaşma ve nüfus yoğunluğu nedeniyle, bir sonraki tüketilmemiş kırsal mekân olarak dağlık alanlar tercih edilmeye başlanmıştır (Somuncu vd. 2012). 1990'lı yıllarda arazi kullanımı ve sosyo-ekonomik yapısı değişmeye başlayan dağlık alanlardaki gelişmeler planlı ve sürdürülebilir olarak yürütülememiştir. Göç edenlerin kırsal destinasyonlara olumlu etkisi olduğuna dair araştırmalar olsa da, göçün olumlu ve olumsuz etkileri mekânsal farklılık göstermektedir. Örneğin Somuncu vd.'nin 2012 yılında yaptığı çalışmaya göre ülkemizde refah göçünün ve etkilerinin izlenebildiği önemli alanlardan biri olan Doğu Karadeniz Bölgesi yaylalarında ekonomik faaliyetlerde çeşitlilik görülmesine karşın, önemli çevresel ve toplumsal sorunların ortaya çıktığı tespit edilmiştir. Doğu Karadeniz Bölgesi'nde görülen değişimlerin Türkiye'nin diğer dağlık alanlarında da gerçekleştiği gözlemlense de bu alanlarda henüz kapsamlı bir araştırma yapılmamıştır (Var ve Yalçınalp, 2009; Somuncu vd. 2012).

İklim değişikliğine bağlı etkiler her geçen gün artmaktadır. Bu durum gelecekte dağlık alanların iklim hareketliliğine bağlı hareket eden kentliler için önemli alanlar olacağını göstermektedir.

4. Araştırma Sahası

Bu araştırma kapsamında Türkiye'de refah göçü yaşanan tüm dağlık alanların çalışılması mümkün olmadığından, refah göçünün uzun yıllardır yaşandığı Orta Toroslar'da bulunan dağlık

yerleşme araştırma sahası olarak belirlenmiştir. Türkiye'nin en önemli turizm merkezlerinden olan MersinORta Toroslar'da yer almaktadır. Toplam nüfusları ortalama 3 milyon olan Adana ve Mersin metropol alanlar da bu coğrafi saha içerisinde yer almaktadır. Buna ek olarak, Aladağlar Milli Parkı, Yumurtalık Tabiatı Koruma Alanı, Göksu Deltası Özel Çevre Koruma Bölgesi gibi çok önemli korunan alanlara komşu olan Toroslar, geçirdiği hızlı dönüşüm ile dikkat çekmektedir. Alanla ilgili önceki çalışmalar incelendiğinde, bölgenin fiziki coğrafya özelliklerinin ve hayvancılık faaliyetlerinin yoğun olarak çalışıldığı tespit edilmiştir (Davran vd. 2009; Atalay vd. 2014; Daskiran vd. 2018). Diğer taraftan Türkiye'de göçebeliliğin kısıtlı da olsa hala sürdüğü bir bölge olması, göçer ve yarı göçerlerle ilgili çalışmalar yapılmasını sağlamıştır (Bakır, 1995; Kantar, 1996; Somuncu, 2005). Keçi yetiştiriciliği bölgeye has bir yaşam tarzı olarak göçebelikle ilişkisi kurulmuş ve üretilen artı değer Toroslar'daki yaylalarda üretim yapmadan yaşayan insanlara pazarlandığı belirtilmiştir. Ayrıca üretim yapan göçer ve yarı göçer toplulukların ise giderek azaldığı vurgulanmıştır. İlk olarak 13. yy.'de yerleşik hayata zorla geçirilmeye çalışılan göçerlerin bugün gönüllü olarak yerleşik hayata geçerek geleneksel üretim yollarını terk ettiği tespit edilmiştir. Yerleşik hayata geçtikten sonra yarattıkları toplumsal ve mekânsal dinamikler ve mekânı yeniden organize etmeleri üzerine Cezmi Sevgi tarafından 1984 yılında yapılan çalışma önemli bir yere sahiptir. Bu çalışmada Toroslar'da yer alan Adana'nın yaylalarındaki toplumsal, ekonomik ve kültürel değişimler irdelenmiştir. Buna göre Toroslar'da yaşayanlar, kentsel mekândaki hızlı gelişmelerin uzağında kalan ve kentlilerin üstünlük kurduğu bir topluluk olarak nitelenmiştir. Sosyo-psikolojik yönden kente göç etme baskısıyla karşı karşıya kalan yarı göçer topluluk, ovalarda tarım işçisi veya kentlerde inşaat işçisi olarak istihdam edilmiştir. Bölgedeki yaylaların çok uzun yıllardır hava değişikliği amacıyla kentliler ve ovada yaşayanlar tarafından yaz aylarında yerleşim alanı olarak kullanıldığı da tespit edilmiştir. 1995 yılında Toroslar'da yapılan başka bir araştırmaya göre, kente yakın, ulaşımı kolay ve hava değişikliği için tercih edilen dağlık yerleşimlerde üretim yapılmadığı sonucuna ulaşılmıştır (Bakır, 1995). Kırsal mekânda üretim yapmadan yaşayan kentlilerin arazileri bölmesi, geleneksel mimari yapıyı bozması ve üretim dengesini değiştirmesi en önemli bulgular arasındadır. Bu bulgulara dayanarak 1980 ve 1990'lı yıllarda dahi bölgede hava değişikliği motivasyonu ile üretim yapmadan kırsal mekânı kullanan insanlar olduğu söylenebilir. Ancak Toroslar'daki insan hareketliliği, önemli tarihsel arka planına rağmen pek çok yasal ve yönetsel probleme sahne olmaktadır. Yarı göçerliliğin kaybolmaya yüz tutması ile dağlık alan kullanım pratikleri de hızla değişmektedir (Geray ve Özden, 2003).

Çalışma sahası, yaz aylarında kıyılarda artan sıcaklara bağlı olarak kentten kıra doğru refah göçünün yoğun olarak gerçekleştiği Orta Toroslar Bölgesi'nden Mersin ili Çamlıyayla İlçesi'ne indirgenmiştir.

Çamlıyayla İlçesi Mersin'e bağlıdır ve yerel halk tarafından Namrun olarak da anılır (Şekil 1). İlçe, 1990 yılına kadar Tarsus'a bağlı bir nahiye iken, 09/05/1990 tarih ve 3644 sayılı kanunla Tarsus'tan ayrılarak, 27/08/1991 tarihinde Çamlıyayla adıyla ilçe statüsü kazanmıştır. Bu araştırmada Çamlıyayla ilçesinde yer alan tüm mahalleler yer almamaktadır. İlçe merkezinde yer alan Kale Mahallesi, Cumayakası Mahallesi ve Çayirekinliği Mahallesi çalışma alanı olarak belirlenmiştir. Dolayısıyla Çamlıyayla olarak tanımlanan çalışma alanı, aslında bu üç merkez mahalleyi kapsayan ilçe merkezi olarak belirlenmiştir. İlçe merkezi, Otoyol-21 olarak adlandırılan ve Ankara-Tarsus arasındaki ulaşımı sağlayan önemli hat üzerinde yer almaktadır. 1978'den 1993 yılına kadar aralıklı olarak farklı etapları tamamlanan otoyol, bölgedeki insan akışlarını ve yerleşmelerin fonksiyonları da önemli ölçüde etkilemiştir. İlçeye bağlı bulunan 14 mahalle vardır. Ancak tüm mahallelerin refah göçmenleri tarafından aynı oranda tercih edildiği söylenemez. Cumayakası, Çayirekinliği ve Kale merkez mahalleleri saha çalışmasına göre konut talebinin yoğun olduğu ve geleneksel yayla görüntüsünün bozulmaya başladığı alanlar olarak tanımlanabilir.

İlçe merkezi deniz seviyesinden ortalama 1400 m. yükseltidedir ve gerek gününbirlik ziyaretçiler, gerekse turist ve refah göçmenleri için doğal kaynaklara bağlı turistik noktalar yer almaktadır. Namrun Kalesi, Saklı Cennet Kanyonu, Ana Ardıç, Papazın Bahçesi, Sinap Kalesi ve Çini Göl önemli turistik

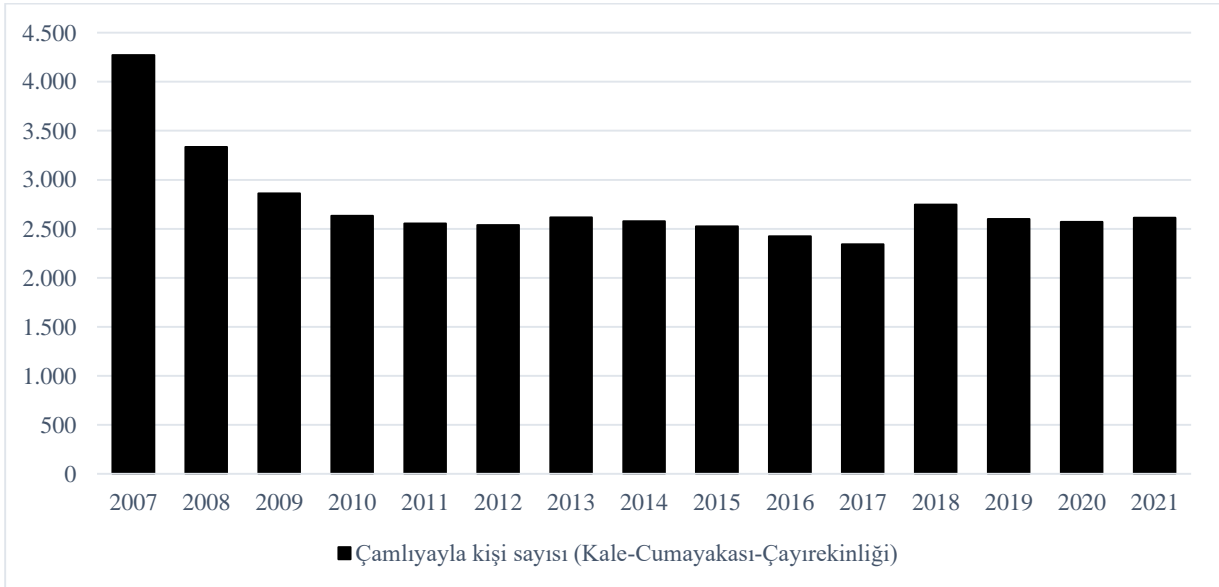
Dağlık Alanlarda İklim Değişikliğine Bağlı Refah Göçü: Çamlıyayla

ve rekreatif faaliyet alanlarıdır. Ayrıca her yıl Mersin Valiliği tarafından Çamlıyayla İğne Oyası Festivali düzenlenerek alanın cazibesi arttırılmaya çalışılmaktadır.

Şekil 1. Mersin Çamlıyayla ilçe merkezi.

Yerleşmenin nüfus değişimi üzerine bir yorum yapılacağı zaman, 2012 yılında kabul edilen ve 30/03/2014 tarihinde yürürlüğe giren 6360 sayılı Kanun'dan bahsetmek gerekir. Kanuna göre köy statüsündeki yerleşmeler sınırları içerisinde kaldıkları belediyelerin birer mahallesi statüsüne getirilmiştir. Çamlıyayla geçmişte Tarsus'a bağlı iken, 09/05/1990 tarih ve 3644 sayılı kanunla Tarsus'tan ayrılarak, 27/08/1991 tarihinde Çamlıyayla adıyla ilçe statüsü almıştır. İlçe merkezinde yer alan Kale, Çayirekinliği ve Cumayakası mahallelerinin toplam nüfusu 2021 yılı itibariyle 2614 kişidir (Şekil 2). İlçe merkezinde 2007 yılındaki azalış haricinde, nüfusun hareketliliği durağandır.

Şekil 2. Çamlıyayla ilçesi merkez mahallerinin 2007-2021 yılları arasındaki nüfus değişimi.
Kaynak: TÜİK, 2021

5. Yöntem

Elde edilen ikincil veriler, nitel veriler ile daha açıklanabilir ve anlamlı hale getirilmiştir. Dolayısıyla karma araştırma yöntemi benimsenmiştir. Bu yöntem sayesinde bulguların geçerliğini arttırmak, konuyu derinlemesine araştırmak ve karmaşık yapıları ele alabilmek mümkündür (Bowen vd., 2017). Creswell (2003) tarafından altı temel karma araştırma yöntemi ortaya konulmuştur. Bu yöntemlerden sıralı açıklayıcı araştırma tasarımı kullanılmıştır. Aynı yöntem Leech ve Onwuegbuzie (2009) tarafından ardışık keşfedici desen olarak tanımlanmaktadır (Bowen vd., 2017). Bu tasarıma göre ikincil istatistik veriler incelendikten sonra nitel veriler toplanmaktadır. Nitel veriler, nicel veriler yoluyla elde edilen bilginin derinlemesine araştırılması için elde edilir. Bu bağlamda araştırmada elde edilen nicel verilere göre nitel araştırma şekillendirilmiştir. Sonuçta ise analiz ile elde edilen bilgiler birlikte yorumlanmaktadır. Bu tasarımın özellikle araştırma bulgularını veya ilişkileri açıklamakta daha faydalı olması beklenmektedir (Baki ve Gökçek, 2012).

Araştırmanın temel hedef kitlesi olan refah göçmenlerinin nüfusu ile ilgili de Türkiye’de kayıt bulunmamaktadır. Evren ve örnekleme dair kısıtlılıklar göz önüne alındığında, refah göçmenleri ile yapılan görüşmelerde rastlantısal olmayan örnekleme yöntemlerinden amaca yönelik örneklem kullanılmıştır. Bu yöntem belirli kriterlere uyan olası tüm örnek olayları araştırmaya dâhil etmeyi ifade eden değerli bir örnekleme türüdür (Neuman, 2013). Saha araştırmalarında sıklıkla kullanılan yöntem, yoğunlukla araştırmacının uzmanlığı çerçevesinde şekillenir. Dağlık yerleşmelerdeki insanlarla kısa bir ilk görüşmeye yapılarak profil bilgileri öğrenilmiş ve kişilerin araştırmaya katılıp katılmayacağı araştırmacı tarafından belirlenmiştir. Araştırmaya katılan refah göçmenleri belirlenirken en önemli kriter, yerleşmede sürekli veya sezonluk kullanım amacıyla konut sahibi veya kiracı olması özelliğidir. Bu örnekleme yönteminde, araştırmacı örneklemin nüfusu temsil edip etmediği ile ilgili bir kaygı taşımaksızın, araştırılan grup hakkında derin bir anlayış kazanmayı hedeflemektedir. Ayrıca evren ile ilgili rastlantısal bir örneklem belirlenemediğinden, araştırmacı saha çalışmasında hedef kitleye daha kolay ulaşmak için kartopu örneklem yöntemine de başvurmuştur. Görüşmeler yüz yüze görüşme yöntemiyle gerçekleştirilmiştir. Birincil veri kaynağı olarak görüşmelerin temel hedef kitlesi olan refah göçmenleridir. Temel hedef kitle olarak refah göçmenleri ile yapılan görüşmeler iklim değişikliğine yönelik farkındalıkları ve dağlık yerleşmeyle ilişkisine yönelik sorulardan oluşmaktadır. Böylece refah göçmenlerinin gelecekte nasıl davranacakları hakkında yönlendirici olması beklenen ön bilgiler toplanması amaçlanmıştır.

Araştırmanın tasarımı kapsamında, araştırmaya katılan katılımcıların yerele özgü gözlem, düşünce ve deneyimlerine ilişkin bilgilerin elde edilebilmesi için görüşme tekniği kullanılmıştır. Bu amaçla gözlem ve ikincil verilerle tespit edilen ve derinlemesine sorgulama gerektiren konularda yarı yapılandırılmış görüşme formları ile derinlemesine görüşmeler yapılmıştır.

Araştırma sahasındaki değişimin sosyal, kültürel ve ekonomik etkilerinin katılımcıların bakış açısıyla betimlenmesi önem arz etmektedir. Derinlemesine görüşmeler araştırmanın temel hedef kitlesi olan refah göçmenlerinin yanı sıra, üst düzey idari yöneticiler ve emlakçıları da kapsamaktadır. Toplamda 5 katılımcı ile görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Katılımcıların 2’si kadın, 3’ü erkektir (Çizelge 2). Görüşmeler için gerekli olan soru formu ise pilot araştırmanın sonrasında oluşturulmuştur ve 3 ana başlık altında toplamda 15 soruya yer verilmiştir. Bu kapsamda 31 Temmuz 2020 ve 15 Ağustos 2020 tarihleri arasında yüz yüze derinlemesine görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Her bir görüşme 30-35 dakika sürmüş, görüşme katılımcıların isteği doğrultusunda araştırmacı tarafından not edilmiştir. Araştırma verileri betimsel olarak analiz edilmiştir.

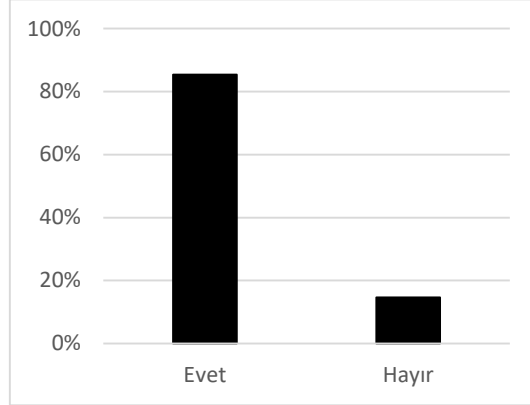
Çizelge 2. Nitel araştırma kapsamında görüşmeye katılan katılımcıların profili ve kodlanması.

	Araştırmada kullanılan kod	Cinsiyet	Yaş	Meslek	Yerleşme
1	K1	Erkek	38	Yerel yönetim çalışanı	Çamlıyayla
2	K2	Erkek	56	Yerel yönetim çalışanı	Çamlıyayla
3	K3	Kadın	30	Emlakçı	Çamlıyayla
4	K4	Erkek	62	Refah göçmeni	Çamlıyayla
5	K5	Kadın	58	Refah göçmeni	Çamlıyayla

6. Bulgular

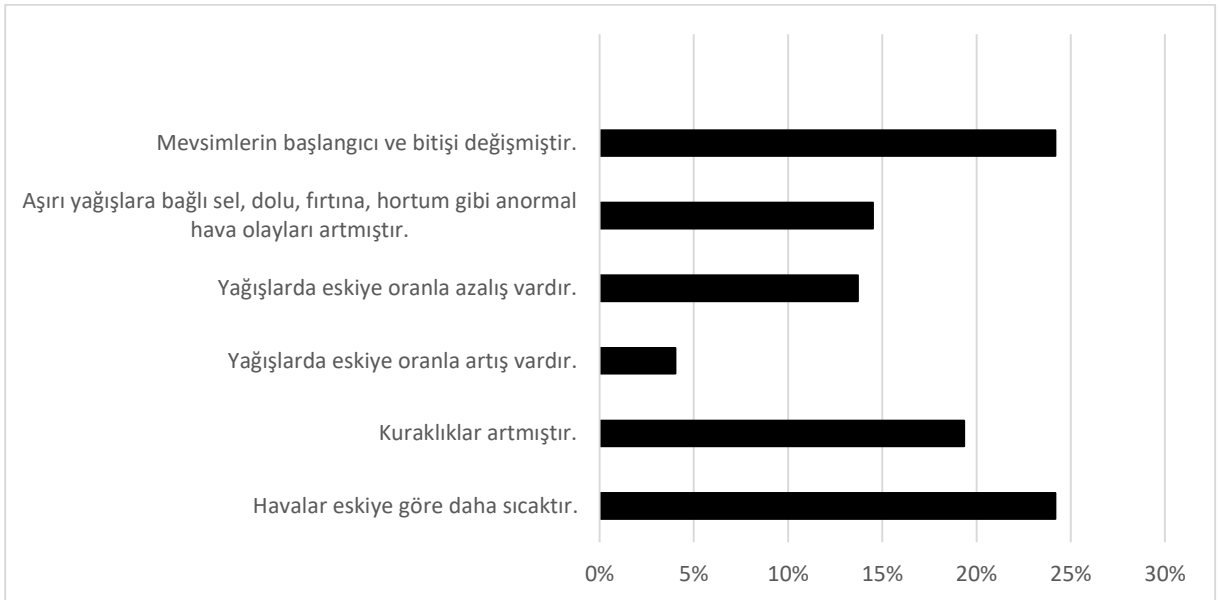
a. İklim değişikliği bir problem midir?

Araştırma sahasının içinde yer aldığı Akdeniz Bölgesi'nde yaylacılık faaliyetlerinin uzun zamandır gerçekleştirildiği bilinmektedir. Ancak zamanla geleneksel anlamda hayvancılığa dayalı yaylacılığın yerine, dağlık yerleşmelerin sayfiye olarak kullanılmaya başlandığı gözlemlenmektedir. Refah göçmenlerinin hareketlilik motivasyonlarının büyük bir kısmının iklim koşullarına bağlı olduğu göz önüne alındığında, katılımcıların iklim değişikliği algısı araştırılmıştır. Bu kapsamda ilk olarak refah göçmenlerine iklim değişikliğinin yaşanıp yaşanmadığı sorusu yöneltilmiştir. Her iki yerleşmedeki katılımcıların %85'i iklim değişikliği sorunu olduğunu ifade etmiştir (Şekil 3).

Şekil 3. İklim değişikliğinin bir sorun olup olmadığına dair katılımcı görüşleri.

Söz konusu değişikliklerin hangi yönde olduğuna yönelik sorularda birden fazla seçenek seçilebilecek şekilde soru yöneltilmiştir. Buna verilen yanıtlarda ise katılımcılar en fazla havaların eskiye göre daha sıcak olduğunu belirtmiştir. Bu durumda etkili olan faktörün ise nem olduğu düşünülmektedir. Yanı sıra, mevsimlerin başlangıç ve bitiş tarihlerinin değişmesi ve kuraklığın artması da diğer öne çıkan yanıtlardır (Şekil 4).

Şekil 4. İklimin nasıl değiştiğine dair kabuller.

Nem oranında eskiye göre artış var. Yakınlarımızda Sebil HES, Pamuk HES ve Kadıncık Barajı olarak 3 baraj var. Bunların nemi çok arttırdığı söyleniyor (K4).

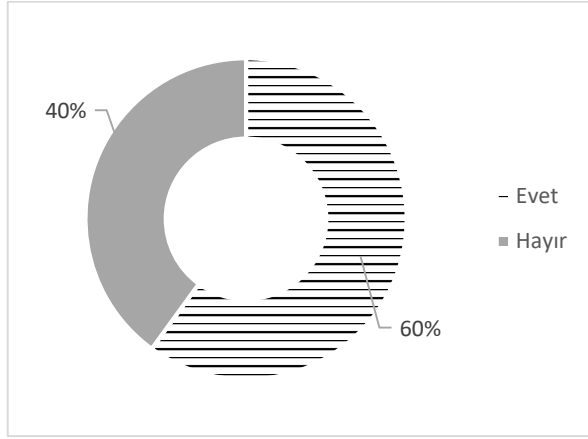
Geçmişte bu kadar nem yoktu. Şu an aşırı nem var, zamansız yağmur var. Sel ve heyelan çok görmeye başladık. Geçmişteki altyapımız şu anki afetlere uygun değil. Mevcut altyapı şu anki yağmuru kaldıramayınca sel oluyor. Barajların iklimi değiştirdiğini düşünüyorum (K2).

İklim değişikliği çok oldu. Yağmurlar mevsimsiz yağıyor. Barajlardan ve sulama havuzlarından dolayı nem arttı. Herkes bahçesi için sulama havuzu yaptırıyor. Nem yüzünden meyveler artık çok hastalanıyor ve eskisi gibi lezzetli olmuyor. Bu yılın ramazanının son iki günü aniden gelen aşırı bir sıcak oldu. Bütün meyveye sebzeye zarar verdi. Havalarda daha da kötüye gidecektir (K5).

Bence iklim değişikliği var. Yazları daha sıcak olmaya başladıkça ev almaya gelenler daha çok arttı (K3).

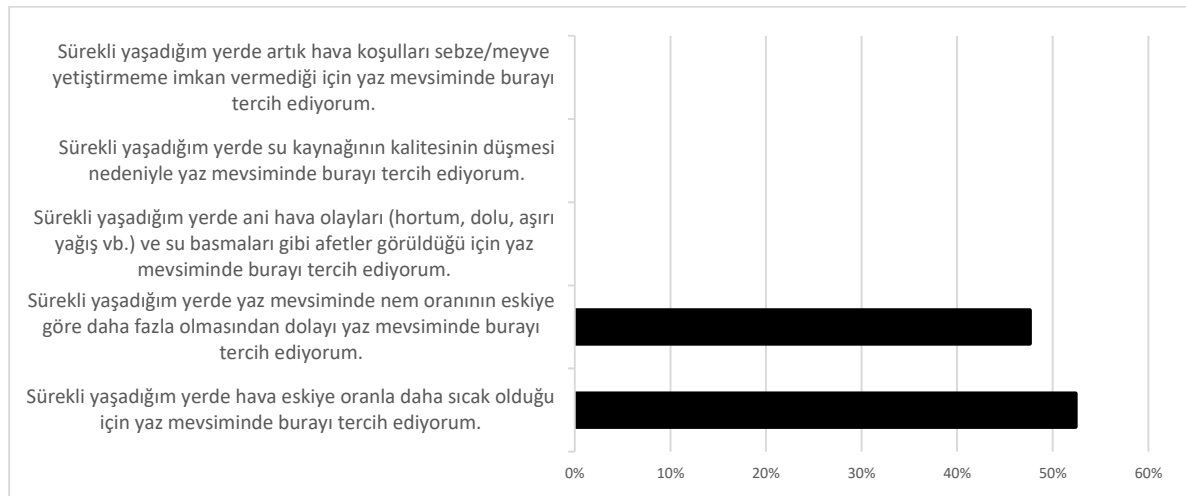
İklim değişikliği gerçekleşirse yaylalar yaşanmaz olacak. Kıyıda sıcaklıktan kaçanlar burada da sıcaklar arttığı için zor duruma düşüyor (K1).

Konuyla ilgili dikkat çeken bir diğer bulgu da katılımcıların iklim değişikliğine bağlı olarak dağlık yerleşmeye hareket edip etmediğiyle ilgilidir. Çamlıyayla'daki katılımcıların %60'ı bu durumdan etkilendiklerini belirtmiştir ve iklim değişikliğine bağlı hareket etmektedir (Şekil 5).

Şekil 5. Refah göçmenlerinin iklim değişikliğine bağlı hareketlilikleri.

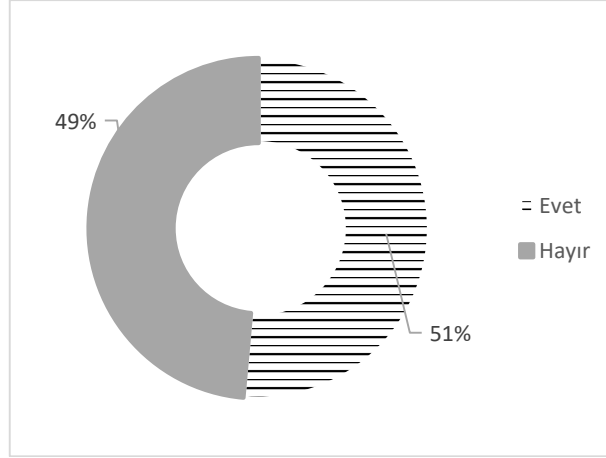
Katılımcılardan iklim değişikliğinin etkilerine bağlı olarak dağlık yerleşmeleri ziyaret edenlere hangi olumsuz etkiler nedeniyle hareket ettikleri sorulmuştur. Buna göre sürekli yaşanan yerde yaz mevsimindeki sıcaklıkların eskiye oranla daha sıcak olması ve nemin eskiye oranla daha fazla hissedilmesine bağlı olarak dağlık yerleşmelere hareket edilmektedir (Şekil 6).

Şekil 6. Refah göçmenlerinin iklim değişikliğinin çeşitli etkilerine bağlı olarak hareketlilikleri.

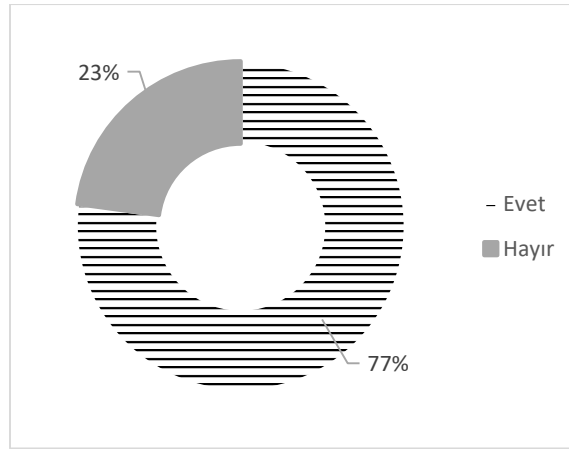
Dağlık Alanlarda İklim Değişikliğine Bağlı Refah Göçü: Çamlıyayla

Araştırmaya katılan refah göçmenlerinin iklim değişikliğinin olumsuz etkileri nedeniyle dağlık yerleşmeye gidiş geliş sıklıklarının değişip değişmediği sorulmuştur. Buna göre Çamlıyayla'daki katılımcıların %51'i daha sık gelmelerinde iklim değişikliğinin etkili olduğunu ifade etmiştir (Şekil 7).

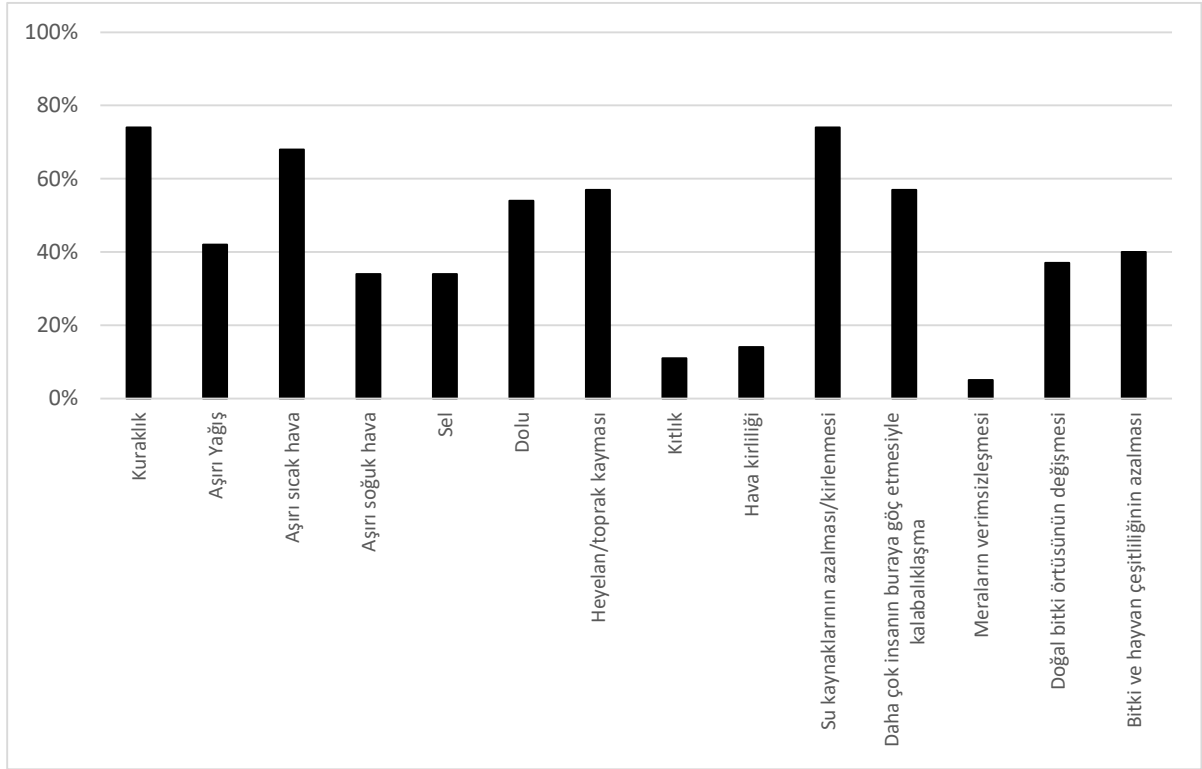
Şekil 7. Refah göçmenlerinin iklim değişikliğine bağlı değişen hareketlilik sıklıkları.

Dağlık alanlar hassas ekosistemlerdir. Dolayısıyla iklim değişikliğine bağlı gerçekleşebilecek doğal afetlerden olumsuz etkilenebilmektedir. Katılımcıların dağlık yerleşmelerdeki iklim değişikliğine bağlı afet riski durumlarında kendilerini güvende hissedip hissetmeyecekleri araştırılmıştır. Her iki yerleşmede de katılımcıların büyük bölümü kendilerini buradaki konutlarında güvende hissedeceklerini belirtmiştir (Şekil 8). Bu durum refah göçmenlerinin iklim değişikliğinin olumsuz etkilerini sürekli yaşadıkları kentsel yerleşimlerde daha fazla hissettiğini, dağlık yerleşmelerde ise daha az hissettiğini göstermektedir.

Şekil 8. Refah göçmenlerinin iklim değişikliğine bağlı afet durumlarında dağlık yerleşmede hissettikleri güven.

Son olarak katılımcılardan kendi dağlık yerleşmelerinde iklim değişikliğine bağlı en önemli sorunları belirtmesi istenmiştir. Buna göre her iki yerleşmede de kuraklık, aşırı sıcak hava ve su kaynaklarının azalması/kirlenmesi sorunları öne çıkmaktadır (Şekil 9).

Şekil 9. Çamlıyayla'daki refah göçmeni paydaşlarının iklim değişikliklerine bağlı sorunlara yönelik düşünceleri.

7. Tartışma ve Sonuç

Araştırmanın sonuçlarına göre iklim değişikliğinin etkileri yalnızca ölçülebilir fiziksel bulgulardan oluşmamaktadır. İnsan ve insan faaliyetlerine ilişkin pek çok karmaşık olgu bugün iklim değişikliği göz ardı edilerek açıklanamaz durumdadır. Özellikle göç ve insan hareketliliği ise iklim değişikliği ile dolaylı değil doğrudan ilişkili bir süreçtir. İnsanların hangi noktadan hangi noktaya hareket edeceğine karar verirken iklimi de dikkate aldığı söylenebilir. Buna bağlı olarak dağlık alanlar önemli bir iklim değişikliğinin olumsuz etkilerinden uzaklaşma ve sığınma mekânı olarak yeniden tanımlanabilir.

Araştırmada ilk olarak iklim değişikliğinin etkisine ilişkin bulgular elde edilmiştir. Buna göre araştırmaya katılan katılımcıların iklim değişikliğinin varlığına ilişkin yüksek farkındalıkları dikkat çekmektedir. Sıcaklık ve nem artışına bağlı olarak kentlerde yaz aylarındaki olumsuz koşullar güçlenmektedir. Buna bağlı olarak kentlilerin dağlık alanlara hareketliliği ve sıklığı değişmektedir. Hassas ekosisteme sahip olan dağlık alanlarda iklim değişikliğinin etkilerine bağlı olarak artan insan sayısı ve uzayan kalış süreleri dikkat çekicidir. Mevsimlerin başlangıç ve bitişlerindeki kaymalara ek olarak kentlerdeki aşırı sıcak ve nemli günlerin artmasına bağlı olarak, dağlık alanların iklim değişikliğinin olumsuz etkilerine karşı bir kaçış bölgesi olduğu ve güvenli alan sunduğu belirtilmiştir. Kentlilerin dağlık alanları daha güvenli hissettikleri bir mekân olarak tanımlaması, gelecekteki kentli hareketlerinin yönü hakkında da tahmin yapabilmeyi sağlar. Bu bağlamda dağlık alanların insan hareketliliği kapsamında daha fazla çalışılması ve mekâna etkilerinin anlaşılması önem kazanmaktadır.

Kaynaklar

- Ahmed, Y., ve Helhel, Y. 2022. İklim değişikliği ve turizm ilişkisi: Olası uyum ve çözüm önerileri. *Journal of Tourism Research Institute*, 3(2), 101-122.
- Atalay, İ., Efe, R., ve Öztürk, M. 2014. Effects of Topography and Climate on the Ecology of Taurus Mountains in the Mediterranean Region of Turkey, *Social and Behavioral Sciences*, 120 (2014), 142-156.

Dağlık Alanlarda İklim Değişikliğine Bağlı Refah Göçü: Çamlıyayla

- Barrios, S., Bertinelli, L. ve Strobl, E., 2006, Climatic change and rural–urban migration: the case of sub-Saharan Africa, *J. Urban Econ.*, 60, pp. 357-371, 10.1016/J.JUE.2006.04.005.
- Baki, A. ve Gökçek, T. 2012, Karma Yöntem Araştırmalarına Genel Bir Bakış, *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi* www.esosder.org *Electronic Journal of Social Sciences* ISSN:1304-0278 Güz-2012 Cilt:11 Sayı:42 (001-021).
- Bakır, İ. 1995. Batı Toroslarda Göçerlerin Yerleşme ve Mekân Sorunlarının Çözümü Üzerine Bir Deneme, Selçuk Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Mimarlık Anabilim Dalı, *Basılmamış Doktora Tezi*, Konya.
- Borowski, D. ve Munteanu, C. 2011. Biosphere Reserves in European Mountains: an Exploratory Survey. *Biosphere Reserves in the Mountains of the World*, 35.
- Bowen, P., Rose, R. ve Pilkington, A. 2017. Mixed methods-theory and practice. Sequential, explanatory approach. *International Journal of Quantitative and Qualitative Research Methods*, 5(2), 10-27.
- Casado-Diaz, M. 2012, Exploring the Geographies of Lifestyle Mobility: Current and Future Fields of Enquiry, içinde *The Routledge Handbook of Tourism Geographies*, Editör: Wilson, J., Routledge, 120-125. <http://eprints.uwe.ac.uk/Son> erişim tarihi: 26 Eylül 2018.
- CLRAE, 1995, Recommendation 14, 1995 on the European Charter of Mountain Regions. *Congress of Local and Regional Authorities of Europe*. (Çeviren: Aysun Özdemir; TODAG. Avrupa Dağlık Bölgeler şartı Taslağı. Yerel Yönetimler Eğitim ve Araştırma Merkezi. S:2 Ankara). 186.
- Cooke, B. Ve Lane, R. 2015. Re-thinking Rural-Amenity Ecologies for Environmental Management in the Anthropocene, *Geoforum*, 65 (2015), 232-242.
- Cottier, F., Flahaux, M. L., Ribot, J., Seager, R., ve Ssekajja, G. 2022. Framing the frame: Cause and effect in climate-related migration. *World Development*, 158, 106016.
- Creswell, J. W. 2003. *Research design: Qualitative, quantitative, and mixed methods approaches* (2nd ed.). Thousand Oaks, CA: Sage.
- Daskiran, I., Savas, T., Koyuncu, M., Koluman, N., Keskin, M., Esenbuga, N. ve Kosum, N. 2018. Goat Production Systems of Turkey: Nomadic to Industrial. *Small Ruminant Research*, 163, 15-20.
- Davran, M.K., Ocak, S. ve Secer, A. 2009. An Analysis of Socio-Economic and Environmental Sustainability of Goat Production In The Taurus Mountain Villages In The Eastern Mediterranean Region of Turkey, With Consideration of Gender Roles, *Trop Anim Health Prod*, 2009, 41:1151-1155.
- EEA, 2010. *10 messages for 2010: Mountain ecosystems*. EEA, Copenhagen.
- Geray, U. ve Özden, S. 2003. Silvopastoralism in Turkey's Mountainous Mediterranean Region. *Mountain Research and Development*, 23(2), 128-131.
- Grabherr, G. ve Messerli, B. 2011. An Overview of the World's Mountain Environments. in *An Austrian Contribution to the 40th Anniversary of UNESCO's MAB 188 Biosphere Reserves in the Mountains of the World*. Excellence in the Clouds? (Vienna:Austrian Academy of Sciences Press), 8-14.
- GRID, 2020. *Global Report on Internal Displacement 2020* (GRID 2020) (<https://www.internal-displacement.org/global-report/grid2020/>).
- Kantar, M. 1996. Adana ve İçel Dağ Köylerinde Yaşayan Kırsal Kadınların Toplumsal Yaşamdaki Roller ve Bu Rollerle İlgili Geleceğe Yönelik Beklentileri, Çukurova Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Tarım Ekonomisi Anabilim Dalı, *Basılmamış Yüksek Lisans Tezi*, Adana.
- Klaiber, H.A., 2014, Migration and household adaptation to climate: a review of empirical research, *Energy Econ*. Elsevier B.V., 46 (2014), pp. 539-547, 10.1016/j.eneco.2014.04.001.
- Kohler, T. ve Maselli, D. 2009. Mountains and climate change. From understanding to action. *Geographica Bernensia*.
- Leech, N. L. ve Onwuegbuzie, A. J. 2009. A typology of mixed methods research designs. *Quality & quantity*, 43(2), 265-275.
- Löffler, R. ve Steinickie, E. 2006. Counterurbanization And Its Socioeconomic Effets In High Mountain Areas Of The Sierra Nevada (California/Nevada), *Mountain Research and Development*, 26:1, 64-71
- Moss, L. A. 2009. The Mountain Amenity Migration Phenomenon: why it is happening and our response. *Understanding and Managing Amenity-Led Migration in Mountain Regions*, The Banff Centre, Banff, Canada.
- NASA, GISS, <https://data.giss.nasa.gov/gistemp/>, son erişim tarihi:9/11/2022.
- Nelson, P.B., 2006. Geographic Perspectives On Amenity Migration Across The United States: National, Regional, And Local Perspectives, İçinde *The Amenity Migrants: Seeking And Sustaining Mountains And Their Cultures*. Editör: Lawrence Moss. Wallingford, CABI.
- Neuman, Lawrence W. 2013. *Toplumsal Araştırma Yöntemleri: Nitel ve Nicel Yaklaşımlar*. Özge, S. (Çev.), İstanbul: Yayın Odası.
- Ooi, N., Laing, J. ve Mair, J. 2015. Sociocultural Change Facing In The Rocky Mountain West As A Result of Mountain Resort Tourism and Amenity Migration, *Journal of Rural Studies*, 41 (2015), 59-71.
- Özerdem, F. ve Barlas, B., 2021. Kopenhag Okulu Çerçevesinde 2020 ve Sonrası Dünya Politikasının Yeni Sorunu: İklim Değişikliği ve İklim Göçmenleri. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*.
- Özden, S., Atmis, E., ve Menemencioglu, K., 2004, Negative Effects of Recent Unplanned Expansion on Highland Ecosystems in Turkey, *Mountain Research and Development*, 24 (4): 303-306.
- Perlik, M. 2019. *The Spatial and Economic Transformation of Mountain Regions: Landscapes as Commodities*. Routledge.
- Perlik, M. ve Membretti, A. 2018. Migration by Necessity and by Force the Mountain Areas: An Opportunity for Social Innovation. *Mountain Research and Development*, vol 38, no 3, 250-264.
- Price, M., 2015. *Mountains: A Very Short Introduction*, Oxford University Press.

- Romeo, R., Grita, F., Parisi, F. ve Russo, L. 2020. Vulnerability of mountain peoples to food insecurity: updated data and analysis of drivers. *Food & Agriculture Org.*
- Ruiz-Ballesteros, E. ve Caceres-Feria, R. 2016. Community-Building And Amenity Migration In Community-Based Tourism Development. An Approach From Southwest Spain, *Tourism Management*, 54 (2016), 513-523.
- Sarmiento, F. O. 2011. Sustainability and the biosphere reserve: a compromise between biodiversity, conservation and farmscape transformation, in *An Austrian Contribution to the 40th Anniversary of UNESCO's MAB Biosphere Reserves in the Mountains of the World*. Excellence in the Clouds? (Vienna: Austrian Academy of Sciences Press), 19-23.
- Sevgi, C., 1984. Adana İlinin Kuzeydoğu Kesiminde Yaylacılık. *Ege Coğrafya Dergisi*, 2, 177-197.
- Scott, D. 2006. Global Environmental Change And Mountain Tourism. *Tourism And Global Environmental Change*, 54-75.
- Short, J. R., 2005. *Imagined Country: Environment, Culture, And Society*. Syracuse University Press.
- Somuncu, M. 2005. *Aladağlar: Yaylacılık Ve Dağ Göçebeliği Konusunda Bir Araştırma*. Gündüz Eğitim ve Yayıncılık.
- Somuncu, M. 2016. Tourism and the Commodification of Cultural Heritage in the Eastern Black Sea Mountains, Turkey. In *Sustainable Mountain Regions: Challenges and Perspectives in Southeastern Europe* (pp. 243-255). Springer, Cham.
- Somuncu, M., Akpınar, N., Kurum, E., Kaya, N. Ç. Ve Eceral, T. Ö. 2010. Gümüşhane İli Yaylalarındaki Arazi Kullanımı ve İşlev Değişiminin Değerlendirilmesi: Kazıkbeli ve Alistire Yaylaları Örneği. *Ankara Üniversitesi Çevre Bilimleri Dergisi*, 2(2), 107-127.
- Somuncu, M., Çabuk Kaya, N., Akpınar, N., Kurum, E. ve Özelçi Eceral, T. 2012. *Doğu Karadeniz Bölgesi Yaylalarında Çevresel Değişim*, Ankara Üniversitesi Yayınları No: 362, Çevre Sorunları Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayın No:2, Ankara.
- TÜİK GSYH Bültenleri, www.tuik.gov.tr, erişim tarihi: 02.09.2022
- Travis, W.R. 2007. *New Geographies of the American West: Land Use and the Changing Patterns of Place*, Island Press, Washington D.C.
- Van Auken, P.M. ve Rye, J.F. 2011. Amenities, Affluence And Ideology: Comparing Rural Restructuring Process In The US And Norway, *Landscape Research*, 36:1, 63-84.
- Var, M. ve Yalçınalp, E., 2009. Some Effects of Natural and Cultural Degradations in Trabzon Karadağ High Plateau- Tourism Center, Turkey, on Visitors' Preferences and Some Solution Proposals, *Regional and Urban Modeling* 283600106, EcoMod. (erişim tarihi, 23.02.2009).
- Yalçın, A. 2022. İklim Değişikliğinin Turizm Üzerine Etkileri. *Selçuk Turizm ve Bilişim Araştırmaları Dergisi*, 1(1):32-37.

İklim Değişikliği Sorununun Hukuki ve Toplumsal Boyutlarına Yönelik Farkındalığa İlişkin Ölçek Geliştirme Çalışması¹

Scale Development Study on Awareness of the Legal and Social Dimensions of the Climate Change Problem

Gülce Selin GEREK

TED Ankara Koleji Vakfı Özel Lisesi, 12. Sınıf Uluslararası Bakalorya Öğrencisi, Gölbaşı, Ankara

Özet: Bu çalışmanın amacı, iklim değişikliği sorununun hukuki ve toplumsal boyutlarına yönelik farkındalığı tespit etmek amacıyla bir ölçek geliştirmektir. Bu amaçla tasarlanan metodolojik çalışmada alan-yazın incelenmiş 60 maddelik madde havuzu oluşturulmuş kapsam geçerliği ve yüzey geçerliği için uzman görüşlerine başvurulmuştur. Uzman görüşlerine göre düzenlenen ölçek pilot olarak 30 kişilik ön çalışmadan elde edilen verilerin madde analizi sonucunda 37 maddelik deneme formu elde edilmiştir. Çalışmaya gönüllü olarak dâhil olan 327 üniversite öğrencisine uygulanarak elde edilen veriler çözümlenmiştir. Ölçeğe ait psikometrik özellikler geçerlik ve güvenilirlik analizleri ile değerlendirilmiştir. Ölçeğin yapısal geçerliği Temel Bileşenler Analizi (TBA) ve Doğrulayıcı Faktör Analizi (DFA) ile sınanmıştır. TBA sonucunda Genel Farkındalık, Çözüm Farkındalığı ve Hukuki Farkındalık olmak üzere 3 alt boyuttan oluşan ölçek yapısı elde edilmiştir. Ölçeğin güvenilirliği Cronbach alfa (α) iç tutarlılık katsayısı ile değerlendirilmiş, Genel Farkındalık boyutu için 0,881, Çözüm Farkındalık boyutu için 0,713 ve Hukuki Farkındalık boyutu için 0,832 ve ölçek toplamı için 0,898 olarak bulunmuştur. 3 boyuttan oluşan ölçeğin geçerli ve güvenilir bir ölçüm aracı olduğu gösterilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Küresel ısınma, iklim değişikliği, toplumsal farkındalık, hukuki farkındalık, ölçek.

Abstract: The purpose of this study is to develop a scale to assess people's knowledge of the legal and social implications of the climate change issue. A 60-item article pool was constructed for the methodological study conducted for this purpose, which included literature review, expert consultation, and scope and surface validity testing. A 37-item trial form was created as a pilot for the scale that was structured based on the opinions of the experts after the results from the preliminary study of 30 persons were subjected to item analysis. The data obtained by applying to 327 university students who voluntarily participated in the study were analyzed. The structural validity of the scale was tested by Principal Components Analysis (PCA) and Confirmatory Factor Analysis (CFA). As a result of PCA, a scale structure consisting of 3 sub-dimensions was obtained, which are namely General Awareness, Solution Awareness and Legal Awareness. The reliability of the scale was evaluated by Cronbach alpha (α) internal consistency coefficient, and it was found to be 0.881 for the General Awareness dimension, 0.713 for the Solution Awareness dimension, 0.832 for the Legal Awareness dimension and 0.898 for the scale total. The three-dimensional scale has been demonstrated to be a valid and trustworthy measurement tool.

Keywords: Global warming, climate change, social awareness, legal awareness, scale.

1. Giriş

Küresel ısınma ve iklim değişikliği farklı anlamlar içeren ifadeler olmasına rağmen genelde birbirini yerine kullanılan iki kavramdır. İklim değişikliği, çok uzun yıllar boyunca belli bir eğilimde devam eden iklim koşullarının önemli ölçülerde değişimini ifade etmek için kullanılır. Sıcaklık ve nem miktarı ile yağış şiddet ve sıklığı, deniz seviyesi artışı ve buzul kütlelerindeki azalış ve bu değişimlerin dünya üzerindeki canlı yaşantısına nasıl etki ettiğini ifade eden bir kavramdır. İklim değişikliği, insani faaliyetler ve doğal nedenlerden kaynaklanmaktadır (Vural, 2018). Hızlı nüfus artışına bağlı olarak insanlar ihtiyaçlarını karşılamak için sınırlı kaynakları kullanmış, bu nedenle de doğal kaynakların

¹ Bu çalışma TÜBİTAK 2204-D Lise Öğrencileri İklim Değişikliği Araştırma Projeleri Yarışmasında Finalist olarak değerlendirilmiş ve 8. olmuştur.

kullanımı ve atık miktarındaki artış çevre sorunlarını ortaya çıkarmıştır. Küresel ısınma, buzların erimesi, çölleşme, kuraklaşma, kıtlıklar, mevsimlerin değişmesi, dünyanın ani ısınması ve soğuması, ormanların yok olması, su kaynaklarının tükenmesi, doğal enerji kaynaklarının sonuna gelmesi gibi sonuçlar insanların doğaya verdiği zararlar ve iklim değişikliğinin nedenlerindedir. Sera gazındaki artış, tarım ve kentleşmedeki değişimler de insani nedenlerdendir. Güneş'ten Dünya'ya ulaşan enerji miktarındaki değişim Dünya'nın eksenindeki doğrusal kaymaların yanı sıra dairesel sapmaların olduğunu ve bu durumun iklim değişikliğine neden olduğunu ifade etmiştir (Turan, 2017). Benzer şekilde okyanusların Güneş'ten gelen ısıyı alıp ve küresel olarak yeniden dağıttığını ifade ederek ısı emen ve transfer eden okyanusların atmosferde bulunan su buharını da etkileyerek iklim değişikliğine neden olduğu da doğal nedenler arasında öne sürülmektedir (Reynolds ve diğerleri, 1998).

"İklim değişikliği" kavramı literatüre on dokuzuncu yüzyılda girmiştir. Nobel Ödüllü İsveçli kimyacı Svante A. Arrhenius'un yaptığı çalışmalarla atmosferdeki karbondioksit oranlarındaki küçük değişimlerin bile yüzey sıcaklıklarını arttıracak ve bunun da iklim değişikliğine neden olabileceğini fark etmesi ile iklim değişikliği kavramı resmîleşmiştir. 1958 yılında atmosferdeki karbondioksit miktarlarının sistematik olarak gözlemlenmesi konunun gelişimine yönelik ilk uygulamadır (Kılıç, 2009).

Küresel ısınma kavramı ise iklim değişikliğinin bir parçası olarak gösterilebilir. Küresel düzeyde yükselen ve yükselmeye devam eden ortalama sıcaklıkları ifade eden bir kavramdır. Küresel ısınma, Sanayi Devrimi'nden günümüze kadar geçen zaman diliminde metan, karbondioksit, diazotmonoksit, subuharı gibi atmosferde bulunan sera gazlarının emisyonundaki artış ile doğal sera etkisinin bozması sonucu, ortalamaların üzerinde artan sıcaklıkları ifade eder (Vural, 2018). Bireysel ve toplumsal çabalarla küresel ısınmanın önüne geçmeye çalışmak ülkelerin politikalarında mutlaka yer alması gereken bir önlem grubudur.

Sanayi Devrimi sonrası, fosil yakıtı kullanımında artış, endüstriyel tarımdaki artış, yoğun sanayileşme, ormanların azalması ve arazi kullanımındaki değişiklikler gibi faktörlere bağlı olarak atmosferdeki sera gazları salınımlarında önemli ölçüde artış küresel sıcaklığı artırarak iklimlerin değişmesine sebep olmuştur (Kılıç, 2009).

İklim değişikliklerinin sebepleri kadar iklim değişikliklerinin nelere yol açtığı bilinmesi gereklidir.

1.1. İklim değişikliği nelere sebep olur?

İklim değişikliği küresel boyutta çevresel ve sosyo-ekonomik yaşamı etkileyerek ülkelerin sürdürülebilir kalkınma çalışmalarında önemli rol oynayan, her ülkeyi çok yakından ilgilendiren küresel bir sorundur. Bu nedenle iklim değişikliğine nelerin sebep olduğunun bilinmesi alınacak tedbirleri şekillendirecek önemli bir konudur (Kılıç, 2009).

Çevre kirliliği, iklim değişikliği, çölleşme, ormansızlaşma, biyolojik çeşitlilik kaybı, kuraklık ve sel gibi çevre problemleri, her geçen gün insan yaşamını ve kalkınma sürecini daha belirgin bir şekilde etkilemekte, yüksek sera gazı emisyonlarının da etkisiyle hızlanan iklim değişikliğinin doğal afetlerin artmasına neden olduğu ve insanlık için ciddi bir tehdit oluşturduğu görülmektedir. Özellikle coğrafi konumu itibarıyla iklim değişikliğinden en çok etkilenecek ülkeler arasında yer alan ülkemizde artan sıcak hava dalgaları, ani yağışlar, sel ve kuraklık felaketleri ortaya çıkmaktadır. Ülkemizin gelişmekte olan ülke konumuna paralel şekilde, emisyon azaltımı ve iklim değişikliğine uyum çabaları sürmektedir. Ülkemizde Yeşil Mutabakat Eylem Planı 2021 kapsamında 2011-2023 dönemi için hazırlanan İklim Değişikliği Eylem Planı ve 2010-2023 dönemine yönelik İklim Değişikliği Stratejisi'nin güncellenmesine yönelik çalışmaların sürdürüldüğü belirtilmektedir. (Anonim, 2021)

5. Hükümetler Arası İklim Değişikliği Paneli'nin (IPCC) Değerlendirme Raporu'na göre küresel iklim değişikliğinin sonuçlarının etki edeceği sistemler; tatlı su kaynakları, karasal ve tatlı su ekosistemleri, kıyı sistemleri ve düşük tabanlı alanlar, deniz sistemleri gibi doğal sistemler, gıda güvenliği ve gıda üretim sistemleri, kentsel alanlar, kırsal bölgeler, ekonomik sektörler ve hizmetler, insan sağlığı, geçim ve yoksulluk gibi beşeri sistemlerdir.

1980'li yıllardan beri belirginleşen küresel ısınma ve küresel iklim değişikliği sebebiyle su ve

İklim Değişikliği Sorununun Hukuki ve Toplumsal Boyutlarına Yönelik Farkındalığa İlişkin Ölçek Geliştirme Çalışması

kara ekosistemlerinde meydana gelen değişim sonucunda biyolojik çeşitlilik de ciddi risk altındadır (Demir, 2009). Tropikal ve orta kuşak ormanları ile bitki ve hayvan türleri önemli ölçüde zarar görecektir. Bu da yaşam için büyük bir tehdittir.

Küresel ısınmanın neden olduğu iklim değişikliği; yağış düzensizliği, kullanılabilir su seviyesindeki değişim, orman yangınları, kuraklık, çölleşme ve erozyondaki artış gibi çevresel, tarımsal üretim potansiyelindeki değişim gibi sosyo-ekonomik ve bulaşıcı hastalıklardaki artış gibi sağlığı etkileyen faktörler üzerinde belirleyici etkisini gün geçtikçe arttırmaktadır. (Kılıç, 2009). Dünya Meteoroloji Örgütü (WMO) ve Birleşmiş Milletler Afet Riskini Azaltma Ofisi (UNDRR) 1970-2019 yılları arasında meydana gelen afetlerin yarısının hava, iklim ve su kaynaklı afetler olduğunu rapor etmişlerdir (Vural, 2018).

Sonuç olarak küresel ısınma dünya üzerinde olağanüstü felaketlere yol açabilecek bir problemdir. Kısacası iklim değişikliği sorunu hayatı sonlandırabilecek yıkıcı büyük bir sorundur (Vural, 2018).

1.2. Hukuki boyut

İklim değişikliği etkilerinin azaltılmasında ve giderilmesinde en iyi yöntem bu sorununun küresel ölçekte birçok sistemi etkilemesi sebebiyle bireyden topluma, yerelden bölgeye kadar küresel bir işbirliği gerektirmektedir (Vural, 2018). İklim değişikliği sorununun neden olduğu etkilerin azaltılması zamanla da ortadan kaldırılabilmesi için ülkelerin gerek ulusal gerekse uluslararası alanda gerekli önlemleri alıp uygulamaya koyması gerekmektedir (Kılıç, 2009). Bu nedenle ülkelerin yönetimlerine büyük sorumluluk düşmektedir.

Tarihsel sürecine bakıldığında iklim değişikliği sorununun ilk olarak, 1979 yılında WMO öncülüğünde düzenlenen Birinci Dünya İklim Konferansı'nda dünya ülkelerine sunulduğu görülür (Türkeş, 2001).

İklim değişikliği sorunuyla ilgili diğer süreç ve sözleşmeler şöyledir: 1985 yılında Villach'ta (Avusturya) "Karbon dioksit ve Öteki Sera Gazlarının İklim Değişimleri Üzerindeki Rolünü ve Etkilerini Değerlendirme Konferansı'nda Ozon tabakasını incelten maddelerin azaltılmasına ilişkin "Ozon Tabakasının Korunmasına Dair Viyana Sözleşmesi" 1985 yılında kabul edilmiştir. 1987 yılında Kanada'da düzenlenen uluslararası toplantıda, ozon tabakasını incelten maddelerin kullanımının ve üretiminin kontrol altına alınmasını sağlamak üzere, "Ozon Tabakasını İncelten Maddelere Dair Montreal Protokolü" kabul edilmiştir. 196 ülkenin imzaladığı ve BM İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi'nin (BMİDÇS) oluşturulmasında önemli yeri olan Montreal Protokolü, çevre konusunda oluşturulmuş en başarılı çok taraflı anlaşma olarak kabul edilmektedir. 1988 yılında Toronto'da "Değişen Atmosfer" isimli uluslararası toplantı ise dikkatleri ilk kez iklim değişikliği karşısında siyasal seçenekler geliştirilmesi konusu üzerinde toplamıştır. Bu konferanslarda, uluslararası bir hedef olarak, küresel CO₂ salımlarının 2005 yılına kadar %20 azaltılması ve iklim sözleşmesinin hazırlanması önerilmiştir (Türkeş, 2001 ve Türkiye Dışişleri Bakanlığı, 2022).

İklim olaylarına ait ortalamalardaki sapma olarak nitelendirilen iklim değişikliği kavramı, 1988 yılı sonunda düzenlenmiş olan Hükümetler Arası İklim Değişikliği Paneli (IPCC) ile ilk defa ekonomik ve politik bir sorun olarak karşımıza çıkmıştır (Kılıç, 2009).

Türkiye Dışişleri Bakanlığının kaynaklarında yer aldığı üzere bundan sonra, iklim sistemi üzerindeki insanlığın olumsuz etki ve baskısını azaltmak için, Birleşmiş Milletler ile uluslararası kuruluşlar öncülüğünde yapılan küresel etkinlikler sonucunda, geniş bir katılımı **Birleşmiş Milletler (BM) İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi (BMİDÇS)** ve **Kyoto Protokolü (KP)** oluşturulmuştur. 1992 yılında Rio de Janeiro'da düzenlenen Birleşmiş Milletler Çevre ve Kalkınma Konferansı'nda (Yerküre Zirvesi) imzaya açılan Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi, **uluslararası alanda atılan ilk ve en önemli adımdır**. Bu bağlamda, Sözleşme, farklı yükümlülükler göre ülkeleri üç gruba ayırmıştır. Sözleşmenin nihai amacı, gelişmiş ülkelerin insan kaynaklı sera gazı salımlarını 2000 yılına kadar 1990 düzeylerinde tutarak atmosferdeki sera gazı birikimlerinin iklim sistemi üzerindeki tehlikeli etkisini azaltmak ve araştırma ve teknoloji üzerinde iş birliği yapmaya ve sera gazı

yutaklarını (örneğin ormanlar, okyanuslar, göller) korumaya teşvik etmektir (Türkiye Dışişleri Bakanlığı, 2022).

Sözleşmeye taraf olan ülkeler “ortak fakat farklılaştırılmış sorumluluklar ve göreceli kabiliyetler” ilkesini kabul ederek ülkelerin kalkınma önceliklerini ve özel koşullarını göz önüne alıp sera gazı salınımlarını azaltarak iklim değişikliğinin etkilerini azaltılmayı hedefleyen ortak yükümlülükleri kabul etmişlerdir (Türkiye Dışişleri Bakanlığı, 2022). Sera gazı salınımlarının azaltılmasına ilişkin yükümlülükler konusunda Sözleşme’nin yeterli olmadığı yönündeki görüşler üzerine Aralık 1997’de kabul edilen ve 16 Şubat 2004 tarihinde yürürlüğe giren **Kyoto Protokolü (KP)**, ülkelerin, 2000 yılı sonrasında sera gazı salınımlarını azaltmaya yönelik yasal yükümlülükleri düzenlemek için kabul edilmiştir (Çakmak ve Gökalp, 2019).

Paris Anlaşması, 2015 yılında Paris’te düzenlenen BMİDÇS 21. Taraflar Konferansında kabul edilip 4 Kasım 2016’da yürürlüğe girmiştir. Bu anlaşmanın en önemli özelliği, ülkelerin katkılarına dayanan bir sistem öngörmüş olmasıdır (Türkiye Dışişleri Bakanlığı, 2022). Ülkemizde Paris Anlaşması; “Paris Anlaşmasının Onaylanmasının Uygun Bulduğuna Dair Kanun”u 7 Ekim 2021 tarihli ve 31621 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe konmuştur (Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı, 2022).

Paris Anlaşmasına taraf olan 195 ülke salım azaltımı konusunda yükümlülük almayı kabul etmiştir. Gelişmiş ülkelerin daha fazla azaltım ile 2050 sonrası için sıfır emisyon sağlayacak (carbon neutral) konuma gelmeleri istenmektedir. Gelişmekte olan ülkelerin ise mevcut kapasitelerine göre bir azaltım yapması beklenmektedir. Sanayi devriminden bugüne kadar 1 dereceye ulaşan Dünya’nın sıcaklığındaki artışın 1,5 derece seviyelerinde tutulması halinde ekosistemleri korumak mümkün olabilir kararı alınmıştır. İklim finansmanı, teknoloji ve kapasite geliştirme desteği ile gelişmiş ülkeler geliştirmekte olan ülkelere “düşük-karbonlu ve iklime dirençli” kalkınmayı sağlayacak dönüşümü gerçekleştirmesi için gerekli desteği sağlamayı kabul etmişlerdir. Ülkelerin hedefledikleri salım azaltım oranlarının hesaplanabilir ve şeffaf bir yöntemle yapılmasını ve hedefe ulaşma konusunda geliştirdikleri politikaların gözden geçirilmesini kabul etmişlerdir. Ülkeler her beş yılda bir düzenli olarak salım azaltma taahhüdünde bulunmuşlardır. Paris Anlaşması ile ayrıca az gelişmiş ülkelerin iklim değişikliğinin olumsuz etkilerine karşı uyum sağlanması konusunda desteklenmesi konusunda taahhütlerde bulunulmuştur (Karakaya, 2016).

Paris Anlaşması ile az gelişmiş ülkelerin iklim değişikliğinin olumsuz etkilerine karşı da uyum sağlanması konusunda desteklenmesi hususunda taahhütlerde bulunulmuştur. Dolayısıyla Paris Anlaşması kapsamı geniş olup iklim değişikliğini önlemede önemli bir anlaşmadır.

Uluslararası düzeyde yaşanan iklim krizinin etkilerini minimum düzeye indirmek amacıyla 2019 yılında yeşil mutabakat diğer bir deyişle greendeal anlaşması ortaya çıkmıştır. Yeşil mutabakat anlaşması kapsamında birtakım hedefler belirlenerek ve bu hedeflerin hayata geçirilmesi için planlamalar yapılmıştır. Hedefler gerçekleştiği takdirde 2050 senesi içerisinde Avrupa’da iklimsel dönüşümler ve iyileşmelerin meydana gelmesi beklenmektedir. Bu eylem planının hedefleri arasında karbon emisyonlarının sıfıra inmesi, enerji sektörünün karbondan tamamen arınması, çevre dostu teknolojilere yatırım yapılması, üretim sürecinde inovasyonun teşvik edilmesi kaynak kullanımına olan bağlılığın sona ermesi yer almaktadır.

1.3. Araştırmanın Önemi

İklim değişikliğinin olumsuz etkileri geniş bir bakış açısıyla incelenirse; sıcaklık artışı, yağışların düzensizliği, bazı yörelerde aşırı yağış bazılarında kuraklık, okyanusların asitlenmesi, periglasyal bölgelerin erimesi, tropikal yağmur ormanlarının tahribi beklentisidir. Bu etkilerin doğal kaynaklara, altyapıya ve verimliliğe olumsuz etki ederek ekonomik büyümenin yavaşlamasına, salgın hastalıklara, dünyada gıda güvenliğinin riske girmesine, tarımda verim kayıplarına ve açlık sorunlarına yol açacağı öngörülmektedir (Çakmak ve Gökalp, 2019). En temel ihtiyaç olan beslenme ve yaşama devam edebilmek için gereken sağlığın olmadığı düşünüldüğünde sosyo-ekonomik diğer konuların da hiçbir önemi kalmayacaktır. İnsan faaliyetleri kaynaklı faktörlerin küresel iklim değişikliği üzerindeki etkisini azaltarak değişim sürecini doğal seyrine bırakmak mümkün olabilecektir. İnsanlar yaşam

İklim Değişikliği Sorununun Hukuki ve Toplumsal Boyutlarına Yönelik Farkındalığa İlişkin Ölçek Geliştirme Çalışması

biçimlerini, tüketim tarzlarını ve doğal kaynakları kullanma şeklini değiştirerek doğal yaşam üzerinde yarattığı olumsuz etkileri azaltabilir.

Bireysel bilincin iklim değişikliğini önlemede çok önemli bir unsur olması nedeniyle öncelikle bireylerin bu konuda ne derece farkında olduklarının bilimsel olarak tespit edilmesi büyük adım olacaktır.

İklim Değişikliği ile ilgili alanyazında birkaç tane ölçeğe rastlanmıştır. Stewart (2021) tarafından geliştirilen ve orijinal ismi “Climate Change Worry Scale (CCWS)” olan ölçek “İklim Değişikliği Endişesi Ölçeği” (Gezer ve İlhan, 2021), “İklim Değişikliği Kaygı Ölçeği” (Özbay ve Alıcı, 2021) isimleriyle, Dijkstra ve Goedhart (2012) tarafından geliştirilen “İklim Değişikliği Bilgi Testi (İDBT)” ile Li ve Monroe (2018) tarafından geliştirilen “İklim Değişikliğinin Önlenmesine Yönelik Umut Ölçeği (İDÖUÖ)” Gezer ve İlhan (2020) tarafından Türkçeye uyarlanmıştır. “İklim Değişikliğine İlişkin Farkındalık Ölçeği” Dal ve arkadaşları (2015), “Bir Küresel Isınma Tutum Ölçeği” Bozdoğan (2009) ve “Üniversite Öğrencilerinin Küresel İklim Değişikliğine Yönelik Farkındalık Ölçeği” Deniz ve arkadaşları (2021) tarafından geliştirilmiştir.

Toplumun iklim değişikliğinin nedenlerine, etkilerine (insan ve toplum sağlığına olumsuz etkileri, ekosistem ve biyolojik çeşitliliğe etkisi gibi), çözüm yollarına (üretim ve tüketim tarzlarının değişimi, karbon ayak izinin azaltılması, su okuryazarlığı, yenilenebilir enerji ve “Çevre Günü” kutlama gibi) ait farkındalığı ile iklim adaleti kavramı, mücadelede hukuki düzenlemenin gerekliliği, uluslararası antlaşmaların (Paris Antlaşması, Viyana Sözleşmesi, BM İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi (BMİDÇS), Montreal Protokolü ve Kyoto Protokolü) bilinirliğini ve ülkemizin, iklim değişikliğiyle mücadelede küresel çabalara hukuki antlaşma ve sözleşmelere desteğinin farkındalığını ölçen bir ölçüm aracına alanyazında rastlanmamıştır.

Dolayısıyla, iklim değişikliğiyle mücadele çalışmalarına temel oluşturmak için toplumun iklim değişikliğinin fauna ve flora üzerindeki farklı boyuttaki etkilerinin bilincinde olup olmaması, iklim değişikliği ile mücadelede farklı çözüm yollarının olduğunun farkında olup olmaması ve yapılan uluslararası antlaşmalar ve etkileri ile Türkiye'nin uluslararası antlaşmalara verdiği desteğin farkındalığının ölçülmesine ihtiyaç vardır.

Bu nedenle aşağıda yönteminin ve tüm özelliklerinin açıklandığı bir farkındalık ölçeği geliştirilmiştir.

2. Materyal ve Yöntem

Bu bölümde metodolojik araştırma yöntemi kullanılarak geliştirilen “İklim Değişikliği Sorununun Hukuki ve Toplumsal Boyutlarına Yönelik Farkındalık Ölçeği”nin geliştirilme aşamaları ve çalışmaya dahil edilen grubun özellikleri açıklanmaktadır. Ölçek oluşturma aşamasında projemiz Bilimsel Araştırmalar Etik Kuruluna başvurularak etik onay alınarak gerçekleştirilmiştir.

3. Çalışma Grubu

Ölçeği geliştirme aşamasında yapılacak olan çözümlenmelere ilişkin verilerin toplanabilmesi için hazırlanan deneme formu Sağlık Bilimleri Üniversitesi Gülhane Külliyesinde 11-30 Nisan 2022 tarihleri arasında üniversite öğrencilerine uygulanmıştır. Tüm öğrencilerden aydınlatılmış onam formu imzalatılarak alınmıştır. Gelişigüzel (haphazard) örnekleme yöntemi ile tüm fakülte ve meslek yüksekokulunda bulunan öğrencilerden verilerin toplandığı tarihlerde okulda rastlanan 331 gönüllü öğrenciye uygulanmış anket formlarından hatalı olan 4 tanesi değerlendirme dışı bırakılmıştır. Geçerli 327 formun 256'sını (%78,3) kadın, 71'ini (%21,7) erkek öğrenci doldürmüştür.

“İklim Değişikliği Sorununun Hukuki ve Toplumsal Boyutlarına Yönelik Farkındalık Ölçeği”ne ait 37 maddenin her birisi için 10 kişi olmak üzere toplam 370 kişinin çalışmaya dahil edilmesi hedeflenmiştir.

3.1. Ölçeğin Geliştirilmesi

Ölçek geliştirme aşamalarında Karasar'ın (2009) kitabında önerdiği yol izlenmiştir.

Bu aşamada öncelikle ölçek oluşturulacak konuya ait teorik çerçeve belirlenmiştir. Deneme maddelerini oluşturmak için kaynak araştırması ve alanyazın taraması yapılmış, madde yazım tekniğine uygun olarak 60 maddelik bir havuz oluşturulmuştur.

Geçerlik ve güvenilirlik ölçeğin psikometrik özelliklerini ölçmek için kullanılan iki bileşendir. Güvenirlik ölçeğin geçerliliğini doğrudan etkileyen bir bileşendir. Geçerli bir ölçeğin mutlaka güvenilir olması gerekir (Alpar, 2012). Ölçme aracının birey davranışlarını başarılı bir şekilde tahmin etmesi için ölçme aracının geçerli ve güvenilir olması istenir (Büyüköztürk, 2010).

Madde havuzunda yer alan 60 ifadenin kapsam ve yüzey geçerliğini değerlendirmek için, 2 çevre mühendisi, 1 ölçme ve değerlendirme uzmanı, 2 akademisyen olmak üzere 5 uzman görüşüne başvurulmuştur. 19 madde uzman görüşüne uygun olarak değerlendirme dışı bırakılmıştır. 41 maddelik deneme formu oluşturulmuştur.

37 olumlu ve 4 olumsuz madde deneme formunda yer almıştır. Beşli likert tipte hazırlanan deneme formunda olumlu maddeler “tamamen katılıyorum=5”, “katılıyorum=4”, “kararsızım=3”, “katılmıyorum=2” ve “kesinlikle katılmıyorum=1” şeklinde 5’ten 1’e doğru puanlanmış; olumsuz maddeler ise “tamamıyla katılıyorum=1”den “kesinlikle katılmıyorum=5” olacak şekilde 1’den 5’e doğru puanlanmıştır. Ölçekten alınabilecek en düşük puan 41, en yüksek puan ise 205’tir.

Pilot çalışma olarak 41 maddelik deneme ölçeği uygulanmış ve yapılan madde analizi sonucunda 4 madde ölçekten çıkartılmıştır. Kalan 37 madde ile ölçeğin psikometrik özellikleri araştırılmıştır.

3.2. Madde Analizi, Yapısal Geçerlik ve Güvenirlik Aşamaları

Anket çalışmasına katılan 327 üniversite öğrencisinden elde edilen veriler ile madde analizi, geçerlik ve güvenilirlik çalışmaları gerçekleştirilmiştir. 37 maddenin her birisinin ölçmek istenilen özelliği ölçme gücüne sahip olup olmadığı ve ayırt edicilik gücünün varlığı Likert tarafından önerilen korelasyona dayalı madde analizi ile değerlendirilmiştir (Alpar, 2012). Örneklem yeterliliği ölçüsü Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) testi ile korelasyon matrisinin birim matristen farklılığı Bartlett küresellik testi ile değerlendirilmiştir. Anlaşılabilir ve yorumu kolay bir faktör yapısı ortaya çıkartmak için Varimax döndürme yöntemi tercih edilmiştir. Boyut sayısının belirlenmesinde literatürde en yaygın kullanılan yöntemlerden biri olan paralel analiz kullanılmıştır (Koçak vd., 2016). Temel Bileşenler Analizi sonucunda elde edilen faktör modelinin veri setine uygunluğu Doğrulayıcı Faktör Analizi ile En Çok Olabilirlik (EÇO) parametre tahmin metodu kullanılarak değerlendirilmiştir. Modelin uyumu, analiz sonucunda elde edilen faktör yüklerinin istatistiksel anlamlılığı ve uyum iyiliği indeks değerlerinin (TLL, CFI, IFI, RMSEA ve RMR) istenilen düzeyde olup olmadığı ile incelenmiştir. Ölçeğin güvenirliliğini belirlemek için Cronbach alfa (α) iç tutarlılık güvenirlilik katsayısı kullanılmıştır.

Sürekli veriler için ortalama \pm standart, kategorik veriler için sıklık ve yüzde tanımlayıcı istatistik olarak kullanılmıştır. Verilerin değerlendirilmesi için IBM SPSS 21 (IBM SPSS Inc, Chicago, IL) paket programı kullanılmıştır. Doğrulayıcı faktör analizi (DFA) ise AMOS 21.0 paket programı ile yapılmıştır. İstatistiksel kararlar 0,05 anlamlılık seviyesine göre verilmiştir.

3.3. Madde Analizi Sonuçları

“İklim Değişikliği Sorununun Hukuki ve Toplumsal Boyutlarına Yönelik Farkındalık Ölçeği”ni oluşturan 37 maddenin her birisinin ölçmek istenilen özelliği ölçme gücüne sahip olup olmadığı ve ayırt edicilik gücünün varlığı Likert tarafından önerilen korelasyona dayalı madde analizi ile değerlendirilmiştir (Alpar, 2012). Düzeltilmiş madde-toplam puan korelasyon katsayıları Madde4 (0,123), Madde12 (0,091), Madde14 (-0,022), Madde24 (0,107) ve Madde34 (0,130) için Nunnally ve Bernstein (1994) tarafından önerilen 0.30 değerinin altında olduğu ve madde silindiğinde Cronbach alfa iç tutarlılık katsayısının değeri yükseldiği için bu aşamada 5 madde ölçekten çıkartılmıştır (Field, 2013). Kalan 32 maddeye ait Cronbach Alfa iç tutarlılık katsayısı 0,919 bulunmuştur.

3.4. Ölçeğin Psikometrik Özellikleri

Ölçeklerin psikometrik özelliklerini ölçmek için kullanılan iki bileşen geçerlik ve güvenilirlik analizleridir. Bundan sonraki aşamada “İklim Değişikliği Sorununun Hukuki ve Toplumsal Boyutlarına Yönelik Farkındalık Ölçeği”ne ait yapısal geçerlilik temel bileşenler analizi ve doğrulayıcı faktör analizi

İklim Değişikliği Sorununun Hukuki ve Toplumsal Boyutlarına Yönelik Farkındalığa İlişkin Ölçek Geliştirme Çalışması

ile değerlendirilecektir. Ölçeğin güvenilirliğini belirlemek için Cronbach alfa (α) iç tutarlılık güvenilirlik katsayısı kullanılacaktır.

3.5. Yapısal Geçerlik Aşamaları

“İklim Değişikliği Sorununun Hukuki ve Toplumsal Boyutlarına Yönelik Farkındalık Ölçeği” ile ölçmeye çalıştığımız doğrudan gözlemlemediğimiz yapının geçerliğini değerlendirmek için alanyazında en çok tercih edilen çok değişkenli yöntem faktör analizidir (Alpar, 2011).

Faktör analizi açıklayıcı ve doğrulayıcı olmak üzere iki tipten oluşmaktadır. Açıklayıcı (Açıklayıcı) faktör analizi ile ölçeğin boyut yapısı ortaya konulurken doğrulayıcı faktör analizi ile ise ortaya konulan bu faktör yapısının eldeki veri seti ile uyumu test edilir. Çalışmanın bu kısmında ölçeğin yapısal geçerliği iki aşamada uygulanmış;

1. Temel bileşenler analizi (TBA) ile boyut yapısı elde edilmiş,

2. Doğrulayıcı faktör analizleri (DFA) ile önerilen faktör yapısı ile veri matrisi arasındaki uyum incelenmiştir.

4. Bulgular

4.1. Temel Bileşenler Analizi (TBA) Sonuçları

Osborne ve Costello (2005) tarafından yapılan çalışmada ölçek geliştirilirken en çok tercih edilen yapı geçerliği değerlendirme yöntemlerinin başında TBA geldiği belirtilmiştir. “İklim Değişikliği Sorununun Hukuki ve Toplumsal Boyutlarına Yönelik Farkındalık Ölçeği”nin boyut yapısı ve kaç alt boyuttan oluşacağı TBA ile değerlendirilmiştir.

Örneklem yeterliliği ölçüsü KMO analizi sonucunda 0,927 olarak bulunmuş Kaiser (1974) tarafından önerilen kesim noktasını (0,90) geçtiği için örneklemin faktörlenebilirlik yeterliliği “çok iyi” düzeydedir denilebilir. Bartlett Küresellik testi sonucunda ($\chi^2 = 4428,746$, $df = 496$, $p < 0,001$) değişkenler arasında anlamlı korelasyonların varlığı ve korelasyon matrisinin birim matristen anlamlı derecede farklı olduğu istatistiksel olarak ortaya konmuştur (Alpar, 2011). KMO ve Bartlett Küresellik testi sonuçlarına göre veri seti TBA’yı uygulamak için uygundur (Pett ve diğerleri, 2003).

Anlaşılabilir ve yorumu kolay bir faktör yapısı ortaya çıkartmak için Varimax döndürme yöntemi tercih edilmiştir. Boyut sayısının belirlenmesinde literatürde en yaygın kullanılan yöntemlerden biri olan paralel analiz kullanılmıştır (Koçak vd., 2016).

Çizelge 1’de, Varimax döndürme yöntemi kullanılarak yapılan Temel Bileşenler Analizi sonucunda 32 maddelik “İklim Değişikliği Sorununun Hukuki ve Toplumsal Boyutlarına Yönelik Farkındalık Ölçeği” için 3 boyuttan oluşan bir yapı görülmektedir. Madde 17 ve 22’ye ait faktör yükleri her iki boyutta da benzer yükte olduğu için ölçekten çıkartılmıştır.

Kalan 30 maddenin faktör yapısı incelendiğinde; Genel Farkındalık Boyutu 10 maddeden oluşmakta (1, 2, 3, 5, 6, 8, 9, 11, 15, 21) faktör yükleri (0,712-0,532) aralığında yer almaktadır. Çözüm Farkındalığı Boyutu altında 10 maddenin (18, 20, 25, 26, 27, 29, 31, 33, 36, 37) faktör yükleri toplanmış fakat Madde 26, 27, 36 ve 37 teorik yapıya uygun olmadığı için ölçekten çıkartılmıştır. Çözüm Farkındalığı Boyutunda 6 madde (18, 20, 25, 29, 31, 33) kalmıştır. Hukuki Farkındalık Boyut 10 maddeden oluşmakta (7, 10, 13, 16, 19, 23, 28, 30, 32, 35) faktör yükleri (0,697-0,545) aralığında yer almaktadır.

Çizelge 1’de görüldüğü gibi, 3 boyutun öz değeri ve açıklayıcı varyans oranları sırasıyla şu şekildedir; 9,970 (%31,157), 3,513 (%10,977) ve 1,449 (%4,528). Bu faktör modelinin açıkladığı varyans oranı toplam %46,661’dir. Bundan sonraki aşamada kalan 26 madde için Doğrulayıcı Faktör Analizi (DFA) uygulanmıştır.

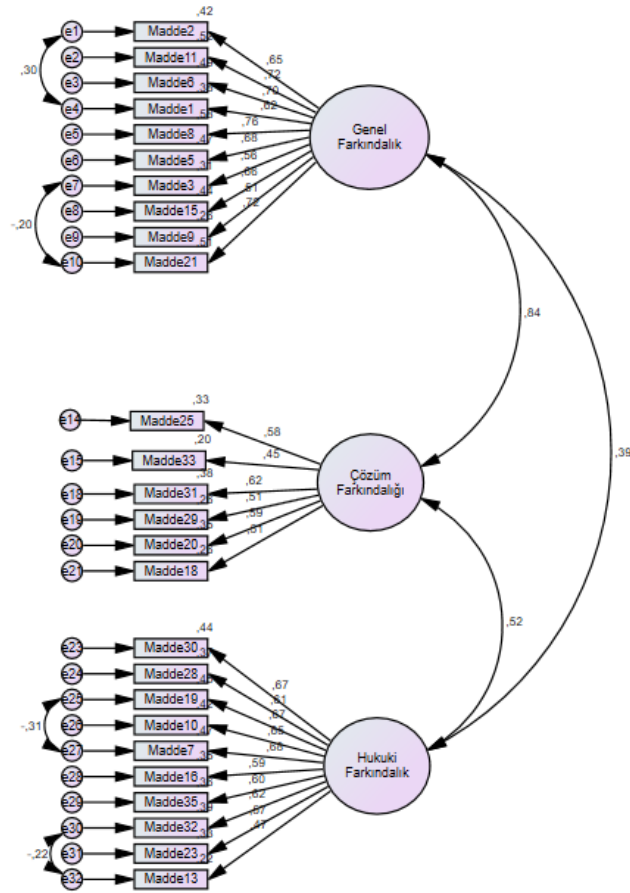
4.2 Doğrulayıcı Faktör Analizi (DFA) Sonuçları

Yapısal geçerlik çalışmasının ikinci aşamasında TBA ile elde edilen faktör yapısının veri setine uyumunun sorgulandığı DFA uygulanmıştır. Veri setinden ve modelden elde edilen kovaryans matrisinin uyumlarının varlığının sorgulandığı hipotezi test eder. “İklim Değişikliği Sorununun Hukuki ve Toplumsal Boyutlarına Yönelik Farkındalık Ölçeği”ne ait 3 boyutlu ölçüm modelinin yapısal geçerliği En Çok Olabilirlik (EÇÖ) parametre tahmin metodu ile değerlendirilmiştir (Kline, 2016).

Çizelge 1. "İklim Değişikliği Sorununun Hukuki ve Toplumsal Boyutlarına Yönelik Farkındalık Ölçeği" Temel Bileşenler Analizi Sonuçları (N=327)

Maddeler	Genel Farkındalık	Çözüm Farkındalığı	Hukuki Farkındalık
Madde1	,686	,171	,116
Madde2	,712	,221	-,004
Madde3	,598	,084	,226
Madde5	,605	,291	,240
Madde6	,688	,241	,066
Madde7	,116	,203	,649
Madde8	,685	,369	,065
Madde9	,536	,149	,113
Madde10	,151	,058	,679
Madde11	,691	,270	,162
Madde13	,179	-,116	,545
Madde15	,555	,413	,027
Madde16	-,057	,256	,620
Madde17	,441	,434	,165
Madde18	,179	,442	,253
Madde19	,215	,015	,682
Madde20	,331	,466	,178
Madde21	,532	,484	,050
Madde22	,411	,430	,100
Madde23	,052	,235	,575
Madde25	,304	,595	,042
Madde26	,473	,649	-,040
Madde27	,349	,713	-,042
Madde28	,123	-,094	,693
Madde29	,219	,493	,129
Madde30	,175	,044	,697
Madde31	,304	,531	,148
Madde32	-,061	,311	,611
Madde33	,014	,584	,187
Madde35	-,016	,316	,613
Madde36	,336	,582	,197
Madde37	,471	,559	,092
Özdeğer	9,970	3,513	1,449
Varyans (%)	31,157	10,977	4,528
Kümülatif Varyans (%)	31,157	42,134	46,661

İklim Değişikliği Sorununun Hukuki ve Toplumsal Boyutlarına Yönelik Farkındalığa İlişkin Ölçek Geliştirme Çalışması

Şekil 1. Birincil düzey DFA ölçüm modeli.

Şekil 1.'de ölçeğe ait birincil düzey DFA ölçüm modeli görülmektedir. Analiz sonucunda elde edilen Modifikasyon (model iyileştirme) indekslerinin önerdiği dört adet düzeltme yapılmış ve model veri seti uyumu artırılmıştır (Meydan ve Şeşen, 2015). Genel farkındalık alt boyutunda Madde1- Madde2 ve Madde3- Madde21 hata terimleri ile Hukuki farkındalık alt boyutunda ise Madde7- Madde19 ve Madde13- Madde32 hata terimleri ilişkilendirilmiştir. Düzeltilmiş Modelin veriye uyumu faktör yüklenim tahminlerinin istatistiksel anlamlılığı ve uyum iyiliği indeksleri ile değerlendirilmiştir (Meydan ve Şeşen, 2015).

3 alt boyutun ilki olan Genel Farkındalık alt boyutunu oluşturan 10 maddeye ait tüm t değerlerinin 0,05 anlamlılık düzeyinde 1,96'dan büyük olduğu için faktör yüklerinin istatistiksel olarak anlamlı olduğu ($p < 0,001$) görülmüştür. Standart faktör yükleri 0,723-0,507 aralığında yer almıştır. Çözüm Farkındalığı boyutunu oluşturan 6 maddenin faktör yüklerinin istatistiksel olarak anlamlı olduğu ($p < 0,001$) standart faktör yüklerinin 0,617-0,451 aralığında yer aldığı görülmüştür. Hukuki Farkındalık alt boyutunu oluşturan 10 maddenin faktör yüklerinin istatistiksel olarak anlamlı olduğu ($p < 0,001$) standart faktör yüklerinin 0,469-0,683 aralığında yer almıştır.

Bundan sonraki aşamada veri model uyumunu ölçen uyum iyiliği indeks değerlerinin istenilen düzeyde olup olmadığı incelenmiştir.

Çizelge 2'de, "İklim Değişikliği Sorununun Hukuki ve Toplumsal Boyutlarına Yönelik Farkındalık Ölçeği"ne ait bazı uyum iyiliği indeksleri görülmektedir. Analiz sonucunda elde edilen model ki-kare değeri ($\chi^2(292) = 490,349$, $p < 0,001$) istatistiksel olarak anlamlı çıktığı için model veri uyumunu gösteren sıfır hipotezi (H_0) reddedilmiştir. Normlaştırılmış ki-kare/serbestlik (χ^2/sd) değeri $0 \leq 1,679 \leq 3$ aralığında yer aldığı için model ve veri uyumunun iyi olduğunu göstermiştir. Tucker-Lewis indeksi (TLI/RHO) 0,923, Karşılaştırmalı uyum indeksi (CFI) 0,931 ve Artışlı uyum indeksi

(Incremental Fit Index, IFI) 0,932 değerleri kabul edilebilir uyumu göstermiştir. Yaklaşık Hataların Ortalama Karekökü (Root Mean Square Error of Approximation, RMSEA) değeri 0,046 (%95 Güven Aralığı: 0,039-0,053) iyi uyum göstermiştir. Hata Kareler Ortalamasının Karekökü (Root Mean Square Residuals, RMR) indeks değeri ($0 \leq 0,031 \leq 0,05$) aralığında yer aldığı için model veri arasında iyi uyum görülmüştür (Meydan ve Şeşen, 2015).

Çizelge 2. Uyum Ölçüleri ve Standart Uyum Kriterleri.

Uyum Ölçüleri	İyi Uyum	Kabul Edilebilir Uyum	Veri Yapımıza Uygun Model Uyum Değerleri
χ^2			490,349
Df (p)			292 (p<0,001)
χ^2/df	$0 \leq \chi^2/df \leq 3$	$3 < \chi^2/df \leq 5$	1,679
TLI	$0,95 < TLI \leq 1,00$	$0,90 \leq TLI \leq 0,95$	0,923
CFI	$0,95 < CFI \leq 1,00$	$0,90 \leq CFI \leq 0,95$	0,931
IFI	$0,95 \leq IFI \leq 1$	$0,90 \leq IFI \leq 0,95$	0,932
RMSEA	$0 \leq RMSEA \leq 0,05$	$0,05 < RMSEA \leq 0,08$	0,046 (0,039-0,053)
RMR	$0 \leq RMR \leq 0,05$	$0,05 < RMR \leq 0,08$	0,031

DFA sonucunda elde edilen faktör yüklerinin istatistiksel anlamlılığı ve uyum iyiliği indekslerinin gösterdiği kabul edilebilir ve iyi uyum düzeyleri “İklim Değişikliği Sorununun Hukuki ve Toplumsal Boyutlarına Yönelik Farkındalık Ölçeği”nin 3 boyuttan oluşan faktör modelinin yapısal geçerliliğini desteklemiştir.

4.3. Ölçek güvenilirliği

Güvenirlik, ölçüm araçlarının yaptığı ölçümlerin hatasızlığını ifade eden bir kavramdır. Güvenirlik analizlerinde en çok tercih edilen güvenilirlik katsayısı Cronbach alfa maddelerin aynı yapıya destek vererek bütün oluşturup oluşturmadıklarını ölçen bir katsayıdır. Guttman (1945) ve Cronbach (1951) tarafından geliştirilen alfa katsayısı toplam puanlar üzerine kurulu çoklu derecelendirilmiş ölçme aracı olan Likert tipi ölçeklerin iç tutarlılığını ölçmek için kullanılan güvenilirlik katsayısıdır.

Çizelge 3. Ölçeğe Ait Ortalama, Standart Sapma ve Güvenirlik Değerleri.

Boyutlar	Maddeler	Ort \pm SS	Cronbach
Genel Farkındalık	(1, 2, 3, 5, 6, 8, 9, 11, 15, 21)	44,75 \pm 5,14	0,881
Çözüm Farkındalığı	(18, 20, 25, 29, 31, 33)	24,95 \pm 3,22	0,713
Hukuki Farkındalık	(7, 10, 13, 16, 19, 23, 28, 30, 32, 35)	29,68 \pm 4,58	0,832
Toplam		102,66 \pm	0,898

Çizelge 3'te Ölçeği oluşturan 3 boyutlu yapının ortalama, standart sapma ve güvenilirlik değerleri görülmektedir. Ölçeğe ait Cronbach alfa iç tutarlılık katsayıları sırasıyla şu şekilde bulunmuştur; Genel Farkındalık boyutu için 0,881, Çözüm Farkındalık 0,713 ve Hukuki Farkındalık 0,832'dir. Ölçek toplamı Cronbach alfa katsayısı 0,898'dir. Ölçek toplamı ve 3 alt boyuta ait Cronbach Alfa iç tutarlılık katsayısı Nunally ve Bernstein (1994) tarafından belirtilen 0,70 kesim noktasından yüksek bulunduğu için ölçekten elde edilen ölçümlerin güvenilir olduğu görülmüştür.

İklim Değişikliği Sorununun Hukuki ve Toplumsal Boyutlarına Yönelik Farkındalığa İlişkin Ölçek Geliştirme Çalışması

Yapılan analizler sonucunda 26 madde ve 3 alt boyuttan oluşan “İklim Değişikliği Sorununun Hukuki ve Toplumsal Boyutlarına Yönelik Farkındalık Ölçeği”nin (Ek 1) geçerli ve güvenilir bir ölçüm aracı olduğu görülmüştür.

5. Tartışma

Bu çalışmanın amacı, iklim değişikliği sorununun hukuki ve toplumsal boyutlarına yönelik farkındalığı tespit etmek amacıyla “İklim Değişikliği Sorununun Hukuki ve Toplumsal Boyutlarına Yönelik Farkındalık Ölçeği”ni geliştirmektir. Bu amaç doğrultusunda alanyazında bu konu hakkında daha önce yayınlanmış bilimsel çalışmalar incelenmiştir.

Alan Stewart (2021) tarafından geliştirilen İklim Değişikliği Kaygı Ölçeği (Climate Change Worry Scale) Türkçeye uyarlanmış, Türkçeye uyarlanan ölçeğin tek boyutlu olarak geçerli bir ölçek olduğu ortaya çıkarılmıştır. Ölçeğin güvenilirliği Cronbach Alpha katsayısı ile hesaplanarak 0,98 sonucuna ulaşılmıştır. Uyarlama çalışmaları ile birlikte, İklim Değişikliği Kaygı Ölçeği'nin Türkiye’de üniversite öğrencilerinin iklim değişikliği kaygısını ölçmeye yarayacak geçerli ve güvenilir bir ölçek olduğu ortaya konmuştur (Özbay ve Alcı, 2021).

Dijkstra ve Goedhart (2012) tarafından geliştirilen iklim değişikliği bilgi testinin (İDBT) Türkçeye uyarlanması amacıyla çalışma, 348 öğretmen adayından oluşan bir katılımcı grubu üzerinde yürütülmüştür. Araştırmada İDBT'nin Türkçe formunun yapı geçerliği için ilk olarak tetrakorik faktör analizi uygulanmıştır. Analiz Sonuçlarına göre iklim değişikliği bilgi düzeyleri farklı olan katılımcıları birbirinden ayırt edebildiğini yansıtmaktadır (Gezer ve İlhan 2018).

Li ve Monroe (2018) tarafından geliştirilen İklim Değişikliğinin Önlenmesine Yönelik Umud Ölçeği'nin (İDÖÜ) Türkçeye uyarlanması amaçlanmıştır. Araştırma, 453 üniversite öğrencisinden oluşan üç ayrı çalışma grubu üzerinde yürütülmüştür. Dilsel eşdeğerlik çalışmasında ölçeğin Türkçe ve İngilizce formundan alınan puanlar arasında pozitif yönlü yüksek korelasyonlar saptanmıştır. Araştırmaya ilişkin bu sonuçlar, ölçeğin Türkçe formunun geçerli ve güvenilir ölçümler ürettiğini yansıtmaktadır (Gezer ve İlhan 2020).

Stewart (2021) tarafından geliştirilen İklim Değişikliği Endişesi Ölçeği (İDEÖ) Türkçeye uyarlanmıştır. Araştırma 236 öğretmen adayından oluşan bir çalışma grubu üzerinde yürütülmüştür. Yapı geçerliği kapsamında uygulanan doğrulayıcı faktör analizinde (DFA), İDEÖ'nün orijinal formundaki tek faktörlü yapının Türk kültüründe doğrulanmadığı tespit edilmiştir. Bundan dolayı ölçeğin Türkçe formundaki faktör yapısını belirlemek üzere açımlayıcı faktör analizi (AFA) gerçekleştirilmiştir. AFA'da toplam varyansın %64,17'sini açıklayan iki faktörlü bir yapıya ulaşılmıştır. Ortaya çıkan faktörler kaygı ile çaresizlik hissi şeklinde isimlendirilmiştir. Güvenirlilik analizinde kaygı ve çaresizlik hissi boyutlarına ait Cronbach alfa katsayıları sırasıyla 0,87 ve 0,83 olarak bulunmuştur. Madde analizinde, ölçekteki tüm maddeler için madde korelasyonlarının 0,30 ölçüt değerini aştığı sonucuna varılmıştır. Elde edilen sonuçlar, İDEÖ'nün Türkçe formu ile elde edilen ölçümlerin geçerli ve güvenilir olduğunu yansıtmaktadır (Gezer ve İlhan 2021).

Bozdoğan (2009) tarafından, küresel ısınma tutum ölçeği hazırlanarak 314 öğrenciye uygulanmış 37 maddeden oluşan nihai bir ölçek oluşturulmuştur. Çalışmada elde edilen verilerden, geliştirilen ölçeğin küresel ısınmaya yönelik tutumu ölçmede güvenle kullanılabilceğini göstermiştir.

Deniz ve arkadaşları (2021) tarafından, üniversite öğrencilerinin küresel iklim değişikliğine yönelik farkındalık düzeylerini belirlemek için kullanılacak geçerli ve güvenilir bir ölçek geliştirilmiştir. Bu amaç doğrultusunda çalışma nicel araştırma yöntemlerine uygun olarak kesitsel tarama deseninde gerçekleştirilmiştir. Çalışmanın araştırma evrenini Uşak Üniversitesi'nde öğrenim gören üniversite öğrencileri, örneklemini ise 2020- 2021 eğitim öğretim yılında aynı üniversitede öğrenimine devam etmekte olan tesadüfi örnekleme yöntemiyle seçilmiş 953 gönüllü öğrenci oluşturmuştur. Elde edilen verilerin analizine göre üniversite öğrencilerinin küresel iklim değişikliği farkındalığını belirlemek için kullanılacak geçerli ve güvenilir bir ölçek geliştirildiği sonucuna ulaşılmıştır.

İklim Değişikliği Sorununun Hukuki ve Toplumsal Boyutlarına Yönelik Farkındalığa İlişkin

Ölçek Geliştirme çalışmasına ait nihai form 2022 yılı Mart ayında 327 üniversite öğrencisine uygulanmıştır. Elde edilen bulgular neticesinde 26 maddenin her birine ait faktör yüklerinin kabul edilebilir düzeyde olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Sonuçta 26 maddeden oluşan Genel Farkındalık, Çözüm Farkındalığı ve Hukuki Farkındalık isimleri ile 3 alt boyutlu bir ölçek yapısı elde edilmiştir. Ölçekte Genel Farkındalık boyutu altında 10 madde, Çözüm Farkındalığı boyutu altında 6 madde ve Hukuki Farkındalık boyutu altında ise 10 madde yer almıştır. 3 boyutun özdeğeri ve açıklayıcı varyans oranları sırasıyla şu şekildedir; 9,970 (%31,157), 3,513 (%10,977) ve 1,449 (%4,528). Bu faktör modelinin açıkladığı toplam varyans oranı (%46,661) yeterli bulunmuştur. Bundan sonraki aşamada 26 maddelik ölçek için Doğrulayıcı Faktör Analizi (DFA) yapılmıştır.

TBA'dan elde edilen faktör modelinin veri setine uygunluğu birincil seviye DFA ile sınanmıştır. Parametre tahmin yöntemi olarak En Çok Olabilirlik (EÇO) kullanılmıştır. Analiz sonucunda elde edilen faktör yükleri istatistiksel anlamlılığa sahip bulunmuştur. Normlaştırılmış ki-kare/serbestlik (χ^2/sd) değeri 1,679 iyi uyumu, Tucker-Lewis indeksi (TLI/RHO) 0,923, Karşılaştırmalı uyum indeksi (CFI) 0,931 ve Artışlı uyum indeksi (IFI) 0,932 değerleri kabul edilebilir uyumu göstermiştir. Yaklaşık Hataların Ortalama Karekökü (RMSEA) değeri 0,046 ve Hata Kareler Ortalamasının Karekökü (RMR) indeks değeri ($0 \leq 0,031 \leq 0,05$) aralığında yer aldığı için model veri arasında iyi uyum görülmüştür.

Geliştirilen ölçeğin güvenirliği Cronbach alfa (α) iç tutarlılık katsayısı ile değerlendirilmiş, Genel Farkındalık boyutu için 0,881, Çözüm Farkındalık boyutu için 0,713 ve Hukuki Farkındalık boyutu için 0,832 ve ölçek toplamı için 0,898 olarak bulunmuştur. Elde edilen bulgular neticesinde gerek ölçek toplamı ve alt boyutlarının güvenirliklerinin kabul edilebilir sınırlar içerisinde olduğu görülmüştür. Sonuç olarak, 26 madde 3 boyuttan oluşan ölçeğin geçerli ve güvenilir bir ölçüm aracı olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

6. Sonuç ve Öneriler

Elde edilen bulgular ve sonuçlar bağlamında, İklim Değişikliği Sorununun Hukuki ve Toplumsal Boyutlarına Yönelik Farkındalık Ölçeğinin geçerli ve güvenilir bir ölçme aracı olduğu düşünülmektedir.

İklim değişikliği sorununun toplum tarafından fark edilme düzeyini, önerilen çözüm yollarına ait katılma düzeylerini ve sorunun uluslararası hukuki boyutlarına ait farkındalıklarını ölçmek için yapılacak bilimsel çalışmalarda, eğitim programlarında, hedef kitlenin iklim konusunda bilgi düzeyini ölçmede geliştirilen bu ölçeğin kullanılması önerilebilir.

Bunun yanında bu ölçekten yararlanılarak iklim değişikliği sorununa ait hukuki, toplumsal ve çözüme yönelik farkındalık düzeyleri tespit edilip, bu bilgiler ile 22 Mart'ta kutlanan "Dünya Su Günü", 16 Eylül'de kutlanan "Uluslararası Ozon Tabakasının Korunması Günü" gibi özel günlerde sosyal medya, dijital platformlar, okullarda, TV ve radyolarda farkındalığı arttırmak için eğitici reklamlar, dizi veya kısa film etkinlikleri düzenlenebilir. Böylece yeterli görülmeyen iklim konulu alanlar tespit edilerek eğitim programları ile etkin biçimde iklim ve iklim hukuku konularında toplumsal farkındalık artırılabilir, yeni stratejiler geliştirilebilir.

Bunlara ek olarak, ileride yapılması düşünülen iklim değişikliği sorununa ait hukuki, toplumsal ve çözüme yönelik farkındalıklar ile ilgili ölçek geliştirme çalışmalarında bu çalışmada elde edilen bulgu ve sonuçlar yol gösterici olabilir. Yeni geliştirilen bu ölçme aracı bu alanda geliştirilecek ölçeklere kaynak teşkil edebilir.

Kaynaklar

- Alpar, R. 2011. *Uygulamalı Çok Değişkenli İstatistiksel Yöntemler*, 3. Bs: 261-302. Detay Yayıncılık, Ankara.
- Alpar, R. 2012. *Spor, Sağlık ve Eğitim Bilimlerinden Örneklerle Uygulamalı İstatistik ve Geçerlik – Güvenirlik*, 3. Baskı. Detay Yayıncılık, Ankara.
- Bentler, P. M. 1990. Comparative Fit Indexes in Structural Models. *Psychological Bulletin*, 107: 238-246.
- Bozdoğan, A. E. 2009. Bir Küresel Isınma Tutum Ölçeği *Erzincan Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Dergisi* 2(1):35-50.
- Brown, T. 2015. *Confirmatory Factor Analysis for Applied Research*. "2nd Ed.". (T. D. Little, Dü.) The Guilford Press, New York.
- Büyüköztürk, Ş. 2010. *Sosyal Bilimler İçin Veri Analizi El Kitabı*, Pegem Akademi, Ankara.

İklim Değişikliği Sorununun Hukuki ve Toplumsal Boyutlarına Yönelik Farkındalığa İlişkin Ölçek Geliştirme Çalışması

- Çakmak, B., ve Gökalp, Z. 2019. İklim Değişikliği ve Etkin Su Kullanımı. *International Journal of Agricultural and Natural Sciences*, 4(1):87–95.
- Cronbach, L.J. 1951. Coefficient alpha and the internal structure of tests. *Psychometrika*, 16:297-334.
- Dal, B., Alper, U., Özdem Yılmaz, Y. ve Sönmez, D. 2015. A Model for Pre-Service Teachers' Climate Change Awareness and Willingness to act for Pro-Climate Change Friendly Behavior: Adaptation of Awareness to Climate Change Questionnaire. *International Research in Geographical and Environmental Education*, 24(3):1–17.
- Demir, A. 2009. Küresel İklim Değişikliğinin Biyolojik Çeşitlilik ve Ekosistem Kaynakları Üzerine Etkisi: The effects of Global Climate Change on Biodiversity and Ecosystems Resources. *Ankara Üniversitesi Çevre Bilimleri Dergisi*, 1(2):37-54.
- Deniz, M., İnel, Y. ve Sezer, A. 2021. Awareness Scale of University Students About Global Climate Change. *International Journal of Geography and Geography Education (IGGE)*, 43:252-264.
- Dijkstra, E. M. ve Goedhart, M. J. 2012. Development and validation of the ACSI: measuring students' science attitudes, proenvironmental behaviour, climate change attitudes and knowledge. *Environmental Education Research*, 18(6):733–749. <https://doi.org/10.1080/13504622.2012.662213>
- Field, A. 2013. *Discovering Statistics Using IBM SPSS Statistics: And Sex and Drugs and Rock "N" Roll*, 4th Edition, Sage, Los Angeles, London, New Delhi.
- Gezer, M. ve İlhan, M. 2018. İklim Değişikliği Bilgi Testinin Türkçeye Uyarlanması: Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması. 27. Uluslararası Eğitim Bilimleri Kongresi Tam Metin Kitabı: 505–514, 18-22 Nisan 2018, Antalya.
- Gezer, M. ve İlhan, M. 2020. İklim Değişikliğinin Önlenmesine Yönelik Umut Ölçeği: Türkçeye Uyarlama Çalışması. *Akdeniz Eğitim Araştırmaları Dergisi*, 14(34):337–356. <https://doi.org/10.29329/mjer.2020.322.16>
- Guttman, L. 1945. A Basis for Analyzing Test-Retest Reliability. *Psychometrika*, 10:255–282.
- Horn, J.L. 1965. A Rationale And Test For The Number Of Factors In Factor Analysis. *Psychometrika*, 30(2): 179-185.
- Kaiser, H. F. 1974. An Index Of Factorial Simplicity. *Psychometrika*, 39:32-36.
- Karakaya, E. 2016. Paris İklim Anlaşması: İçeriği ve Türkiye Üzerine Bir Değerlendirme. *Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 3 (1):1-12. DOI: 10.30803/adusobed.188842
- Karasar, N. 2009 *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. Nobel Yayınları, Ankara.
- Kılıç, C. 2009. Küresel İklim Değişikliği Çerçevesinde Sürdürülebilir Kalkınma Çabaları ve Türkiye. *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 10(2): 19-41.
- Kline, R.B. 2016. *Principles and Practice of Structural Equation Modeling* (4th ed.). Guilford Press.
- Koçak, D., Çokluk, Ö. ve Kayri, M. 2016. Faktör Sayısının Belirlenmesinde MAP Testi, Paralel Analiz, K1 ve Yamaç Birikinti Grafiği Yöntemlerinin Karşılaştırılması. *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 13 (1):330-359.
- Lackey NR, Sullivan JJ 2003. Making Sense of Factor Analysis: The Use of Factor Analysis for Instrument Development in Health Care Research. *United States of America: SAGE Publications, Inc.* Editor: Robinson S.
- Meydan, C. H. ve Şeşen H. 2015. *Yapısal Eşitlik Modellemesi Amos Uygulamaları*. (İkinci Baskı) Detay Yayıncılık, Ankara.
- Nunnally, J. C., & Bernstein, I. H. 1994. *Psychometric theory* (3rd ed.):304. New York, NY: McGraw-Hill, Inc.
- Osborne A. ve Costello J. 2005. Best Practices in Exploratory Factor Analysis: Four Recommendations for Getting the Most From Your Analysis. *Practical Assessment, Research & Evaluation*, 10(7):1-9.
- Özbay, S. ve Alcı, B. 2021 "İklim Değişikliği Kaygı Ölçeği: Türkçeye Uyarlama, Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması", R&S *Research Studies Anatolia Journal*, 4(3):182-193.
- Stewart, A.E. 2021. Psychometric Properties of the Climate Change Worry Scale. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 18(2):494, DOI:10.3390/ijerph18020494
- Pett M.A., Lackey N.R. ve Sullivan J.J. 2003. *Making Sense of Factor Analysis: The Use of Factor Analysis for Instrument Development in Health Care Research*:72-79 United States of America: SAGE Publications, Inc.
- Reynolds, R. 1998. Impacts of Global Climate Change With Emphasis On u.s. Coastal Areas. Year of The *Ocean National Stakeholder's Meeting* içinde gerçekleşen online toplantı. Erişim adresi: <https://cetesb.sp.gov.br/proclima/wpcontent/uploads/sites/36/2014/05/impactsoglobalclimatechange.pdf>. (Erişim tarihi: 05.05.2022).
- Tucker, L.R. ve Lewis, C. 1973. A Reliability Coefficient for Maximum Likelihood Factor Analysis. *Psychometrika*, 38(1): 1–10.
- Türkes, M. 2001. Küresel İklimin Korunması, İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi ve Türkiye. *Tesisat Mühendisliği*, TMMOB Makina Mühendisleri Odası, Süreli Teknik Yayın 61: 14-29.
- Turan, E. 2017. Küresel Isınmanın Sektörler Bazında Oluşturduğu Risk Sendromları ve Çözüm Yolları: Kuşadası Bölgesi Yiyecek İçecek İşletmelerinde Bir Uygulama (*Yayımlanmamış doktora tezi*). Adnan Menderes Üniversitesi, Aydın.
- Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı 2022. *İklim Değişikliğiyle Mücadele*, Erişim tarihi:05.05.2022, <https://www.mfa.gov.tr/sub.tr.mfa?6f41190c-6742-405a-9e5a-784385301607>
- Türkiye Cumhuriyeti Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı 2022. *Paris Anlaşması*, <https://iklim.csb.gov.tr/paris-anlasmasi-i-98587> (Erişim tarihi:05.05.2022).
- Türkiye Cumhuriyeti Ticaret Bakanlığı 2021. Yeşil Mutabakat Eylem Planı, <https://ticaret.gov.tr/data/60f1200013b876eb28421b23/MUTABAKAT%20YE%C5%9E%C4%B0L.pdf> (Erişim tarihi: 05.05.2022).
- Vural, Ç. 2018. Küresel İklim Değişikliği ve Güvenlik. *Güvenlik Bilimleri Dergisi*, 7 (1):57-85. DOI: 10.28956/gbd.422726

EK 1.

İklim Değişikliği Sorununun Hukuki ve Toplumsal Boyutlarına Yönelik Farkındalık Ölçeği

Değerli katılımcı; Bu çalışma, İklim Değişikliği Sorununun Hukuki ve Toplumsal Boyutlarına Yönelik Farkındalığı ölçmek amacıyla hazırlanmıştır. Bu çalışmada elde edilen bilgiler, TÜBİTAK-BİDEB 2204-D Yarışma Programı kapsamında, lise öğrencilerinin iklim değişikliğinin hukuki boyutları hakkında farkındalıklarını arttırmak ve iklim değişikliğinin etkilerine yönelik çözümler üretmelerini sağlamak için kullanılacaktır. Cevaplarınız çalışmanın doğruluğu açısından çok önemlidir. Bu nedenle aşağıdaki formda size en uygun seçeneği samimiyetle işaretleyiniz. Teşekkür ederiz.

I. BÖLÜM	
TANITICI BİLGİ FORMU	
1.	Yaşınız:.....
1.	Cinsiyetiniz:
1.	Sınıfınız:.....

II. BÖLÜM						
Lütfen aşağıdaki ifadeleri dikkatlice okuyunuz ve size uygun kutucuğa "X" işareti koyunuz.						
İfadeler		Tamamen Katılıyorum	Katılıyorum	Kararsızım	Katılmıyorum	Kesinlikle katılmıyorum
1	İklim değişikliği toplum sağlığını tehdit eden büyük bir krizdir.					
2	Aşırı ve bilinçsiz tüketim alışkanlıkları ekosistemi ve biyoçeşitliliği olumsuz etkiler.					
3	İklim değişikliği ile mücadelede iklim adaleti kavramı önemli bir yer tutar.					
4	İklim değişikliğinin olumsuz etkileri ile mücadelede Hukuki düzenleme gereklidir.					
5	İklim değişikliğinin kıtlık, kitlesel göç, toprak ve su savaşlarını arttıracak kanaatindeyim.					
6	İklim adaletini sağlamada Paris Antlaşması önemli bir yere sahiptir.					
7	İklim değişikliği insan sağlığını olumsuz yönde etkiler.					
8	Birey olarak iklim değişikliğine çözümün bir parçası olabileceğimin farkındayım.					

İklim Değişikliği Sorununun Hukuki ve Toplumsal Boyutlarına Yönelik Farkındalığa İlişkin Ölçek Geliştirme Çalışması

9	“Vienna Sözleşmesi”, ozon tabakasını incelten maddelerin azaltılması ile ilişkilidir.					
10	İklim değişikliği, su kaynakları üzerinde yıkıcı etkiye sahiptir.					
11	Ülkemiz, iklim değişikliğiyle mücadele tüm hukuki antlaşma ve sözleşmeleri imzalamıştır.					
12	Ormanlar, iklimin düzenlenmesinde önemli yere sahiptir.					
13	Küresel ısınmanın önlenmesi için uluslararası alanda atılan ilk ve en önemli adımın BM İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi (BMİDÇS) olduğunu bilirim.					
14	Bireylerin su okuryazarlığının geliştirilmesi iklim değişikliğinin sebep olduğu su sorununa çözüm olacaktır.					
15	Çevre konusunda oluşturulmuş en başarılı çok taraflı anlaşma Montreal Protokolü’dür.					
16	Yenilenebilir enerji iklim değişikliği sorununa en iyi çözüm yollarından biridir.					
17	İklim değişikliği, ekosistemi, biyolojik çeşitliliği ve milyonlarca canlının yaşamını tehdit eder.					
18	Paris Anlaşması, iklim değişikliği tehlikesine karşı küresel sosyo/ekonomik dayanıklılığın güçlendirilmesini hedefleyen sözleşmedir.					
19	Toplu taşıma araçlarını kullanmak karbon ayak izini düşürmek için önemlidir.					
20	Ozon tabakasını incelten maddeler Montreal Protokolü ile kısıtlanmıştır.					
21	Ulaşımı bisiklet ile gerçekleştirmek küresel ısınmayı önlemek için bir çözüm yoludur.					
22	Ülkemiz, Kyoto Protokolü ile iklim değişikliğiyle mücadelede küresel çabalara katılmıştır.					
23	Üretim ve tüketim tarzlarımızı değiştirerek iklim değişikliği sebeplerini ortadan kaldırebiliriz.					
24	Paris Anlaşması iklim değişikliğiyle mücadelede gelişmiş/gelişmekte olan ülkelere kabiliyetlerine göre sorumluluklar yükler.					
25	“Çevre Günü” kutlamak çevreyi koruma görev ve sorumluluk bilincini yaygınlaştırır.					
26	İklim değişikliğinin olumsuz etkileri küresel ölçekte arttığı için Kyoto Protokolü yürürlüğe girmiştir.					

Türkiye’de Otomobil ve Ticari Araçlardan Alınan Özel Tüketim Vergisi ve Motorlu Taşıtlar Vergisinin Çevresel Etki ve Vergi Adaleti Bakımından Değerlendirilmesi

An Evaluation of the Special Consumption Tax and Motor Vehicle Tax Levied on Automobiles and Commercial Vehicles in Turkey in Terms of Environmental Impact and Fairness in Taxation

Ahmet SOMUNCU ^{1*}

Nuh Naci Yazgan Üniversitesi Hukuk Fakültesi, Kayseri

Özet: Teoride, emisyon vergileri, salınan sera gazı emisyonu birimi başına ödenen vergilerdir. Dünya’da son yıllarda motorlu taşıtlardan alınan servet ve tüketim vergileri, emisyonla ilgili vergilere dönüşme yolundadır. Pek çok ülke düşük emisyonla sahip motorlu taşıtları ödüllendirme, yüksek emisyonla sahip motorlu taşıtları cezalandırma yönünde vergi politikaları oluşturmaktadır. Vergi adaletinin temel amacı ise, vergi yükünün bireyler arasında dengeli bir şekilde dağıtılmasını sağlamaktır. Vergilendirmede adalet, eşit durumdakilerin eşit muameleye tabi tutulmalarına ve verginin ödeme gücü ile orantılı olması demektir. Daha düşük emisyon salımına sahip araçlardan daha düşük, yüksek emisyon salımına sahip araçlardan ise daha fazla vergiye tabi olması vergilendirmede adalet ilkesine uygundur. Ancak, Türkiye’de motorlu araçların emisyon salımını esas alan bir vergilendirme rejimi söz konusu değildir. Bu çalışmada, Türkiye’de satılan binek otomobilleri ile ticari araçlardan alınan Özel Tüketim Vergisi (ÖTV) ve Motorlu Taşıtlar Vergisinin (MTV) emisyon salımı ve vergi adaleti bakımından karşılaştırılması amaçlanmıştır. Çalışma, motorlu kara taşıtları ile sınırlanmış olup, hava ve deniz taşıtları çalışma kapsamı dışında bırakılmıştır. Çalışmada ayrıca içten yanmalı motorlu binek otomobillerinden silindir hacmi 1.6 litreyi geçmeyenler, hibritler ve sadece elektrik motorlu olanlar incelenecektir. Son olarak, yük taşımaya mahsus araçlardan toplam ağırlığı 3.5 tonu geçmeyen kapalı kasa ve açık kasalı kamyonetler değerlendirilecektir.

Anahtar kelimeler: Özel Tüketim Vergisi, Motorlu Taşıtlar Vergisi, vergi adaleti, emisyon salımı, otomobiller, ticari araçlar

Abstract: Theoretically, emission taxes are taxes paid per unit of greenhouse gas emissions released. In recent years, wealth and consumption taxes taken from motor vehicles in the world are evolving into emission-based taxes. Many countries establish tax policies that reward low-emission motor vehicles and penalize high-emission motor vehicles. The main purpose of fairness in taxation is to ensure a balanced distribution of tax burden among individuals. Fairness in taxation means that those in equal standing are treated equally and that taxes are proportional to their ability to pay. It is in accordance with the principle of fairness in taxation that vehicles with lower emissions are subject to lower tax rates, whereas vehicles with higher emissions are subject to higher tax rates. However, in Turkey, there is no taxation regime based on emissions of motor vehicles. This study aims to compare the Special Consumption Tax (SCT) and Motor Vehicles Tax (MTV) levied from passenger cars and commercial vehicles sold in Turkey, in terms of emissions and fairness in taxation. The study is limited to motor land vehicles, excluding air and sea vehicles from the scope of the study. In addition, this study examines passenger cars with internal combustion engine and cylinder volume not exceeding 1.6 liters, hybrid passenger cars and passenger cars with only electric motors. Lastly, cargo carrier vehicles with closed box or open box van, with a total weight not exceeding 3.5 tons are evaluated in the study.

Keywords: Special Consumption Tax, Motor Vehicle Tax, Fairness in Taxation, Emission, Automobiles, Commercial vehicles

¹ İletişim: asomuncu@gmail.com

* Bu çalışma 12-14 Ekim tarihleri arasında yapılan TÜCAUM 2022 Uluslararası Coğrafya Sempozyumu’nda sunulan tebliğden üretilmiştir.

Türkiye’de Otomobil ve Ticari Araçlardan Alınan Özel Tüketim Vergisi ve Motorlu Taşıtlar Vergisinin Çevresel Etki ve Vergi Adaleti Bakımından Değerlendirilmesi

1. Giriş

Karbon vergisi, karbondioksit (CO₂) emisyonunu azaltmak amacıyla tüketilen fosil yakıtın karbon içeriğine bağlı olarak alınan bir satış ve emisyon vergisidir. Emisyon vergileri, salınan sera gazı emisyonu birimi başına ödenen vergilerdir. Tüketiciler, her enerji tüketiminde vergi ödemek zorunda olduklarından CO₂ emisyon miktarını azaltmada karbon vergilerinin etkin bir araç olduğu, sürdürülebilir kalkınmayı ve iklim değişikliğinin önlenmesine katkıda bulunacağı ileri sürülmektedir. Son yıllarda ülkeler düşük emisyonlu motorlu taşıtları ödüllendirme, yüksek emisyonlu motorlu taşıtları cezalandırma yönünde vergi politikaları oluşturmaktadır. Bu çalışmada Türkiye’de kayıt ve tescile tabi binek otomobilleri ile hafif ticari araç olarak nitelendirilen yük taşımaya mahsus araçlar teknik özellikleri bakımından karşılaştırılacaktır. Bu karşılaştırmada söz konusu araçların Türkiye’deki ilgili vergi kanunlarındaki vergileme ölçüleri bakımından tabi oldukları ÖTV ve MTV’nin CO₂ salımı ve vergi adaleti bakımından sonuçları analiz edilecektir. Çalışma, motorlu kara taşıtlarından binek otomobilleri ve yük taşımaya mahsus “hafif ticari araçlar” ile sınırlandırılmış olup, hava ve deniz taşıtları çalışma kapsamında dışarıda bırakılmıştır. Ayrıca, içten yanmalı binek otomobillerinden silindir hacmi 1.6 litreyi geçmeyenler, hibritler ve sadece elektrik motorlu olanlar ile yük taşımaya mahsus “hafif ticari araçlardan” toplam ağırlığı 3.5 tonu geçmeyenler değerlendirme konusu yapılacaktır.

2. Motorlu Araçlarda Emisyon Salımına Göre Vergilendirmenin Sebepleri

Çevre ve iklim değişikliği sorunlarının çözümü için ülkelerin kamusal çözüm olarak yeşil ekonomiye geçişi destekleyen makroekonomik politikalara yöneldiği görülmektedir. Bu yöndeki kamusal politikaların önemli araçlardan birisi de yeşil vergilerdir. Yeşil vergiler ekolojik dengenin korunması ve çevresel kaygılar sebebiyle günümüzde hükümetler tarafından sıkça gündeme getirilen önemli bir vergi olma özelliği kazanmıştır (Bolahatoglu, 2022a: 1). Bu tür politikaların temelini oluşturan yaklaşımın, daha az fosil yakıt tüketilmesine yönelik teknolojileri teşvik edeceği; bu sayede, ülkelerin fosil yakıtta olan bağımlılığını azaltarak ekonomik fayda ve parasal tasarruf sağlayacağı savunulmuştur. Fosil yakıt tüketen motorlu araçların motor hacmi yükseldikçe CO₂ salımı artacağından, ödenecek vergi de yükselecektir. Bu durumda tüketiciler daha az vergi ödemek için daha az CO₂ salımı olan araçlara yönelecektir. Araç üreticileri de daha az CO₂ salımı olan, hatta sıfır emisyonlu araç üretimine yönelmek zorunda kalacaktır. (Erdoğan, 2016a: 22). Yönlendirici vergilendirme olarak adlandırılan vergi politikaları uygulanarak, çevreye daha fazla zarar veren davranışların caydırılması, daha az zarar veren faaliyetlerin özendirilmesi sağlanabilecektir (Üstün, 2012:160). Sonuç olarak devletlerin CO₂ salımına göre vergilendirme politikaları “Çok kirleten araç, çok vergi öder” şeklinde özetlenebilir. Emisyona yol açan ekonomik faaliyetleri caydırmak (ekstra-fiskal amaç) için bu faaliyetlere uygulanacak vergi oranının yüksek olması gerekir.

2.1. Motorlu Taşıtlardan Alınan Vergiler

Motorlu taşıtlardan çeşitli hukuki ve ekonomik sebeplerle vergi alınmaktadır. Bu vergiler, motorlu araçların kayıt ve tescilinden alınan tüketim ve tescil vergileri, motorlu taşıtlara sahip olmaktan dolayı alınan servet vergileri, motorlu taşıtların kullanımı sırasında alınan akaryakıt tüketim ve diğer tüketim tipi vergiler olabilmektedir.

2.1.2. Motorlu taşıtların kayıt ve tescilinden alınan vergiler

Dünyada çoğu ülkede bu gruptaki hukuki ve ekonomik işlem vergilerine rastlanmaktadır (Hacıköylü, 2017: 8). Günümüzde daha çok Katma Değer Vergisi (KDV) ve ruhsat harçları gibi tescilden kaynaklanan mali yükümlülükler görülmektedir. Avrupa Birliği (AB) ülkelerinde tüm araçlar (yeni araçlar, ikinci el araçlar, binek araçlar, karavanlar, ticari araçlar, otobüs vb.) satın alındığında ortalama %20 oranında KDV’ye tabidir. KDV için kayıtlı bir vergi mükellefinden, geçerli fatura fiyatı üzerinden KDV alınır. Bunun dışında yeni araçların ilk defa tescili sırasında tescil vergisi alınan ülkeler de bulunmaktadır. Tescil vergileri %17-%25 arasında değişmektedir. Motorlu taşıtların satış fiyatı, CO₂ salımı, silindir hacmi, yakıt cinsi gibi kriterlere göre tescil vergileri uygulanmaktadır (The European Automobile Manufacturers Association-ACEA, 2022). Türkiye’de ise, 2002 yılından itibaren motorlu taşıtlardan binek otomobilleri ve arazi taşıtlarının ilk iktisabında (edinilmesinde), bir defaya mahsus

olmak üzere %45-220 oranında ÖTV ve ayrıca %18 oranında KDV alınmaktadır. Ticari araçlarda ise %1-15 arasında ÖTV ve %18 KDV alınmaktadır.

2.1.3. Motorlu taşıtlara sahip olmaktan dolayı alınan servet vergileri

Bütün dünyada servet vergilerinin en tipik olanlarından birisi MTV'dir. Bu vergi çoğunlukla motorlu kara taşıtları, hava taşıtları ve deniz taşıtlarını vergilendirdiği için özel bir servet vergisi niteliğindedir (Şenyüz vd., 2022:467). MTV bütün dünyada bir motorlu taşıta sahip olmanın ve satın alma gücünün bir göstergesi olarak uygulanan yaygın bir servet vergisidir. Bu vergi devlete gelir sağlamanın yanında, son yıllarda ulaşım, sağlık ve çevre politikalarının uygulanmasında da önemli bir yere sahip olmuştur. Türkiye'de uygulanan MTV'de ise araçların, değeri, motor hacimleri ve yaşları esas alınmaktadır. Dolayısıyla MTV'nin hesaplanmasında aracın değeri dışında motorlu araç sahiplerinin mali güçleri ve çevreye yapılan CO2 salımı göz önünde bulundurulmamaktadır. Bu durum, uygulamanın anayasada belirtilen vergilendirmede adalet ve çevrenin korunması ilkelerine uygun olmadığını göstermektedir (Erdoğan, 2016:i).

2.1.3.1 AB Ülkeleri ve Bazı OECD ülkelerinde uygulanan CO2 bazlı MTV uygulamaları

AB üyesi ülkelerde karayolu taşımacılığının kaynaklanan toplam CO2 emisyonunun %29'u ulaştırmadan kaynaklanmaktadır. Bu nedenle, AB üyesi ülkelerde 2000'li yılların başından itibaren CO2 esaslı motorlu taşıtlar vergisi çevre sorunlarıyla mücadelede önemli bir araç konumundadır (Ulusoy ve Akdemir, 2013: 90). AB üyesi ülkelere uygulama örnekleri (Odabaş ve Hayrulloğlu, 2017:55-60) incelendiğinde, MTV uygulamalarının çevreyi gözetilen yönlü politikalar içerdiği görülmektedir. Örneğin, bazı ülkelerde 1 Ocak 2016 tarihi itibarıyla, özel amaçlı olarak da kullanılan şirket otomobillerinin satın alındığı yıldaki CO2 emisyonları dikkate alınmaktadır. Eğer, 2020 yılından itibaren satın alınan otomobiller için araç emisyonları belirlenen CO2 emisyon limitlerini aşmıyorsa, satın alma yılına bağlı olarak toplam fayda aylık satın alma fiyatının (KDV, akaryakıt tüketim vergisi) %1,5'i üzerinden hesaplanmamaktadır. Bu tür araçların 31 Mart 2020 ve 2020'den 2025'e aşağıdaki şekilde düşürülmesi gerekmektedir (The European Automobile Manufacturers Association-ACEA, 2022).

Çizelge 1. AB Ülkelerinde şirketlere binek otomobilleri ait CO2 salımı hedefleri.

Yıl	Hedef CO2 Emisyon miktarı
2021	138
2022	135
2023	132
2024	129
2025	126

Ülkelere göre farklı vergilendirme rejimleri olsa da CO2 emisyonuna göre vergilendirmenin pek çok ülkede giderek daha da önem verilen bir politika olarak uygulandığı görülmektedir. Örneğin, Avusturya'da elektrik motorlu otomobiller vergi dışı bırakılmıştır. Şirket otomobillerinin vergilendirilmesi de CO2 emisyonuna göre hesaplanmaktadır. Belçika'da CO2 emisyonuna göre vergilendirmeyi esas alan, cezalandırma yönü de bulunan çok çeşitli uygulamalar bulunmaktadır. Şirket otomobillerinin kullanımı ile ilgili harcamalarının kurumlar vergisinin hesaplanmasında gider olarak indirilebilmesi CO2 emisyonlarına dayandırılmıştır. Valon Bölgesi'nde, 146 gr/km'den çok emisyon yapan otomobiller ceza verilmesi, Flanders'de tescil vergisinin; egzoz emisyon standartları, yakıt ve yaşlarının yanı sıra CO2 emisyonlarına dayalı olması, Flaman Bölgesi'nde 1 Ocak 2016'dan itibaren CO2 emisyonuna dayalı yeni "yeşil" plaka" vergisi uygulamaya konulması gibi düzenlemeler dikkat çekicidir. Finlandiya'da otomobillerin tescilinde %5 ila %50 arasında değişen oranlarda, CO2 emisyonuna dayanan tescil vergisi alınmaktadır. Fransa'da ödül-ceza sistemine dayanan bir vergi rejimi mevcuttur. Örneğin, yeni bir elektrikli ya da hibrit elektrikli otomobil satın alınması için "ekolojik bonus"² adı altında nakit destek verilmektedir. Şirket otomobillerinin vergilendirilmesi CO2

² Detaylı bilgi için bkz. <https://www.primealaconversion.gouv.fr/dboneco/accueil/>

Türkiye’de Otomobil ve Ticari Araçlardan Alınan Özel Tüketim Vergisi ve Motorlu Taşıtlar Vergisinin Çevresel Etki ve Vergi Adaleti Bakımından Değerlendirilmesi

emisyonlarına dayandırılmaktadır. 130gr/km CO2 emisyon salımını aşan otomobillerden ceza niteliğinde fazla vergi alınmaktadır. Hollanda’da da şirket otomobillerinin vergilendirilmesinde CO2 emisyonu esas alınmaktadır. Otomobillerin tescilinde alınan vergi, otomobillerin CO2 emisyonuna bağlı olarak hesaplanmaktadır. En fazla 50 gr/km CO2 emisyon yayan otomobiller yıllık dolaşım vergisinden istisna tutulmaktadır. İsveç’te yeni bir elektrikli ya da hibrit elektrikli otomobil satın alınmasında veya CO2 emisyonu 50 gr/km’yi aşmayan otomobillerde 10.000, 0 gr/km olan otomobillerde 70.000 İsveç Kronu (SEK) ikramiye verilmektedir (Odabaş ve Hayrulloğlu, 2017b: 57-60).

OECD üyesi ülkeler kapsamında yapılan bir incelemede (Bolahatoğlu, 2022:197) her ülkenin kendi belirlediği kurallar bulunduğu dikkat çekmektedir. İnceleme sonuçlarına bakıldığında; OECD üyesi 19 ülkede motorlu taşıtlar vergisi CO2 emisyon salımına göre hesaplandığı; sadece Polonya’da CO2 veya başka herhangi bir emisyonla dayalı motorlu taşıt vergisi bulunmadığı görülmektedir. Öte yandan, çevresel kaygılara cevap veren MTV mükellefleri vergi indirimi ve muafiyetleri ile ödüllendirilip tam tersine çevreyi daha fazla kirleten motorlu araç kullanan mükellefler vergi ile cezalandırılmaktadır.

3. Türkiye’de Motorlu Taşıtlardan Alınan Vergiler

3.1. ÖTV

3.1.1. Motorlu taşıtlardan alınan ÖTV’nin kısa tarihçesi ve gerekçesi

Avrupa Birliği Müktesebatının Üstlenilmesine Dair Türkiye Ulusal Programında yer alan ve 12.06.2002 tarihli Resmî Gazete ‘de yayımlanarak 01.08.2002 tarihinde yürürlüğe giren 4760 sayılı kanun ekindeki listelerdeki mal ya da mal grupları ÖTV’ye tabi tutulmaya başlanmıştır. ÖTV’nin yürürlüğe girmesiyle birlikte değişik kanunlar çerçevesinde yer alan on altı adet vergi, fon, harç ve pay yürürlükten kaldırılmıştır. Motorlu taşıtlardan alınan Taşıtlar Alım Vergisi, Ek Taşıtlar Alım Vergisi ve Çevre Fonu, Trafik Tescil Harcı, Eğitime Katkı Payı ve Özel İşlem Vergisi yürürlükten kaldırılmış; kaldırılan bu vergi ve benzeri mali yükümlülükler ÖTV çatısı altında birleştirilmiştir. Böylece 1985 yılında uygulanmaya başlanan Katma Değer Vergisinden (KDV) sonra harcama vergilerine ÖTV de dahil olmuştur.

3.1.2. ÖTV Kanunu bakımından çalışma kapsamındaki motorlu taşıtların vergilendirmede esas alınacak tanımlar

ÖTV Kanununa ekli (II) sayılı listede çalışma kapsamına giren iki tür araç şu şekilde tanımlanmıştır:

I- Binek otomobilleri ve esas itibarıyla insan taşımak üzere imal edilmiş motorlu taşıtlar.

II- Yük taşımaya mahsus motorlu taşıtlar, özel amaçlı motorlu taşıtlar.

ÖTV Kanunu (II) sayılı listeye göre Türk Gümrük Tarife Cetvelinin (TGTC), 87.03 tarife pozisyonunda sınıflandırılan ambulanslar, mahkûm taşımaya mahsus arabalar, cenaze arabaları, itfaiye öncü arabaları gibi özel amaçla yapılmış motorlu taşıtlar ÖTV’ye tabi değildir.

Öte yandan ÖTV Kanunu uygulamasında, motorlu taşıtların teknik tanımlarının neye göre yapılacağı ilgili genel tebliğde şu şekilde açıklanmıştır: “*ÖTV’nin konusuna giren malların tanımlanmasında, Türk Gümrük Tarife Cetvelinde yer alan tanımlamalar dikkate alınır. 13/10/1983 tarihli ve 2918 sayılı Karayolları Trafik Kanunu, 18/2/1963 tarihli ve 197 sayılı Motorlu Taşıtlar Vergisi Kanunu, Karayolları Trafik Yönetmeliği, Motorlu Araçlar ve Römorkları Tip Onay Yönetmeliği gibi diğer mevzuatta yer alan tanımlar dikkate alınmaz. Ancak, Türk Gümrük Tarife Cetveli ve İzahnamesinde tanımlama veya açıklama olmadığı durumlarda, Gelir İdaresi Başkanlığınca yapılan belirleme ve açıklamalar doğrultusunda işlem tesis edilir.*”

Dolayısıyla, motorlu taşıtlardan alınan ÖTV’nin hesaplanmasında teknik detaylar ve kavramsal bakımdan çok da açık olmayan, çok başlı bir mevzuat söz konusudur.

Buradan hareketle, vergilendirmeye esas olan binek otomobilleri ve eşya taşımaya mahsus araçların teknik tanımları örnekler de vererek açıklığa kavuşturulmaya çalışılacaktır.

3.1.2.1. Binek otomobilleri

Tanım: ÖTV Kanununda “otomobil” veya “binek otomobili” ile ilgili teknik bir tanım bulunmamaktadır. Bunun yerine ÖTV Kanuna ekli (II) sayılı listede, TGTC’nin gümrük tarife istatistik pozisyonları (GTİP) esas alınmaktadır. Bu tarifede 87.03 pozisyonunda “Binek otomobilleri: Esas itibariyle insan taşımak için imal edilmiş bulunan motorlu taşıtlar” şeklinde bir tanım görülmektedir.

Karayolları Trafik Kanunu (KYTK) ve ilgili Karayolları Trafik Yönetmeliğinde (KYTY) otomobil tanımı şöyle verilmiştir: “Yapısı itibariyle, sürücüsü dahil en fazla dokuz oturma yeri olan ve insan taşımak için imal edilmiş bulunan motorlu taşıttır.”

KYTY Tanımlar başlıklı 3’ncü maddesinde daha detaylı bir sınıflandırma yapılmıştır. Ancak bu tanımları görsel olarak da açıklamak gerekmektedir.

Buna göre; M Sınıfı araçlar, en az dört tekerlekli ve yolcu taşımada kullanılan motorlu araçlardır.

M1 Sınıfı araçlar; yolcu taşımada kullanılan ve sürücü dahil en fazla 9 oturma yeri olan motorlu araçtır.

3.1.2.2. Arazi Taşıtları (G Sınıfı)

N1 sınıfı araçlardan azami kütlesi 2 tonu aşmayanlar ve M1 sınıfındaki motorlu araçlar, en az bir ön dingili ve en az bir arka dingili eşzamanlı tahrikli olarak tasarlanmış, bir dingilinin tahriki ayrılabilen araçlar dâhil ve en az bir diferansiyel kilit mekanizması veya buna benzer işlevde en az bir mekanizması varsa ve tek araç için hesaplanan % 30’luk bir eğimi tırmanabiliyorsa, arazi tipi araç olarak kabul edilir.

N1 sınıfı araçlardan azami kütlesi 2 tonu aşanlar ile N2, N3, M2 ve M3 sınıfı araçların arazi taşıtı sayılabilmesi için Motorlu Araçlar ve Römorkları Tip Onayı Yönetmeliğindeki şartları taşımaları gerekmektedir.

Şekil 1. GTİP 87.03 ve KYTY’ne göre binek otomobili ve arazi taşıtı tanımı kapsamında sayılan araçlar.

Şekil 1’de görülen binek otomobillerinden 1.600 cc motor hacmini aşmayanların ÖTV oranları Çizelge 2’de görülmektedir.

3.1.2.3. Yük taşımaya mahsus araçlar

Tanım: Bu araçlar herhangi bir mevzuata dayalı olmaksızın “hafif ticari araç” olarak nitelendirilmektedir. Esas olarak KYTY’de bu araçlar şu şekilde tanımlanmıştır: “N Sınıfı-En az dört tekerlekli ve yük taşımada kullanılan motorlu araçlardır”.

KYTK’ya göre N1 Sınıfı: Yük taşımada kullanılan ve azami ağırlığı 3.5 tonu aşmayan motorlu araçtır. Bu araçlar kapalı kasa kamyonet veya açık kasalı kamyonet olarak tescil edilmektedir. Açık kasalı kamyonetler ise çift kabin (1+1), (1+2) veya (1+3) olarak satılmakta ve tescil edilmektedir.

Türkiye’de Otomobil ve Ticari Araçlardan Alınan Özel Tüketim Vergisi ve Motorlu Taşıtlar Vergisinin Çevresel Etki ve Vergi Adaleti Bakımından Değerlendirilmesi

Çizelge 2. ÖTV Kanunu (II) sayılı listeye göre binek otomobillerinin tabi olduğu ÖTV oranları Motor silindir hacmi 1600 cm³ü geçmeyenler.

Özel tüketim vergisi matrahı 120.000 TL’yi aşmayanlar	% 45
Özel tüketim vergisi matrahı 120.000 TL’yi aşp, 150.000 TL’yi aşmayanlar	%50
Özel tüketim vergisi matrahı 150.000 TL’yi aşp, 175.000 TL’yi aşmayanlar	%60
Özel tüketim vergisi matrahı 175.000 TL’yi aşp, 200.000 TL’yi aşmayanlar	%70
Özel tüketim vergisi matrahı 200.000 TL’yi aşanlar	%80

Kaynak: Gelir İdaresi Başkanlığı, 24/11/2022 tarih ve 32023 sayılı Resmî Gazete ’de yayımlanan ve 6417 sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararı ile Özel Tüketim Vergisi matrahlarının yeniden tespiti hakkındaki ekli kararın yürürlüğe konulmasına ilişkin karardan önce 13/01/2022 tarihinde yürürlükte olan tutar ve oranlardır.

3.1.2.3.1. Kapalı kasa kamyonetler

ÖTV Kanunu (II) sayılı listede 87.04 pozisyonunda gösterilen kapalı kasa kamyonetler:

Yük taşımaya mahsus motorlu taşıtlar (Yalnız kayıt ve tescile tabi olanlar)

1+1 koltuklu, şoför ve öndeki yolcunun arkasındaki kısımda emniyet kemerleri veya emniyet kemeri montajı için tertibat, koltuk ve emniyet ekipmanı montajı için sabit tertibat, kargo kısmında araçların yolcu bölümlerinde bulunan konfor özellikleri ve iç döşemeleri (yer kaplamaları, havalandırma, iç aydınlatma, küllükler) bulunmayan, iki yan panel boyunca arka camları bulunan (en arkada yük bölümünün sağ ve sol taraflarında cam bulunsun bulunmasın) veya bulunmayan; şoför ve öndeki yolcuların bölümü ile insan veya eşya taşınması için kullanılan arka bölüm arasında sabit bir panel veya bariyer bulunan kapalı kasa motorlu taşıtlar ise 87.04 tarife pozisyonunda sınıflandırılmaktadır. Azami yüklü kütlesi 4700 kilogramı geçmeyip, sürücü sırasından başka oturma yeri veya sürücü sırası dışında yanda pencereleri olanlar ÖTV Kanunu (II) sayılı listede 87.03 GTİP pozisyonunda gösterilmiş ve bu araçlar şu şekilde tanımlanmıştır: “Yük taşımada kullanılıp azami ağırlığı 3,5 tonu aşmayan ve yolcu taşıma kapasitesi (Yolcu taşıma kapasitesi sürücü dahil toplam yolcu sayısının 70 kilogramla çarpılması suretiyle hesaplanır. Bu hesaplamada koltuk olmasa dahi, koltuk montajı için bulunan sabit tertibatlar da koltuk olarak dikkate alınır) istiap haddinin (bir aracın güvenle taşıyabileceği sürücü ve yolcu dahil toplam yük ağırlığı) %50’sinin altında olan motorlu araçlardan (bütün tekerlekleri motordan güç alan veya alabilenler, binek otomobilleri, steysin vagonlar, yarış arabaları, arazi taşıtları hariç)”.

Aşağıda görüldüğü gibi bu araçlar aslında yük/eşya taşımak üzere imal edilmiş araçlardır ve trafik siciline kapalı kasa kamyonet olarak tescil edilmektedir. Ancak, ÖTV kanunu yürürlüğe girdikten sonra ortaya çıkan tanım karmaşasını gidermek ve sektöre mahsus yasal düzenlemeler sonucunda Türkiye’de motorlu taşıtlar alanında yeni bir motorlu araç sınıfı yaratılmıştır. İsimleri minivan, combivan, combi, combimix, MCV, hafif ticari, panelvan, yandan camlı kamyonet vb. şeklinde adlandırılrsa da; teknik ve donanım açısından binek otomobilleri ile büyük ölçüde benzerlik gösteren bu araçlara binek otomobillerine nazaran çok avantajlı bir ÖTV oranı uygulanarak vergiye tabi tutulmaktadır (Somuncu ve Ayyıldırım, 2022: 66).

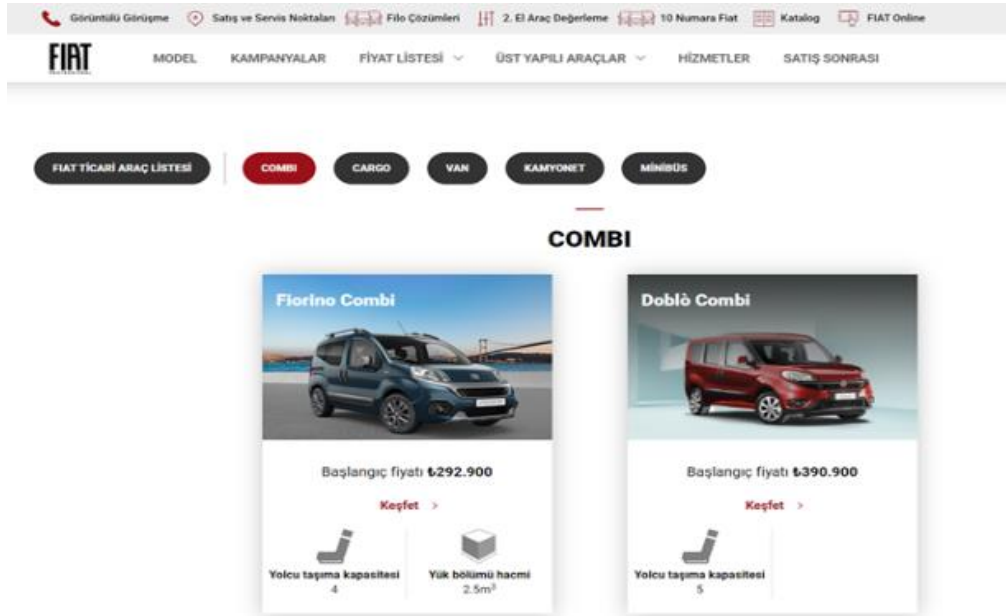
Türkiye’de bu sınıftaki araçların üretimini yapan bir markanın ticari araçlara ait web sayfasındaki “Combi” ve “Yolcu taşıma kapasitesi 5” ifadesi konuyu açıklamaya yardımcı bir dikkat çekici bir ayrıntıdır.

Bu araçların reklam ve pazarlamasında çoğu zaman, “ticaride binek konforu”, “hem işinize hem ailenize”, “işte de evde de”, “hem iş hem de sosyal hayatımızda yanınızda”, gibi sloganlara başvurulduğu görülmektedir. Gelişen teknoloji ile beraber bu araçların konfor, sürüş ve teknik donanımları binek otomobilleri ile aynı seviyeye gelmiş durumdadır.

GTİP-87.03-Yük taşımaya mahsus araçlar

Şekil 2. 87.03-Hem yük hem yolcu taşımaya mahsus araçlar.

Şekil 3. Fiat markalı “Combi” sınıfı araçlar. Kaynak: <https://www.fiatprofessional.com/tr/ticari-araclar>: 2022.

3.1.2.3.2. Açık Kasalı Kamyonetler

Birden fazla sıra koltuklu ve çift kabinli pick-up türü taşıtlar 2 Seri No.lu Gümrük Genel Tebliği Gümrük Tarife Cetveli Açıklama Notları'na göre, birden fazla koltuk sırasına sahip, biri insan taşımaya mahsus, kapalı bir kabin ve eşya taşınmasına mahsus açık veya kapalı bir alan olmak üzere iki ayrı alandan meydana gelen (çift kabin) araçlardan, ikiden fazla aksı olanlar ile eşya taşımaya mahsus alandaki azami taban uzunluğu aracın dingiller arası mesafesinin %50'sinden fazla olanlar 87.04 pozisyonunda sınıflandırılmaktadır (Şekil 4).

Türkiye’de Otomobil ve Ticari Araçlardan Alınan Özel Tüketim Vergisi ve Motorlu Taşıtlar Vergisinin Çevresel Etki ve Vergi Adaleti Bakımından Değerlendirilmesi

Şekil 4. GTİP 87.04 Açık kasalı çift kabin kamyonet (Pick-Up).

3.1.2.3.3. Hibrit (hem içten yanmalı hem elektrikli motora sahip /elektrikli motora sahip binek otomobillerinin emisyon salımı ve ÖTV oranları

Türkiye’de uygulanan ÖTV içten yanmalı motorlu araçlar için araç emisyon seviyelerini dikkate almamaktadır. Dolayısıyla, vergi teşviklerinden yoksun olan mevzuat sebebiyle alıcılar, düşük emisyonlu araçları tercih etmemektedir (Şenzeybek ve Mock, 2019:1). Öte yandan Türkiye’de satılan içten yanmalı motora sahip binek otomobillerinin %96’sı 1,6 litre ve altındaki araçlardan oluşmaktadır (Şenzeybek ve Mock, 2019:3).

Emisyon salımı konvansiyonel içten yanmalı motorlu araçlara göre nispeten düşük olan hibrit otomobillerin teknik olarak çeşitli versiyonları bulunsa da, esas olarak bir içten yanmalı motorla birlikte bir veya birden fazla elektrik motorla desteklenen araçlardır (Özkan, 2019: 11).

ÖTV (II) sayılı listede hibrit otomobiller üç kategoriye ayrılarak ÖTV hesaplanmaktadır.

I- Elektrik motoru da olanlardan elektrik motor gücü 50 kW’ı geçip motor silindir hacmi 1800 cm ³ ’ü geçmeyenler;	%45-%80
II- Elektrik motoru da olanlardan elektrik motor gücü 100 kW’ı geçip motor silindir hacmi 2500 cm ³ ’ü geçmeyenler;	%130-%150
III- Elektrik motoru da olanlardan elektrik motor gücü 100 kW’ı geçip motor silindir hacmi 2500 cm ³ ’ü geçenler;	%220

Not: 23 Kasım 2022 tarihinde yürürlükte olan oranlardır.

3.1.2.4. Sadece elektrik motorlu olan binek otomobilleri

ÖTV (II) sayılı listede sadece elektrik motoruna sahip binek otomobilleri iki kategoriye ayrılarak; elektrik motorunun kW gücüne ve aracın değerine göre ÖTV hesaplanmaktadır.

Motor gücü 160 kW’ı geçmeyenler Özel tüketim vergisi matrahı 700.000 TL’yi aşmayanlar % 10, bu tutarı aşanlar % 40 oranında ÖTV’ye tabidir.
Motor gücü 160 kW’ı geçenler Özel tüketim vergisi matrahı 750.000 TL’yi aşmayanlar % 50, Bu tutarı aşanlar % 60 oranında ÖTV’ye tabidir.

Not: 23 Kasım 2022 tarihi itibarıyla yürürlükte olan tutar ve oranlardır.

3.2. Analiz ve Çeşitli Bulgular

Binek otomobilleri ve hafif ticari araçların ÖTV’sinin hesaplanması ilgili verilen teknik bilgilerden sonra, Türkiye’de satılan bazı araçların karşılaştırılması yoluyla bazı sonuçlara ulaşmak gerekmektedir.

A. Somuncu

Çizelge 3. Türkiye’de satılan 87.03 GTİP’de yer alan bazı binek otomobillerin CO2 emisyon salımı, ÖTV matrahları, ÖTV Oranları, baz modellerin satış fiyatı, vergi yükleri.

Marka-Model Motor Cinsi Motor Hacmi	Emisyon Salımı Gr/km	ÖTV Matrahi TL (Vergisiz Fiyat)	ÖTV Oranı	Baz Model Anahtar Teslim Satış Fiyatı TL	Açıklama
Hyundai i10/Benzinli- 998 cc https://www.hyundai.com/tr/tr/arasatis/aras-fiyat-listesi	130	193.746	% 45	331.500	Bu tutarın %41,55 kadarı vergilerden oluşurken, kalan %58,45 ise aracın vergisiz fiyatından oluşmaktadır. Yani aracın vergisiz fiyatı üzerinden toplamda yaklaşık %71,10 oranında vergi alınmaktadır.
VW Polo/Benzinli-999 cc https://binekarac.vw.com.tr/app/local/fiyatlar/aras-fiyatları.html	102	236.671	%80	504.600	504.600,00 TL (Bu tutarın %52,92 kadarı vergilerden oluşurken, kalan %47,08 ise aracın vergisiz fiyatından oluşmaktadır. Yani aracın vergisiz fiyatı üzerinden toplamda yaklaşık %112,40 oranında vergi alınmaktadır.
Toyota/Yaris- Hybrid Benzinli+Elektrik /1500 cc https://www.toyota.com.tr/arabamodelleri/yaris	64	402.448	%80	854.800	Bu tutarın %52,92 kadarı vergilerden oluşurken, kalan %47,08 ise aracın vergisiz fiyatından oluşmaktadır. Yani aracın vergisiz fiyatı üzerinden toplamda yaklaşık %112,40 oranında vergi alınmaktadır.
Renault/Zoe- Elektrik /80 kW https://www.renault.com.tr/renault-fiyat-listeleri/binek-arac-fiyat-listesi.html	0	639.368	%10	829.900	Bu tutarın %22,96 kadarı vergilerden oluşurken, kalan %77,04 ise aracın vergisiz fiyatından oluşmaktadır. Yani aracın vergisiz fiyatı üzerinden toplamda yaklaşık %29,80 oranında vergi alınmaktadır.
Hyundai/Kona/ Elektrik / 100 kW https://www.hyundai.com/tr/tr/arasatis/aras-fiyat-listesi	0	644.068	%10	836.000	Bu tutarın %22,96 kadarı vergilerden oluşurken, kalan %77,04 ise aracın vergisiz fiyatından oluşmaktadır. Yani aracın vergisiz fiyatı üzerinden toplamda yaklaşık %29,80 oranında vergi alınmaktadır.

Kaynak: Tarafımızca makalenin gönderildiği 23 Kasım 2022 tarihinde ilgili markaların resmî web sayfalarından alınarak oluşturulmuştur.

Türkiye’de Otomobil ve Ticari Araçlardan Alınan Özel Tüketim Vergisi ve Motorlu Taşıtlar Vergisinin Çevresel Etki ve Vergi Adaleti Bakımından Değerlendirilmesi

Çizelge 4. 87.03 GTİP Yük ve yolcu taşımaya mahsus hafif ticari araçların emisyon salımı, ÖTV oranları, vergi yükleri.

Marka-Model Motor Cinsi Motor Hacmi	Emisyon Salımı Gr/km	ÖTV Matrahı TL Vergisiz Fiyat	ÖTV Oranı	Baz model Anahtar Teslim Satış fiyatı/TL	Açıklama
Fiat Doblo Combi/Dizel 1599 cc https://www.fiatprofessional.com/tr/ticari-arac-fiyat-listesi	179	311.643	% 15	422.900	Bu tutarın %26,31 kadarı vergilerden oluşurken, kalan %73,69 ise aracın vergisiz fiyatından oluşmaktadır. Yani aracın vergisiz fiyatı üzerinden toplamda yaklaşık %35,70 oranında vergi alınmaktadır.
Ford Tourneo Courier/Benzinli 1000 cc https://www.ford.com.tr/fiyat-listesi/ford-tourneo-courier-fiyat-listesi	162	249.226	% 15	338.200	Bu tutarın %26,31 kadarı vergilerden oluşurken, kalan %73,69 ise aracın vergisiz fiyatından oluşmaktadır. Yani aracın vergisiz fiyatı üzerinden toplamda yaklaşık %35,70 oranında vergi alınmaktadır.
VW Caddy/Dizel 1968 cc https://ticariarac.vw.com.tr/fiyat-listesi	130	536.325	% 15	730.500	Bu tutarın %26,31 kadarı vergilerden oluşurken, kalan %73,69 ise aracın vergisiz fiyatından oluşmaktadır. Yani aracın vergisiz fiyatı üzerinden toplamda yaklaşık %35,70 oranında vergi alınmaktadır.
VW Caravelle/Dizel 1968 cc https://ticariarac.vw.com.tr/fiyat-listesi	180	818.718	% 15	1.111.000	Bu tutarın %26,31 kadarı vergilerden oluşurken, kalan %73,69 ise aracın vergisiz fiyatından oluşmaktadır. Yani aracın vergisiz fiyatı üzerinden toplamda yaklaşık %35,70 oranında vergi alınmaktadır.
Hyundai Staria 2199 cc https://www.hyundai.com/tr/tr/aracsatis/arac-fiyat-listesi	222	576.640	% 15	782.500	Bu tutarın %26,31 kadarı vergilerden oluşurken, kalan %73,69 ise aracın vergisiz fiyatından oluşmaktadır. Yani aracın vergisiz fiyatı üzerinden toplamda yaklaşık %35,70 oranında vergi alınmaktadır.
Ford Ranger/Dizel- 1969 cc https://www.ford.com.tr/fiyat-listesi/ford-ranger-fiyat-listesi	215	676.499	% 4	830.200 TL	Bu tutarın %18,51 kadarı vergilerden oluşurken, kalan %81,49 ise aracın vergisiz fiyatından oluşmaktadır. Yani aracın vergisiz fiyatı üzerinden toplamda yaklaşık %22,72 oranında vergi alınmaktadır.

Kaynak: Tarafımızca makalenin gönderildiği 23 Kasım 2022 tarihinde ilgili markaların resmi web sayfalarından alınarak oluşturulmuştur.

A. Somuncu

Yukarıdaki Çizelge 3 ve Çizelge 4’de örnek olarak seçilerek gösterilen araçlar incelendiğinde şu ilginç sonuçlar ortaya çıkmaktadır:

En küçük içten yanmalı motora sahip Hyundai i10 model otomobilin CO2 salımı 130 gr/km olmasına rağmen % 45 ÖTV’ye tabi tutulmaktadır. Bu tutarın %41,55 kadarı vergilerden (ÖTV, KDV, MTV) oluşurken, kalan %58,45 ise aracın vergisiz fiyatından oluşmaktadır. Yani aracın vergisiz fiyatı üzerinden toplamda %71,10 oranında vergi alınmaktadır. ÖTV desteği verildiği söylenen Toyota Yaris Hibrit sadece 64 gr/km CO2 salımına sahip olduğu halde % 80 ÖTV’ye tabi olmaktadır. Aracın satış fiyatının %52,92’si vergilerden oluşmaktadır. Yani aracın vergisiz fiyatı üzerinden toplamda %112,40 oranında vergi alınmaktadır. Sadece elektrik motorlu olan ve sıfır CO2 salımına sahip Renault Zoe ve Hyundai Kona modelleri ise %10 gibi kabul edilebilir bir ÖTV oranına tabi tutulmaktadır. Ancak AB ülkelerinde elektrik motorlu araçlara verilen vergi teşvikleri ile kıyaslama yapılacak olursa, %10 ÖTV oranı da kabul edilebilir görünmemektedir. Öte yandan, Renault Zoe ve Hyundai Kona’nın ÖTV matrahı “şimdilik” 700.000 TL’nin altına olduğu için %10 ÖTV oranına tabi olmaktadır. Döviz kurlarının yükselmesi vb. sebeplerle motor gücü 160 kW’yı geçmeyen bu ve benzeri elektrik motorlu otomobillerin ÖTV matrahının 700.000 TL’yi aşması halinde bir üst dilim olan %40 ÖTV oranına tabi olması olasılığı da bulunmaktadır.

Hafif ticari araç olarak nitelendirilen ve yukarıda bahsettiğimiz yasal düzenlemeler sebebiyle, GTİP 87.03 pozisyonundaki özel bir tanım ile farklı bir sınıfta konumlandırılarak %15 oranında ÖTV’ye tabi olan; Fiat Doblo Combi, Ford Tourneo Courier, VW Caravelle, Hyundai Staria modelleri, 130-222 gr/km arasında çok yüksek CO2 emisyon salımına sahip olduğu halde sadece %15 ÖTV’ye tabi tutulmaktadır. Üstelik VW Caravelle ve Hyundai Staria sürücü dışında 8 yolcu taşıma kapasitesine sahip araçlar olarak minik otomobillerden daha fazla çevreyi kirlettiği halde daha az ÖTV’ye tabi tutularak vergi adaletsizliğine yol açılmaktadır.

Son olarak 215 gr/km CO2 emisyon salımına sahip 2199 cc motor hacimli Ford Ranger çift kabin kamyonetin sadece %4 ÖTV’ye tabi olması, binek otomobilleri aleyhine ve fakat hafif ticari araçlar lehine büyük bir vergi adaletsizliğinin var olduğunu göstermektedir.

4. MTV

4.1. MTV’nin Kısa Tarihçesi ve Gerekçesi

Türkiye’de ilk defa 01.03.1957 Tarih ve 9548 Sayılı Resmî Gazetede yayımlan 6936 sayılı Hususi Otomobil Vergisine Dair Kanun’la motorlu taşıtlar vergilendirilmeye başlanmıştır. 23.02.1963 Tarih ve 11342 Sayılı Resmî Gazete’ de yayımlanan ve bugün halen yürürlükte olan 197 sayılı Motorlu Taşıtlar Vergisi Kanununun yürürlüğe girmesiyle Hususi Otomobil Vergisi yürürlükten kaldırılmıştır. 197 sayılı Kanunun yürürlüğe girmesiyle birlikte bütün kara taşıtları verginin konusu içerisine dâhil edilmiştir. 1980 yılında 2348 sayılı Kanunla; uçaklar, helikopterler ve deniz taşıtları da verginin kapsamına alınmış, bazı yeni hükümler ve tarifeler eklenmiştir. Ayrıca kanunun başlığı da Motorlu Taşıtlar Vergisi Kanunu şeklinde değiştirilmiştir. MTV tarifelerinde 2003 yılında bazı değişiklikler yapılmıştır. 2009 yılında motorlu deniz taşıtları kapsam dışına çıkartılmıştır. Çalışmanın konusu ile ilgili önemli değişiklikler ise 2018 ve 2019 yıllarında yapılmıştır.

4.1.1. Binek otomobillerinde MTV’nin hesaplanması

4.1.1.1. İçten yanmalı motora sahip olan binek otomobillerinin MTV’sinin hesaplanması

05.12.2017 Tarih ve 30261 Sayılı Resmî Gazetede yayımlan 7061 sayılı kanun, 01.01.2018 tarihinden itibaren binek otomobillerinin vergilendirme rejimini değiştirmiştir. Bu tarihten önce kayıt ve tescil edilmiş binek otomobillerinin MTV’si; motor silindir hacmi ve araç yaşına göre hesaplanmaktaydı. Bu tarihten sonra kayıt ve tescil edilen binek otomobillerinin MTV’ sinin hesaplanmasında aracın değeri de üçüncü bir ölçüt olarak yürürlüğe konularak uygulanmaya başlanmıştır. Çalışmada 01.01.2018 sonrasındaki tarife değerlendirilecektir.

MTV hesaplanması ile bazı kurallar da MTV kanununda düzenlenmiştir. Buna göre; MTV Kanunu (I) sayılı tarifede yer alan otomobil, kaptıkaçtı, arazi taşıtları ve benzerlerinde, ilk kayıt ve tescil edildiği tarih itibarıyla taşıt değerine isabet eden satır, sonraki yıllarda da bu taşıtın vergi tutarlarının

Türkiye’de Otomobil ve Ticari Araçlardan Alınan Özel Tüketim Vergisi ve Motorlu Taşıtlar Vergisinin Çevresel Etki ve Vergi Adaleti Bakımından Değerlendirilmesi

belirlenmesinde esas alınmaktadır. Her takvim yılı başından geçerli olmak üzere önceki yılda uygulanan taşıt değerleri ve vergi miktarları o yıl için Vergi Usul Kanunu hükümleri uyarınca tespit ve ilan olunan yeniden değerlendirme oranında artırılır. Yeniden değerlendirme oranının %50 fazlasını geçmemek, %20’inden az olmamak üzere yeni oranlar tespit etmeye, taşıt değerlerini ayrı ayrı veya birlikte yeniden belirlemeye, Cumhurbaşkanı yetkilidir.

Çizelge 5. MTV Kanunu (I) Sayılı Tarife (2022 yılında uygulanacak tutarlar).

Motor Silindir Hacmi (cm ³)	Taşıt Değeri (TL)	Satır No	Taşıtların Yaşları ile Ödenecek Yıllık Vergi Tutarı (TL)					
			1-3 yaş	4-6 yaş	7-11yaş	12-15 yaş	16 ve yukarı yaş	
1- Otomobil, kaptıkaçtı, arazi taşıtları ve benzerleri								
1300 cm ³ ve aşağısı	70.600’ü aşmayanlar	1	1.313	916	512	386	136	
	70.600’ü aşp 123.700’ü aşmayanlar	2	1.443	1.007	562	426	150	
	123.700’ü aşanlar	3	1.576	1.098	615	465	162	
1301- 1600 cm ³ e kadar	70.600’ü aşmayanlar	4	2.287	1.715	995	703	270	
	70.600’ü aşp 123.700’ü aşmayanlar	5	2.517	1.887	1.095	771	295	
	123.700’ü aşanlar	6	2.746	2.058	1.192	842	322	
1601- 1800 cm ³ e kadar	177.000’i aşmayanlar	7	4.445	3.476	2.043	1.247	483	
	177.000’i aşanlar	8	4.851	3.790	2.232	1.362	527	

Kaynak: Gelir İdaresi Başkanlığı-<https://www.gib.gov.tr/node/157373>

4.1.1.2. Sadece elektrikli motora sahip binek otomobillerinin MTV’sinin hesaplanması

(I) sayılı tarifenin “1- Otomobil, kaptıkaçtı, arazi taşıtları ve benzerleri” başlıklı bölümünde yer alan ve sadece elektrik motoru olan taşıtların MTV’si bu araçların kW cinsinden motor gücü esas alınarak, içten yanmalı motora sahip binek otomobillerinden alınan MTV’nin %25’i oranında hesaplanmaktadır. Çizelge 6 2022 yılında uygulanacak listeyi göstermektedir:

Çizelge 6. Sadece elektrik motoru olan taşıtların MTV’sinin hesaplama tablosu

a) 70 kW’ı geçmeyenler 1, 2, 3 satır numaralarında,
b) 70 kW’ı geçen fakat 85 kW’ı geçmeyenler 4, 5, 6 satır numaralarında,
c) 85 kW’ı geçen fakat 105 kW’ı geçmeyenler 7, 8 satır numaralarında,
d) 105 kW’ı geçen fakat 120 kW’ı geçmeyenler 9, 10 satır numaralarında,
e) 120 kW’ı geçen fakat 150 kW’ı geçmeyenler 11, 12 satır numaralarında,
f) 150 kW’ı geçen fakat 180 kW’ı geçmeyenler 13, 14 satır numaralarında,
g) 180 kW’ı geçen fakat 210 kW’ı geçmeyenler 15, 16 satır numaralarında,
h) 210 kW’ı geçen fakat 240 kW’ı geçmeyenler 17, 18 satır numaralarında,
ı) 240 kW’ı geçenler 19, 20 satır numaralarında, yer alan taşıt değerlerine ve yaşına isabet eden vergi tutarlarının %25’i oranında vergilendirilir.

4.1.1.3. Panelvan ve Kamyonetlerin MTV’sinin Hesaplanması

MTV kanununda yük taşımaya mahsus araçlar şeklinde bir tanım yapılmamıştır. Çalışma kapsamına giren araçlar Panelvan ve Kamyonet olarak tanımlanmıştır.

Panelvan: Azami toplam ağırlığı 3500 kilogramı geçmeyen, kapalı kasalı (yandan camlı olanlar dahil), sürücü kısmından başka tek veya daha fazla sıralı oturma yeri bulunan, insan ve yük taşımak için imal edilmiş olan taşıtlardır.

Kamyonet: İzin verilebilen azami yüklü ağırlığı 3,5 tonu geçmeyen ve yük taşımak için imal edilmiş motorlu araçtır. GTİP 87.03 kapsamına giren ve ÖTV (II) sayılı listede “hem yük hem yolcu taşımaya mahsus araçlar” MTV kanuna göre panelvan olarak; motor hacmi ve yaşına göre vergiye tabi tutulmaktadır. 87.04 kapsamına giren açık kasalı kamyonetler ise sadece azami toplam ağırlıklarına göre MTV’ye tabi tutulmaktadır.

A. Somuncu

Çizelge 7. MTV II Sayılı Tarife (Panelvan ve Kamyonetler).

Taşıt Cinsi ve Oturma Yeri /Azami Toplam Ağırlık	Taşıtların Yaşları ile Ödenecek Yıllık Vergi MTV kanunu Tutarı (TL)		
	1-6 yaş	7-15 yaş	16 ve yukarı yaş
Panelvan (Motor Silindir Hacmi)			
1900 cm ³ ve aşağısı	2.093	1.306	776
1901 cm ³ ve yukarısı	3.168	2.093	1.306
Kamyonet, kamyon, çekici ve benzerleri (Azami Toplam Ağırlık)			
1.500 kg'a kadar	1.408	935	458
1.501-3.500 kg'a kadar	2.851	1.652	935
3.501-5.000 kg'a kadar	4.283	3.565	1.408
5.001-10.000 kg'a kadar	4.755	4.038	1.893
10.001-20.000 kg'a kadar	5.715	4.755	2.851
20.001 kg ve yukarısı	7.148	5.715	3.321

Kaynak: Gelir İdaresi Başkanlığı-<https://www.gib.gov.tr/node/157373>

4.1.1.4. Hibrit motorlu taşıtların MTV'sinin hesaplanması

MTV Kanununda teknik olarak, içten yanmalı motorlu binek otomobillerine göre daha az CO₂ emisyonuna sahip olan hibrit motorlu binek otomobillerinin MTV'sinin hesaplanmasına yönelik herhangi bir düzenleme bulunmamaktadır.

4.2. MTV İlgili Bulgular ve Bazı Çelişkiler

Panelvan olarak tanımlanan hafif ticari araçların sadece iki dilim üzerinden ve 1-6 yaş; 7-15 yaş gibi çok fazla zaman aralıklı bir tarifeye göre vergilendirilmesi, bu araçlar için avantajlı bir vergi tarifesi oluşturulduğu görüşünü desteklemektedir. Hibrit binek otomobil satın alırken belirli ölçüde ÖTV avantajı uygulanırken, bu araçların MTV avantajı bulunmamaktadır (Tunç, Z. 2019: 81). Dolayısıyla motor hacimleri 1.600 cc'yi aşan hibrit motorlu binek otomobilleri daha yüksek miktarda MTV'ye tabi olmaktadır. Öte yandan, 87.04 GTİP'de yer alan açık kasalı kamyonetlerden 4x2 olanlar; bir yandan ÖTV bakımından %4 gibi çok düşük bir oranda vergilendirilirken, aynı zamanda MTV (II) sayılı tarifede kamyonet sınıfına dahil edilerek ve azami toplam ağırlığa göre MTV'ye tabi tutularak bir avantaja sahip olmaktadır. Dahası, hiçbir çevre kaygısı duyulmadan çok yüksek motor hacmi ve CO₂ salımına sahip 4x2 kamyonet sayılan bu araçların ağırlığına göre MTV'ye tabi olması çağdaş bir vergi sistemine gölge düşürmektedir. Ancak bu araçlardan 4x4 çekiş özelliğine sahip olanlar ÖTV bakımından yine %4 gibi çok düşük bir oranda vergi avantajlı olarak satılırken, MTV (I) sayılı tabloda arazi taşıtları kapsamında, 4x2 olanlara göre daha yüksek MTV'ye tabi tutulmaktadır.

5. Türkiye'de Emisyona Göre Vergilendirme Yönündeki Çalışmalar ve Sonuçları

2000'li yılların başından itibaren, gerek çevre bilimleri ve gerekse mali hukuk alanında Türkiye'de motorlu taşıtların emisyonu dayalı vergilendirmesi konusunda çok sayıda bilimsel çalışma, sektör raporu vb. olduğu görülmektedir. Bu çalışmalarda dünyadaki ve Türkiye'deki mevcut vergilendirme rejimlerinin incelenmiş olduğu, Türkiye'ye yönelik çok sayıda alternatif politika önerildiği görülmektedir. Yasal düzenlemeler konusunda ise aynı şeyi söylemek mümkün değildir. Örneğin, MTV kanunun yürürlüğe girdiği 1963 yılından günümüze kadar, MTV sisteminin günün şartlarına uygun hale getirilmesi, çevreyi gözetilen düzenlemeler yapılması yönünde herhangi bir adım atılmamıştır. Öyle ki; MTV kanununa "çevreci gerekçelerle" 1993 yılında eklenen bir madde (MTV Kanunu Madde 10/I-c) hükmüyle o tarihte Bakanlar Kuruluna verilmiş olan bir yetki hiç kullanılmamıştır. Yetki hükmü şöyledir: *EURO normlarını sağlayan katalitik konvertör sistemi ile teçhiz edilmiş taşıtlarda tespit edilen bu oranı veya vergi miktarlarını % 50 nispetine kadar indirmeye, Bakanlar Kurulu (2018 sonrasında Cumhurbaşkanı) yetkilidir. İlgili kanun değişikliğinin 1993 yılındaki gerekçesinde ise şu ifadeler görülmektedir: "Bakanlar Kuruluna gerek görüldüğü takdirde (...) EURO 93 normlarını sağlayan katalitik konvertör sistemi ile teçhiz edilmiş taşıtlarda tespit edilen bu oranı veya vergi miktarlarını % 50 nispetine kadar indirmeye yetki verilmektedir. Böylece EURO 93*

Türkiye’de Otomobil ve Ticari Araçlardan Alınan Özel Tüketim Vergisi ve Motorlu Taşıtlar Vergisinin Çevresel Etki ve Vergi Adaleti Bakımından Değerlendirilmesi

normlarını sağlayan katalitik konvertör sistemi ile teçhiz edilmiş taşıtların vergilerini indirerek teşvik edilmesi suretiyle çevre kirliliğinden korunmak amaçlanmaktadır.” Böyle bir yetkinin hiç kullanılmamış olması, hükümetlerin motorlu taşıtların vergilendirilmesinde çevreyi gözeten politikaları uygulama konusunda herhangi bir politikalarının olmadığı şeklinde yorumlanabilir.

5.1. Türkiye Otomotiv Sektörü Strateji Eylem Planı (2011-2014)

Sanayi ve Ticaret Bakanlığı koordinatörlüğünde Yüksek Planlama Kurulu’nca katılımcı kurum ve kuruluşların görüşleri alınmak suretiyle hazırlanan ve 5 Mayıs 2011 tarih ve 27925 sayılı Resmî Gazete ’de yayımlanan 2011-2014 yıllarını kapsayan “Türkiye Otomotiv Sektörü Strateji Belgesi ve Eylem Planı’nda motorlu taşıtların vergilendirilmesinde çevreci politikalar konusundaki bazı tespitler ve yapılması gereken eylemler şunlardır: Türkiye’nin iklim değişikliği kapsamında temiz ve yenilenebilir enerji kaynaklarının üretimi ve kullanımını hedefi çerçevesinde AR-GE stratejilerinde çevreye duyarlı araç teknolojilerini geliştirmek üzere özel AR-GE teşviklerini geliştirmesi de gerekli bulunmaktadır. Elektrikli ve hibrit araç gibi çevreci araçlara olan talep artacaktır ve bu talep kamu politikaları ile de desteklenecektir. Düşük CO2 emisyonu olan çevre dostu araçların (elektrikli, hibrit ve emisyon seviyesi düşük diğer araçlar) kullanımını teşvik eden bir vergilendirme sistemi için çalışma yapılacaktır. Alternatif yakıt kullanarak CO2 emisyonlarını azaltan yeni teknoloji ürünü motorların ve hibrit gibi çevre dostu araçların tasarımı ve üretimi ile yenilikçi ve temiz üretim teknolojilerinin tercih edilmesi konusunda özendirici mekanizmalar devreye sokularak ana ve yan sanayi desteklenecektir.

5.2. Türkiye Otomotiv Sektörü Strateji Eylem Planı (2016-2019)

Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı koordinatörlüğünde ilgili kamu kurum ve kuruluşları ile sivil toplum kuruluşlarının katkıları ile hazırlanan 2 Nisan 2016 tarih ve 29672 Resmî Gazete’de yayımlanan 2016-2019 yıllarını kapsayan Türkiye Otomotiv Sektörü Strateji Belgesi ve Eylem Planı’nda motorlu taşıtların vergilendirilmesinde çevreci politikalar konusundaki bazı tespitler ve yapılması gereken eylemler şöyle özetlenmiştir: “Ülkemizin iklim değişikliği yükümlülükleri göz önünde bulundurularak AB ülkelerindeki mevcut uygulamalara benzer uygulamaların ülkemizde de hayata geçirilmesi ile emisyon seviyeleri düşük çevre dostu araçların kullanımının yaygınlaştırılması amaçlanmaktadır. Vergilendirme sisteminde emisyon salımı düzeyindeki farklılıkların da dikkate alındığı bir yapı oluşturularak; CO2 salımı daha düşük olan araçların kullanımı teşvik edilecektir”. Bu eylem planları yürütme erkinin bir organı olan Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı tarafından koordine edilen ve sektör temsilcisi sivil toplum kuruluşlarının temsilcilerinin de katıldığı önemli birer karar niteliğinde olmasına rağmen, motorlu taşıtların vergilendirilmesi konusunda yapılan yasal ve idari düzenlemeler bu planların tam aksi yönünde tezahür etmiştir. Örneğin, AB ve OECD üyesi ülkelerde düşük veya sıfır CO2 salımına sahip motorlu taşıtlar vergi teşviki politikaları ile desteklenirken, Türkiye’de 2019 yılından itibaren elektrikli otomobillerin ÖTV ve MTV’ye tabi tutulması yönündeki yasal düzenlemeler bunun bir göstergesidir. Öte yandan hibrit araçların ÖTV dilimleri ve oranları ile ilgili olarak yapılan düzenlenin teşvik olarak gösterilmesi; ancak MTV açısından bu konuda teşvik edici hiçbir yasal veya idari düzenleme yapılmamış olması “kaşıkla verip kepçeyle almak” deyimini akla getirmektedir. Binek otomobilleri ile hafif ticari araçlar arasında yaratılan vergi adaletsizliği ise zaten bu durumun en belirgin örneği olarak karşımıza çıkmaktadır.

6. Sonuç ve Öneriler

Bu çalışmada Türkiye’de satılan binek otomobilleri ve hafif ticari araç olarak nitelendirilen yük taşımaya mahsus araçların tabi oldukları ÖTV ve MTV bakımından bir karşılaştırma yapılmıştır. Öncelikle mevcut ÖTV kanunu ve diğer ilgili mevzuat çerçevesinde, binek otomobillerinin gerek içten yanmalı motora sahip olanları ve gerekse hibrit sisteme sahip olanların yüksek oranda ÖTV’ye tabi olduğu görülmüştür. Ayrıca bütün dünyada elektrik motorlu ve sıfır emisyonu sahip otomobiller teşvik edilirken, Türkiye’de bu taşıtlar 2019 yılından itibaren ÖTV’ye ve MTV’ye tabi tutulmaya başlanmıştır. Bu durum mevcut ÖTV ve MTV kanunlarının çevreyi koruma ve iklim değişikliği sorununun çözümünde teşvik edici bir niteliğe sahip olmadığını göstermiştir. Hafif ticari araç olarak nitelendirilen ancak mevzuatın detayına inildiğinde, sektöre özel yapılan yasal ve idari düzenlemelerle adeta özel bir

sınıfa dahil edilmiş ve yüksek emisyon salımına sahip bazı araçlara büyük ölçüde ÖTV avantajı sağlanmış olduğu tespit edilmiştir. Dolayısıyla bu bakımdan da Türkiye’de motorlu taşıtlara uygulanan ÖTV’nin dayanağı olan ÖTV kanununun -yeni bir kanun olmasına rağmen- çevre iklim sorunlarına uygun politikaları göz ardı eden bir yapıda olduğu görülmüştür. Motorlu taşıtlara uygulanan MTV kanunu ise oldukça eskidir. Yürürlüğe girdiği 1963 yılından günümüze kadar, MTV sisteminin günün şartlarına uygun hale getirilmesi, çevreyi gözetken düzenlemeler yapılması yönünde herhangi bir adım atılmamıştır. Kanunun eski olması bir yana, çevreye duyarlı hibrit ve elektrikli otomobilleri vergilendirmesi de bir başka olumsuzluk olarak görülmüştür. Her iki vergi kanununda çevre politikalarına ve iklim sorunlarına yönelik teşvikler yoktur. İçten yanmalı küçük motor hacimli veya hibrit otomobiller aleyhine; çok daha fazla emisyon salımı yaratan ticari araçlar lehine düzenlemeler vergi adaletini de zedelemektedir. Sıfır emisyonu sahip elektrikli araçların dünyadaki teşvik edici uygulamaların aksine, ÖTV ve MTV’ye tabi olması kabul edilmez olarak değerlendirilmiştir. Vergi sisteminde günübürlük, geçici düzenlemeler yerine geleceği planlayan; çevre ve iklim politikalarını destekleyici düzenlemeler yapılması yararlı olacaktır.

Kaynaklar

- Bolahatoğlu, M. 2022. Yeşil Vergilerin Bazı OECD Ülkeleri İle Türkiye'deki Uygulamalarının Panel Veri Analizi Aracılığıyla Değerlendirilmesi. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa, 245.
- Erdoğan, U. 2016. Motorlu Taşıtlar Vergisi Uygulamasında Alternatif Yöntemler. Gebze Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi.
- Hacıköylü, C. 2017. *Türkiye’de Motorlu Kara Taşıtlarına İlişkin Mali Yükümlülükler*. Nisan Kitabevi, Eskişehir.
https://www.acea.auto/files/ACEA_Tax_Guide_2022.pdf, Erişim tarihi: 2022.
<https://www.fiatprofessional.com/tr/ticari-araclar>: Erişim tarihi: 23.11.2022.
<https://www.ford.com.tr>: Erişim tarihi: 23.11.2022.
<https://www.gib.gov.tr>: Erişim tarihi: 23.11.2022.
<https://www.hyundai.com/tr/tr>: Erişim tarihi: 23.11.2022.
<https://www.toyota.com.tr/>: Erişim tarihi: 23.11.2022.
<https://www.vw.com.tr/>: Erişim tarihi: 23.11.2022.
- Odabaş, H. ve Hayrullahoğlu, B. 2017.Çevresel Sorunların Çözümünde Motorlu Taşıtlar Vergisine Bakış: AB Üyesi Ülke Örnekleri. *Kastamonu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, (17):3,,55-56.
- Özkan, E.2019.Yeni Nesil Binek Otomobillerin Vergilendirilmesi: Türkiye Örneği. Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi.
- Somuncu, A. ve Ayyıldırım K. 2022. *Özelgeler ve Yargı Kararları Işığında Motorlu Kara Taşıtlarının Vergilendirme Sorunları*. Yetkin Yayınları, Ankara, 268.
- Şenyüz, D. Yüce, M. ve Gerçek, A.2022.*Türk Vergi Sistemi*, 19. Baskı, Ekin Basım Yayın Dağıtım, Bursa.
- Şenzyebek, M.ve Mock, P. 2019. Türkiye’de CO2 emisyonlarının ve yakıt tüketiminin azaltılmasına yardımcı bir politika aracı olarak Özel Tüketim Vergisi,
https://theicct.org/sites/default/files/publications/Registration_Tax_Turkey_TK_20190429.pdf. Erişim tarihi: 2022.
- Tunç, Z.2019. Motor Vehicles Tax: Some Problems and Evaluations. *34. International Public Finance Conference Proceeding Book*, 78-84, April 24-27, 2019, Antalya-Turkey.
- Ulusoy, A.ve Akdemir,T. 2013.Yerel Yönetimlerin Finansman Sorunlarının Çözümünde Motorlu Taşıtlar Vergisi Önerisi. *Sosyo Ekonomi Dergisi*, (19), 19, 87-116.
- Üstün, Ü.S.2012. Motorlu Taşıtlar Üzerinden Alınan Vergilerin Çevreyi Korumaya Yönelik ve Adil Olarak Düzenlenmesi. *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, XVI,1.

Korunamayan Bir Kültür Varlığı: Mustafa Kemal Paşa'nın Erzurum'daki İlk Karargâhının Mevcut Durumu ve Korunması Üzerine Bir Değerlendirme*

An Unprotected Cultural Property: An Evaluation on the Current Situation and Conservation of Mustafa Kemal Pasha's First Headquarters in Erzurum

Alican BERBER^{1**}

¹Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Coğrafya (Beşerî ve İktisadi Coğrafya) ABD., Ankara

Özet: Millî Mücadele döneminde, 3 Temmuz 1919 tarihinde Erzurum'a gelen 3. Ordu Müfettişi Mustafa Kemal Paşa'yı misafir eden Müstahkem Mevkii Kumandanlığına bağlı tarihi konak, "Atatürk'ün Erzurum'daki ilk karargâhı" olarak bilinmektedir. 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu'na göre, "taşınmaz" kültür varlığı olan Erzurum'daki tarihi konak, günümüzde metruk bir vaziyette olması ve tescil kararına rağmen hala korunamaması gibi sebeplerden dolayı araştırma alanı olarak seçilmiştir. Bu araştırmanın esas amacı, Atatürk'ün Erzurum'daki ilk karargâhı olarak tanınan tarihi konağın, tescil kararına rağmen hala niçin korunmadığı ve neden müze haline getirilemediğini sorgulamaya çalışmaktır. Bu doğrultuda, araştırmanın amacına uygun olarak aşamalı bir yöntem izlenmiş; saha araştırması yürütülerek, tespit edilen tarihi yapının mevcut durumu ve fonksiyonu çekilen fotoğraflarla belgelenmiştir. Tarihi yapıyla ilgili yetkili kişi ve kurumlarla, yarı yapılandırılmış sorulara bağlı kalınarak derinlemesine görüşmeler gerçekleştirilmiş ve toplanan tüm veriler, betimsel analiz yöntemi ile analiz edilmiştir. Doküman analizi sonucu elde edilen bulgular; tespit edilen eski fotoğraflar, hatıratlar, tarihi kaynaklar ile yerel ve ulusal basında çıkan haberlerle desteklenmiştir. Tüm bilgi ve bulgular ışığında araştırma sorularına yanıtlar aranmış, tarihi konağın projesinin hazırlandığı ancak ödenek yetersizliği nedeniyle herhangi bir işlemin yapılamadığı öğrenilmiştir. Ayrıca taşınmaz kültür varlığı olan bu tarihi yapının, korunması ve gelecek kuşaklara aktarılmasına yönelik düşünce ve öneriler ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Anahtar kelimeler: kültürel miras, kültür varlığı, Millî Mücadele, Erzurum, Müstahkem Mevkii Kumandanlığı, Müfettişlik Karargâhı, Atatürk Müzeleri

Abstract: During the National Struggle, the historical mansion affiliated to the Command of Fortified Area, which hosted the 3rd Army Inspector Mustafa Kemal Pasha, who came to Erzurum on July 3, 1919, is known as "Atatürk's first headquarters in Erzurum". According to the Law No. 2863 on the Protection of Cultural and Natural Properties, the historical mansion in Erzurum, which is an "immovable" cultural property, is chosen as a research area due to the fact that it is in a derelict condition today and cannot be protected despite the registration decision. The main purpose of this research is to question why the historical mansion, known as Atatürk's first headquarters in Erzurum, is still not preserved and turned into a museum despite the registration decision. In this direction, a gradual method was followed in accordance with the purpose of the research; by conducting a field survey, the current state and function of the identified historical structure were documented with photographs taken. In-depth interviews were conducted with the authorized persons and institutions related to the historical building, adhering to semi-structured questions, and all the collected data were analyzed with the descriptive analysis method. Findings obtained as a result of document analysis; were supported by old photographs, memoirs, historical sources and news in the local and national press. In the light of all the information and findings, answers to the research questions were sought, and it was found out that the project of the historical mansion had been prepared but no action could be taken due to insufficient funds. In addition, ideas and suggestions related to the preservation and transfer of this historical structure, which is an immovable cultural property, to future generations, were put forward.

*Bu çalışma, Prof. Dr. Mehmet Somuncu'nun danışmanlığında hazırlanan "Tarihi Coğrafya Konusunda Bir Araştırma: Millî Mücadele'nin Samsun-İzmir Hattındaki İzlerinin Atatürk Evleri ve Müzeleri Üzerinden Değerlendirilmesi" başlıklı yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

**İletişim yazarı: A. Berber, e-posta: alican.07.06.95@gmail.com

Keywords: *cultural heritage, cultural property, Turkish National Movement, Erzurum, Fortified Area Command, Inspectorate Headquarters, Atatürk Museums*

1. Giriş

Kültürel miras, bir toplumun geçmiş kuşakları tarafından oluşturulan; yaşamsal süreklilikle beraber günümüze kadar ulaştırılan, yerel ve evrensel değer özelliği taşıyan, somut ve somut olmayan varlıklar olarak nitelendirilmektedir. Zamanla birtakım değişikliklere uğrayarak geçmişten günümüze intikal eden kültürel miras, insan ve mekân arasındaki etkileşim sonucu, içinde bulunduğu çevrenin bütün özelliklerini bünyesinde barındırır bir hale gelmiştir (İSMEP Rehber Kitaplar, 2014:12).

Kültürel mirasın korunması amacıyla yürütülen çalışmaların bir ürünü olan Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü (UNESCO), II. Dünya Savaşı sonrasında, 1946 yılında kurularak faaliyetlerine başlamıştır (Yeşilbursa, 2013:406). Kültürel miras, UNESCO tarafından 1972 yılında Paris’te hazırlanan Dünya Kültürel ve Doğal Mirasın Korunmasına Dair Sözleşme’ye göre; “*anıtlar*”, “*yapı toplulukları*” ve “*sitler*” olmak üzere, üç başlık altında ele alınmıştır (Yeşilbursa, 2013:406; UNESCO, 1972). Ancak zamanla kültürel mirasın sahip olduğu bu tanımlamalar da genişlemiş ve daha kapsayıcı bir hale getirilerek, insanlara ait bütün kültürel değerleri bünyesinde barındıracak bir biçimde zenginleştirilmiştir (İSMEP Rehber Kitaplar, 2014).

Çok geniş bir kapsama sahip olan kültürel miras, “*somut olan*” ve “*somut olmayan*” kültürel miras olarak değerlendirilmektedir. Gelecek kuşaklara aktarılması amacıyla, korunması gereken eserler arasında bulunan; tarihi yapılar, mekânlar ve anıtlar “*somut kültürel miras*” olarak nitelendirilirken, doğal kültürel miras öğeleri de bu kategoride ele alınmaktadır. Dil, inanç, dans, müzik, gösteri, şiir, masal, hikâye vb. gibi öğeleri kapsayarak bir toplumu toplum yapan diğer değerler ise “*somut olmayan kültürel miras*” olarak nitelendirilmektedir (Berber, 2021:13; Can, 2009:1).

Kültürel miras ifadesiyle eşgüdümlü olarak, kültürel geleneklerle ilgili bütün maddi varlıkları kapsayan “*kültürel varlık*” kavramı, 1976 yılında UNESCO’nun ortaya çıkardığı bir kavramdır (Ahunbay, 2014:22). Evrensel olarak ortaya çıkan bu kavram, Türkiye’de 1983 yılında çıkarılan 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu’nun 3. maddesinde, üç boyutta ele alınmıştır. Buna göre, kültür varlığı; “*tarih öncesi ve tarihi devirler*” olarak belirlenen zaman boyutunda, “*...bilim, kültür, din ve güzel sanatlarla ilgili bulunmak...*” ve “*...sosyal yaşama konu olmuş bilimsel ve kültürel açıdan özgün değer taşımak*” ölçütü ile nitelik boyutunda ve son olarak da “*...yerüstü, yeraltı ve su altında...*” olmak üzere mekân boyutunda ele alınmıştır (Madran ve Özgönül, 2005:57). Ayrıca kültür varlıkları, 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu’na göre, “*taşınır*” ve “*taşınmaz*” kültür varlıkları olarak iki başlık altında ele alınmıştır.

Korunması gerekli “*taşınmaz*” kültür ve tabiat varlıklarına, 2863 sayılı kanunun 6. maddesinde, dört adet nitelik verilmiştir (Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu, 1983). Bu niteliklerden ilki olan “*a*” bendi, “*19. yüzyıl sonuna kadar yapılmış taşınmazlar*” olarak belirlenirken; “*b*” bendi ise (19. yüzyıldan sonra yapılmış olmakla beraber) “*...önem ve özellikleri bakımından Kültür ve Turizm Bakanlığı’nca korunmalarında gerek görülen taşınmazlar*” olarak tanımlanmıştır. Üçüncü nitelik olan “*c*” bendi ise “*...sit alanı içinde bulunan taşınmaz kültür varlıkları*” olarak ifade edilmiştir. 2863 sayılı kanunun 6. maddesinde, “*d*” bendi olarak tanımlanan son nitelik ise, bu araştırmanın konusuyla alakalı olması bakımından önem arz etmektedir. Buna göre, “*d*” bendinde belirtilen korunması gerekli “*taşınmaz*” kültür varlığı, “*Millî tarihimizdeki önemleri sebebiyle zaman kavramı ve tescil söz konusu olmaksızın Millî Mücadele ve Türkiye Cumhuriyeti’nin kuruluşunda büyük tarihi olaylara sahne olmuş binalar ve tespit edilecek alanlar ile Mustafa Kemal Atatürk tarafından kullanılmış evler.*” olarak tanımlanmıştır (Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu, 1983; Madran ve Özgönül, 2005:7).

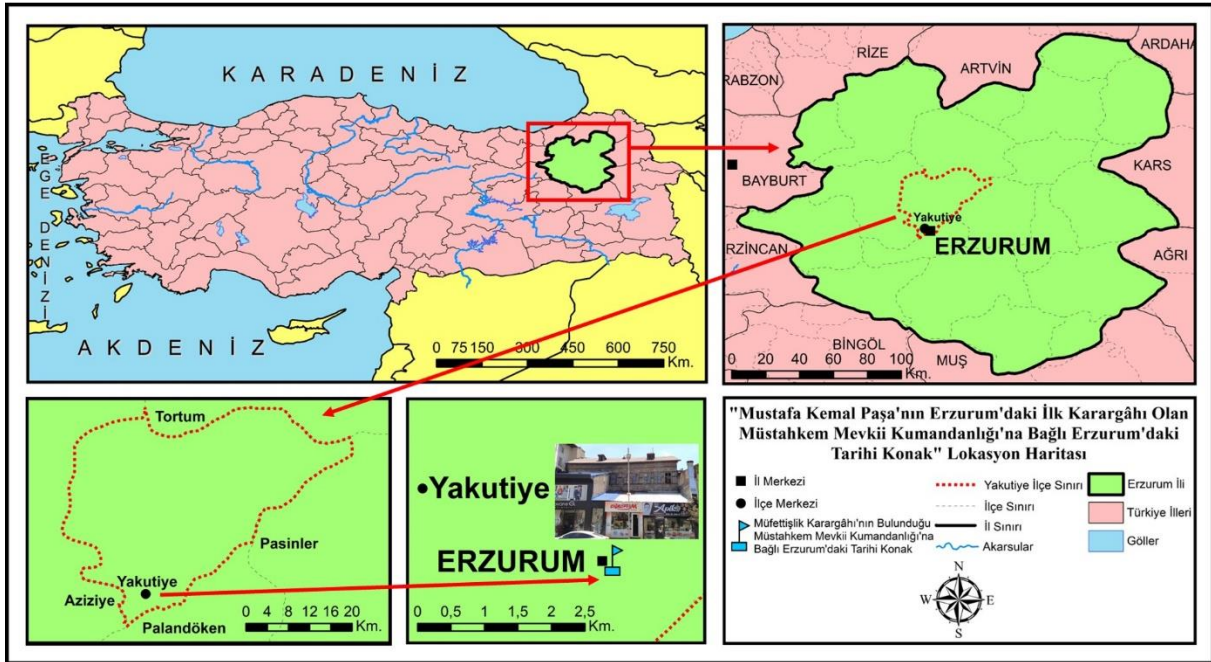
Millî Mücadele döneminde, 3 Temmuz 1919 tarihinde Erzurum’a gelen 3. Ordu Müfettişi Mustafa Kemal Paşa ve arkadaşlarını misafir eden Müstahkem Mevkii Kumandanlığına bağlı tarihi konak, “*Atatürk’ün Erzurum’daki ilk karargâhı*” olarak bilinmektedir (Kansu, 1997:97; Kocatürk, 2007:144; Önder, 1975:147; Önder, 1993:34; Yurdakul, 2009:68). “*Millî Mücadele ve Türkiye Cumhuriyeti’nin kuruluşunda büyük tarihi olaylara sahne olmuş*” binalardan biri olan ve “*Mustafa Kemal Atatürk tarafından*” kullanılan Erzurum’daki tarihi konağın, 2863 sayılı Kültür ve Tabiat

Korunamayan Bir Kültür Varlığı: Mustafa Kemal Paşa'nın Erzurum'daki İlk Karargâhının Mevcut Durumu ve Korunması Üzerine Bir Değerlendirme

Varlıklarını Koruma Kanunu'na göre, korunması gerekli "taşınmaz" kültür varlığı olarak nitelendirilmesi gerekmektedir (Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu, 1983). Atatürk'ün Erzurum'daki ilk karargâhı olarak tanınan tarihi konak, 1999 yılında Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu tarafından koruma altına alınarak tescil edilmiştir (Anonim, 2011). Ancak tescil kararının üzerinden uzun yıllar geçmesine rağmen halen korunamayan ve kamuya kazandırılmayan tarihi konak, Türkiye'de kanunların koruma konusunda pratikte ne kadar etkili olduğunu gözler önüne sermektedir.

1.1. Araştırma Alanının Yeri ve Önemi

Araştırma alanını oluşturan Müstahkem Mevkii Kumandanlığı binasının bulunduğu Cumhuriyet Caddesi üzerindeki tarihi konak, Doğu Anadolu Bölgesi'nin Erzurum kenti sınırları içerisindeki Yakutiye ilçesinde bulunmaktadır (Şekil 1). Araştırmaya konu olan ve günümüze kadar ayakta kalan söz konusu tarihi yapı, Mustafa Kemal Paşa'nın 3. Ordu Müfettişi olarak geldiği Erzurum'da; askerlikten istifasına kadar, Millî Mücadele'nin ilk çalışmalarını sürdürdüğü, önemli toplantılarını yaptığı ve de askerlikten istifa etmesi süreci gibi tarihi kararlarına sahne olması bakımından önem kazanmaktadır. "Millî Mücadele ve Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşunda büyük tarihi olaylara sahne olmuş" binalardan biri olan ve "Mustafa Kemal Atatürk tarafından" kullanılan Erzurum'daki tarihi konak, tescil kararına rağmen hala korunamaması ve metruk bir vaziyette olması gibi önemli sebepler nedeniyle araştırma alanı olarak seçilmiştir.

Şekil 1. "Mustafa Kemal Paşa'nın Erzurum'daki İlk Karargâhı Olan Müstahkem Mevkii Kumandanlığına Bağlı Erzurum'daki Tarihi Konak" lokasyon haritası.

1.2. Araştırmanın Amacı ve Kapsamı

Türkiye'de, 1983 yılında çıkarılan 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu'nun 6. maddesinde, korunması gerekli taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarına dört adet nitelik verilmiştir. Bu niteliklerden sonuncusu olan "d" bendi, bu araştırmanın konusu ile alakalı olması bakımından dikkat çekicidir. Kanuna göre, "Millî Mücadele ve Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşunda büyük tarihi olaylara sahne olmuş" binalardan biri olan ve ayrıca "Mustafa Kemal Atatürk tarafından kullanılan" Erzurum'daki söz konusu tarihi konak, tescil kararına rağmen hala korunamamakta ve metruk bir vaziyette bulunmaktadır. Tarihe tanıklık ederek "kültür varlığı" olan bu tip yapıların, koruma altına alınması, restore edilmesi ve müze haline getirilerek gelecek kuşaklara aktarılması gerekmektedir.

Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ün Millî Mücadele döneminde kaldığı ve misafir edildiği evlerin bazıları, çalışmalarını gerçekleştirdiği binalar ve savaşı yönettiği karargâhlar, zamanla koruma altına alınarak tescillenmiş ve müze haline getirilerek vatandaşların ziyaretine açılmıştır. Anadolu coğrafyasındaki birçok şehirde yer alan bu tarz Atatürk Evleri'ni ve Millî Mücadele Müzeleri'ni ziyaret ederek, Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş sürecini yakından takip etmek de bu bakımdan mümkün bir hale gelmiştir (Aliagaoglu & Temurçin, 2004:125).

Atatürk'ün Millî Mücadele döneminde, Erzurum'dayken arkadaşlarıyla beraber uzun müddet ikamet ettiği Vali Konağı (Erzurum Atatürk Evi) ve Erzurum Kongresi'nin yapıldığı lise binası² (Erzurum Kongre ve Millî Mücadele Müzesi), günümüzde müze olarak faaliyet göstermektedir (Şekil 2). Ancak Atatürk'ün Erzurum'daki ilk karargâhı olan tarihi konak, günümüzde cumhuriyet tarihine yakışmayacak şekilde, kaderine terk edilmiş bir vaziyettedir (Şekil 2).

Şekil 2. Solda: Erzurum Atatürk Evi Müzesi (20.07.2020)³, ortada: Erzurum Kongre ve Millî Mücadele Müzesi (20.07.2020), sağda: Atatürk'ün Erzurum'daki ilk karargâhı olan Müstahkem Mevkii Kumandanlığına mahsus tarihi konak (20.07.2020).

Bu araştırmanın amacı da Atatürk'ün Erzurum'daki ilk karargâhı olarak tanınan tarihi konağın, tescil kararına rağmen hala niçin korunamadığı ve neden müze haline getirilmediğini sorgulamaya çalışmaktır. Buna göre çalışmada, başlıca üç araştırma sorusuna cevap bulmak amaçlanmıştır:

• “Mustafa Kemal Paşa'nın Millî Mücadele döneminde Erzurum'dayken, askerlikten istifa edene kadar kaldığı ve çalışmalarını yürüttüğü Cumhuriyet Caddesi üzerindeki tarihi konağın günümüzdeki fiziksel durumu nasıldır?”

• “Millî Mücadele döneminde ve Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşunda büyük tarihi olaylara sahne olmuş; barındırdığı tarihi ve kültürel değerlerle öne çıkan bu mekânın, günümüzdeki kullanım ve koruma durumu nedir?”

• “Mustafa Kemal Paşa'nın Erzurum'daki ilk karargâhı olarak tanınan Cumhuriyet Caddesi üzerindeki tarihi konağın, kamulaştırma yapılarak müze haline getirilmemesinin gerekçeleri nelerdir?”

Bu çalışmada ayrıca, Erzurum'daki tarihi konağın müze haline getirilme sürecine ilişkin çözüm önerileri sunmak ve bu sürece katkıda bulunmak, araştırmanın amacına yönelik hedeflerdendir.

2. Materyal ve Yöntem

Araştırma amacına uygun olarak, aşamalı bir yöntem izlenmiş ve öncelikle konuya dair literatür taraması gerçekleştirilmiştir. Literatürde yer alan bilgilerden yararlanılarak, araştırmanın ikinci aşamasında saha araştırması yürütülmüş ve tarihi yapı yerinde ziyaret edilerek, araştırma alanının

² Erzurum Kongresi'nin toplandığı okul binası, 1924 yılında yanması nedeniyle günümüze orijinal bir şekilde ulaşamamıştır. Yanan okulun yerine yeniden bir okul binası inşa edilmiş ve ilerleyen süreçte bu okulun salonlarından bir tanesi de bu tarihi olayın anısına düzenlenerek “Atatürk ve Erzurum Kongresi Müzesi” olarak ziyarete açılmıştır (Önder, 1993:107).

³ Fotoğraflar: Alican Berber. (Kaynak olarak belirtilenler hariç, bu çalışmada kullanılan bütün fotoğraflar tarafımdan çekilmiş ve fotoğrafların çekildiği tarihler parantez içerisinde gösterilmiştir).

Korunamayan Bir Kültür Varlığı: Mustafa Kemal Paşa'nın Erzurum'daki İlk Karargâhının Mevcut Durumu ve Korunması Üzerine Bir Değerlendirme

mevcut durumu ve işlevinin değişimine yönelik gözlemler gerçekleştirilmiştir. Bu gözlemler esnasında, araştırma alanındaki tarihi yapının mevcut durumu ve fonksiyonu, çekilen fotoğraflarla belgelenmiştir.

Araştırmanın üçüncü aşamasında, araştırma alanındaki tarihi yapının durumu ile ilgili; yetkili kişi ve kurumlarla yarı yapılandırılmış sorulara bağlı kalınarak derinlemesine görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Araştırmanın dördüncü aşamasında, toplanan tüm veriler betimsel analiz yöntemi ile analiz edilmiş, doküman analizi sonucu elde edilen bulgular; tespit edilen eski fotoğraflar, hatıratlar, tarihi kaynaklar ile yerel ve ulusal basında çıkan haberlerle desteklenmiştir. Ayrıca ArcMap 10.7.1 programında, araştırma alanındaki tarihi yapı ile ilgili lokasyon haritası üretilmiştir.

Araştırmanın beşinci ve son aşamasında ise tüm bilgi ve bulgular ışığında araştırma sorularına yanıtlar aranmış, taşınmaz kültür varlığı olan bu tarihi yapının kullanım ve korunmuşluk durumu değerlendirilmiştir. Son olarak, bu tarihi yapının korunması ve gelecek kuşaklara aktarılmasına yönelik düşünce ve öneriler geliştirilmiştir.

3. Bulgular

"1919 yılı Mayıs'ının 19'uncu günü Samsun'a" çıkan 9. Ordu Müfettişi⁴ Mustafa Kemal Paşa, çok kısa bir sürede Millî Mücadele'nin önderi olarak sivrilmiş ve önderliği sayesinde Millî Mücadele, Anadolu coğrafyasının birçok alanına nüfuz etmiştir (Atatürk, 2007:5). 21/22 Haziran 1919 gecesi hazırlanan Amasya Genelgesi'nin maddeleri arasında, "*Doğu vilayetleri adına, 10 Temmuz'da, Erzurum'da bir kongrenin*" toplanacağı kararına yer verilmiştir (Atatürk, 2007:24). Kendisini Erzurum'a davet eden 15. Kolordu Kumandanı Kazım Karabekir Paşa'ya, 24 Haziran 1919 tarihinde yanıt veren Mustafa Kemal Paşa, "*İngilizlerin tehlike yaratmasından ötürü deniz yolu ile gelemediğini*" belirtmiş ve bir iki gün içinde Amasya'dan Sivas'a doğru hareket edeceğini bildirmiştir. Ayrıca benzin sıkıntısı çektiğini anlatan Mustafa Kemal Paşa, Erzincan'a dört otomobillik benzin gönderilmesini de Erzurum'daki Kazım Karabekir Paşa'dan istemiştir (Sarıhan, 1993:342-343).

Amasya'dan 26 Haziran 1919'da hareket eden Mustafa Kemal Paşa ve beraberindekiler, sırasıyla; Tokat, Sivas ve Erzincan'dan geçerek, uzun ve yorucu bir yolculuğun ardından 3 Temmuz 1919 tarihinde Erzurum'a ulaşmışlardır (Atatürk, 2007:30-32). Erzurum'a gelen misafirler, Ilıca mevkiinde, başta Kazım Karabekir Paşa olmak üzere; Erzurum Valisi Münir (Akkaya) Bey, Şark Vilayetleri Müdafaa-i Hukuk Milliye Cemiyeti Başkanı Hoca Raif Efendi, Cemiyet üyeleri, Mazhar Müfit (Kansu) Bey ve Erzurum'un ileri gelenlerinden oluşan kalabalık bir heyet tarafından karşılanmıştır. Ilıca'da otomobilden inen Mustafa Kemal Paşa, Kazım Karabekir Paşa ile kucaklaştıktan sonra, karşılayıcılarla teker teker tanıştırılmış ve sonra hep birlikte Erzurum'a doğru tekrardan yola çıkmışlardır (Önder, 1975:147).

Şehre girerken Kazım Karabekir Paşa, Mustafa Kemal Paşa'ya birinci otomobilde refakat etmiş, Mazhar Müfit Bey ise Hüseyin Rauf Bey'e ikinci otomobilde eşlik etmiştir. Otomobille şehre varıldığında, "*İstanbul Kapısı*" mevkiinde toplanan büyük kalabalık, Mustafa Kemal Paşa ve beraberindekileri coşkuyla karşılamıştır. Arabasından inip askeri selamlayan Mustafa Kemal Paşa, halka kısa bir konuşma yapmış, ardından da temas ve görüşmelerine başlamıştır (Kansu, 1997:26-27).

Mustafa Kemal Paşa Nutuk'ta, Erzurum'a gelişi ile ilgili olarak: "*Bir haftalık yorucu bir otomobil yolculuğundan sonra, 3 Temmuz 1919 günü halkın ve askerinin cidden samimi gösterileri arasında Erzurum'a girildi.*" ifadelerini kullanmaktadır (Atatürk, 2007:32). Mustafa Kemal Paşa'nın Samsun'a çıktığı 19 Mayıs 1919'da yaktığı meşale, kırk beş günlük uzun ve yorucu bir yolculuğun ardından, 3 Temmuz 1919 günü Erzurum'a da ulaşmıştır (Aydoğan, 1997:22). 3. Ordu Müfettişi olarak Erzurum'a gelen Mustafa Kemal Paşa'nın, Millî Mücadele'nin ilk çalışmalarını sürdürdüğü, önemli

⁴ "9. Ordu Kıtaatı Müfettişi" sıfatıyla 19 Mayıs 1919'da Samsun'a çıkan Mustafa Kemal Paşa, bir aya yakın süre zarfında vazifesini bu unvanla sürdürmüştür. İstanbul Hükümeti'nin ordu muntika ve görev alanları üzerinde yaptığı yeni çalışmalar sonucu bazı değişiklikler gerçekleştirilmiş ve bütün ordu birlikleri üç müfettişlik bölgesine ayrılmıştır. Bu yeni düzenlemelere göre; 1. Ordu Müfettişliği İstanbul'da, 2. Ordu Müfettişliği Konya'da yer almış, Mustafa Kemal Paşa'nın sorumluluk sahasında bulunan "9. Ordu Kıtaatı" ise 3. Ordu Müfettişliği'ne dönüştürülmüştür. Bu yeni düzenlemelerle Mustafa Kemal Paşa'nın yetki alanı da genişletilmiştir. Mustafa Kemal Paşa, Amasya'da bulunduğu 15 Haziran 1919 tarihinden itibaren artık resmi görüşme ve yazışmalarında "3. Ordu Müfettişi" sıfatını kullanmaya başlamıştır (Menç, 1992: 48).

toplantılarını yaptığı ve de askerlikten istifa etmesi süreci gibi tarihi kararlarına sahne olan Erzurum günleri de böylece başlamıştır.

3 Temmuz 1919 günü Erzurumlular, şehrin girişinde 3. Ordu Müfettişi Mustafa Kemal Paşa ve beraberindekileri büyük bir heyecanla karşılamış; askeri birliği ve halkı selamlayan Mustafa Kemal Paşa, doğruca “*Cinislilere ait bir konak olan*” Müstahkem Mevkii Kumandanlığı binasına yönlendirilmiştir. Erzurum’a “*3. Ordu Müfettişi ve Padişah yaveri*” sıfatıyla gelen Mustafa Kemal Paşa; askerlikten istifasına kadar bu binada Erzurum Kongresi hazırlıkları ile meşgul olmuş ve bu binanın yanı başında yer alan Gözübüyükler’e ait bir evde de ikamet etmiştir (Önder, 1975:147; Önder, 1993:34; Yurdakul, 2009:68).

3. Ordu Müfettişi Mustafa Kemal Paşa’nın Erzurum’daki ilk karargâhı olan Müstahkem Mevkii binası, Erzurum’da Mustafa Kemal Paşa’nın maiyetine verilen Ali (Metin) Çavuş’un aktardığına göre; Kazım Karabekir Paşa tarafından, Mustafa Kemal Paşa ve beraberindekiler için hazırlanmıştır. Bu anlatıma göre Ali Çavuş, bir gün Kazım Karabekir Paşa tarafından çağrıldığını ve Padişahın yaveri olan Müfettiş Paşa’nın Erzurum’a geleceğini; bu maksatla Müstahkem Mevkii binasının, Müfettiş Paşa’nın kalacağı şekilde hazırlanması için emir aldığını aktarmaktadır. Aynı gün kıtasından 8-10 asker alarak binayı hazırlamaya başladığını aktaran Ali Çavuş, binayı hazır hale getirdikten sonra Kazım Karabekir Paşa’ya haber vermiş, Karabekir Paşa da kurmay başkanı ile gelerek Mustafa Kemal Paşa için hazırlattığı binayı ziyaret etmiştir (Oranlı ve Metin, 1967:15-16).

Mazhar Müfit (Kansu) Bey de Mustafa Kemal Paşa’nın Erzurum’da ilk olarak orduya misafir olduğunu ve “*Mevkii Müstahkem Kumandanlığına mahsus*” olan binanın “*Müfettişlik karargâhı*” yapıldığı bilgisini paylaşmaktadır. “*Paşa o binada hem çalışıyor hem yakınında bulunan küçük, yeni ve şirin bir binada da ikamet ediyordu.*” diyen Mazhar Müfit Bey, Mustafa Kemal Paşa’nın ordudan istifasına kadar gelişen olaylar için, “*Millî Mücadele grubumuzun ilk toplantı ve kararları da hep Paşa’nın askeri faaliyetlerine sahne olan karargâh binasında cereyan etmişti. Üzerinde bir Avrupa haritası yayılı bir küçük masanın başına geçiyor, uzun uzun konuşuyorduk.*” ifadelerini kullanmaktadır (Kansu, 1997:97).

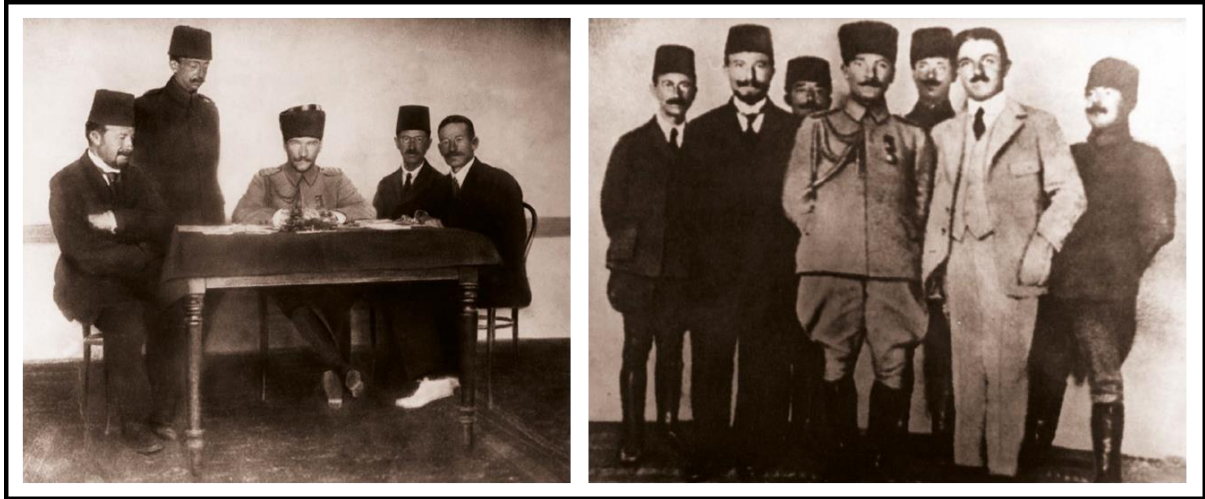
Mazhar Müfit (Kansu) Bey’in tarif ettiği, “*Müfettişlik Karargâhı*” olarak hizmet vermeye başlayan Müstahkem Mevkii Kumandanlığı binası; 3. Ordu Müfettişi olarak Erzurum’a gelen Mustafa Kemal Paşa’nın, askerlikten ve ordudaki görevinden istifa edene kadar, Millî Mücadele’nin ilk çalışmalarını sürdürdüğü mekândır. Bu binada yürütülen çalışmalarla ilgili Mazhar Müfit Bey, Paşa’nın Erzurum’a gelişinden bir iki gün sonra; “*Mustafa Kemal Paşa’nın başkanlığı altında ve ‘Erzurum kalesi muhafızlığı’na ait küçük bir binada ve geceleyin adeta gizli bir cemiyet kurmuşçasına ilk toplantımızı yaptık.*” ifadelerini kullanmaktadır (Kansu, 1997:30).

Mazhar Müfit Bey’in, tabiriyle “*büyük ileri hareketlerin nüvesini [çekerdeğini] teşkil eyliyen [oluşturan]*” bu ilk “*gece toplantısında*” şu isimler yer almaktadır: 3. Ordu Müfettişi Mustafa Kemal Paşa, 15. Kolordu Kumandanı Kazım Karabekir Paşa, Hüseyin Rauf (Orbay) Bey, Erzurum Valisi Münir (Akkaya) Bey, İzmit Mutasarrıfı İbrahim Süreyya (Yiğit) Bey, Ordu Müfettişliği Kurmay Başkanı Kazım (Dirik) Bey, Erkânı Harp Binbaşısı Hüsrev (Gerede) Bey, Doktor Binbaşı Refik (Saydam) Bey ve Mazhar Müfit (Kansu) Bey (Şekil 3) (Kansu, 1997:30).

Erzurum’da “*Müfettişlik Karargâhı*” olarak kullanılan binada yapılan bu ilk gece toplantısında; Mustafa Kemal Paşa’nın ilk sözü olarak uzun bir konuşma yaptığını aktaran Mazhar Müfit (Kansu) Bey: “*İlk önce, memleketin içinde bulunduğu umumi siyasi vaziyeti ve iç durumu net bir tablo halinde gözlerimizin önüne serdi.*” ifadelerini kullanmaktadır. Mazhar Müfit Bey’in aktardığına göre, daha sonra ne yapılması gerektiğini ve hangi tedbirleri almak, nasıl çalışmak mecburiyetinde olduklarını anlatan Mustafa Kemal Paşa; memleketi kurtarmak, günün felaket ve ızdırıp kaydeden şartlarından kurtulmak için ne yapmaları gerektiği sorusunu da kendi düşünceleriyle cevaplandırmıştır. “*Arkadaşlar, tek tedbir: Hakimiyet-i Milliyeye müstenid bilakaydû şart [Millî Hakimiyete dayanan kayıtsız şartsız] müstakil bir Türk Devleti teşkil etmek ve bu hedefe behemehal [ne olursa olsun] vasıl olmaktır.*” diyen Mustafa Kemal Paşa, “*Hedefimiz bu olacaktır. Kolay şey değil. İdealimizi tahakkuk ettirmek yolunda şimdiden şahıs şahıs yükleneneğimiz vazifeler ağır, müşkül, hatta tehlikeli olacaktır. Millî mücadele,*

Korunamayan Bir Kültür Varlığı: Mustafa Kemal Paşa'nın Erzurum'daki İlk Karargâhının Mevcut Durumu ve Korunması Üzerine Bir Değerlendirme

topyekûn mücadele esastır.” sözleriyle açıklamalarını sürdürmüş ve Millî Mücadele’yi milletin büyük çoğunluğuna dayanarak süratle hızlandırmak ve organize etmek zorunda olduklarını vurgulamıştır (Kansu, 1997:30-32).

Şekil 3. “3. Ordu Müfettişi” Mustafa Kemal Paşa ve arkadaşlarının Erzurum’da “Müfettişlik Karargâhı” olarak kullanılan Müstahkem Mevkii Kumandanlığı binasında, 5 Temmuz 1919’da çekilen fotoğrafları⁵ (Kaynak: Millî Savunma Bakanlığı, 2020:19-20).

“Memlekette ve elimizde tek tepe ve tek kurşun kalıncaya kadar mücadele etmek azmimiz daima mahfuz [saklı] kalacaktır ve kalmak mecburiyetindedir.” ifadeleriyle sözlerini sürdüren Mustafa Kemal Paşa, bu noktada sözünü birden kesmiş ve odadaki arkadaşlarının yüzlerini ayrı ayrı süzdükten sonra yürüyecekleri yolun tehlikelerle, çetinliklerle, hatta ölmek ve öldürülmek ihtimalleri ile dolu olduğunu ifade ederek: *“Bu tehlikelere göğüs vermeye kendisinde iktidar, azim, imkân ve cesaret görmeyen arkadaşlarımız varsa, şimdiden aramızdan ayrılabilirler.”* demiştir (Kansu, 1997:32).

“Her arkadaş vicdanı ile baş başa kalarak serbestçe düşünmeli, karar almalıdır. Vaktimiz var. Hemen karar almak mecburiyetimiz yoktur.” diyen Mustafa Kemal Paşa; büyük bir vatan ve millet davasına atıldıklarını, bütün bir milletin maddi ve manevi seferberliği, mücadelesi, savaşması ve muzaffer olması lazım geldiğini söylemiştir. *“Böyle muazzam bir dava gizlice görülemez ve yürütülemez. Millet davası ancak millet huzurunda görülüp yürütülebilir. Bunun için de ortaya çıkmak, meydana atılmak, bir millet ferdi olarak çalışmak icap edecektir.”* diyen Mustafa Kemal Paşa, bu sözleriyle de Mazhar Müfit (Kansu) Bey’e göre, gerekirse askerlikten istifa edeceğinin sinyallerini vermiştir (Kansu, 1997:32-33).

“Müfettişlik Karargâhı” olarak kullanılan Erzurum’daki bu binada yapılan ilk gece toplantısında, sabah olmak üzereyken son olarak: *“Böyle bir büyük davayı başarmak teşebbüsünü ele alacak organizasyonun ve milli vazifenin başına geçecek zatın kim olacağı hakkında da kat’i bir fikrim yoktur. Bu tayin hakkı bu anlarda sizlerin, ondan öteye safha safha milletindir.”* ifadelerini kullanan Mustafa Kemal Paşa, vaktin bir hayli geç olduğunu ve arkadaşlarının uzun uzun düşünmek ve karar almalarına fırsat vermek için bu geceki görüşmelerin yeterli olduğunu söyleyerek ayağa kalkmıştır. Mazhar Müfit (Kansu) Bey: *“Mustafa Kemal Paşa’nın milli tarih huzurunda Türk Milleti’nin kurtuluşu için riyaset ettiği ilk hususi Komite toplantısı bu suretle sona ermiş bulunuyordu.”* ifadelerini kullanarak Müstahkem Mevkii Kumandanlığı Müfettişlik Karargâhı’nda yapılan bu önemli toplantıyı detaylıca aktarmıştır (Kansu, 1997:32-33).

⁵ Soldaki fotoğrafta yer alan kişiler, soldan sağa: Münir (Akkaya) Bey, Refik (Saydam) Bey, Mustafa Kemal (Atatürk) Paşa, İbrahim Süreyya (Yiğit) Bey ve Mazhar Müfit (Kansu) Bey; sağdaki fotoğrafta yer alan kişiler, soldan sağa: İbrahim Süreyya (Yiğit) Bey, Münir (Akkaya) Bey, Refik (Saydam) Bey, Mustafa Kemal (Atatürk) Paşa, Hüsrev (Gerede) Bey, Hüseyin Rauf (Orbay) Bey ve Kazım (Dirik) Bey.

Mustafa Kemal Paşa da Nutuk'ta, bu toplantıdan kısaca bahsetmekte ve toplantının sonrasıyla ilgili: *"Tekrar toplandığımızda, işin başında benim devam etmemi ve kendilerinin bana yardımcı ve destek olacaklarını bildirdiler."* ifadelerini kullanmaktadır (Atatürk, 2007:32-33). Mazhar Müfit (Kansu) Bey de Millî Mücadele'ye girişmek ve katılmak yolunda arkadaşlarının karar alma safhasının uzamadığını belirterek; hemen ikinci toplantıyı yaptıklarını ve bu toplantıda alınan kararı Paşa'ya: *"Paşam, arkadaşlar, hep birlikte düşündük. Kararımızı verdik. Gaye uğrunda ölmeye hazır olarak vazifeye hazırız."* sözleriyle açıkladıklarını aktarmaktadır. Mazhar Müfit Bey ayrıca, genel eğilimin Mustafa Kemal Paşa'yı *"şef tanımak"* şeklinde tecelli ettiğini ifade ederek; *"Bunun içindir ki, onun başa geçmesini de karara bağlamış bulunuyorduk."* ifadelerini kullanmaktadır (Kansu, 1997:34).

Mustafa Kemal Paşa, arkadaşlarını tebrik edip şahsı hakkında ortaya konan güvene teşekkür ettikten sonra; üstlendiği mesuliyeti bir şarta bağlamak istemiş ve istisnasız, tıpkı şimdiye kadar olduğu gibi, üst komutanmış gibi, emirlerinin yerine getirilmesini, başarı için bunun şart olduğunu belirtmiştir. Bu nokta tamamen uygun görülüp, tasdik edildikten sonra toplantıya son verilmiş; Mustafa Kemal Paşa'nın şeklen vazife ve askerlikten istifa etmiş olsa bile Millî Mücadele'nin lideri olacağı Erzurum'da Müstahkem Mevkii Kumandanlığına ait bu binada yapılan toplantılarda kararlaştırılmıştır (Atatürk, 2007:33; Kansu, 1997:34).

Erzurum'a gelişinin ilk günlerinde Erzurum Kongresi'nin toplanmasını sağlamak için tedbirler almakla uğraşan Mustafa Kemal Paşa; kongrenin toplanma günü olan 10 Temmuz 1919 tarihi yaklaştığı halde, vilayetlerden gereken temsilcilerin seçilip gönderilmediğini, bu sebeple vilayetlerin her birine açık tebligatlar gönderildiğini belirtmektedir (Atatürk, 2007:33-34). Mustafa Kemal Paşa'nın Yaveri Muzaffer (Kılıç) Bey ise bu günlerle ilgili olarak; Paşa'nın, Erzurum'un ileri gelenleriyle sık sık toplantılar yaptığını ve fırsat buldukça da civardaki birlikleri teftiş ettiğini aktarmaktadır. Muzaffer (Kılıç) Bey ayrıca, bu dönemlerde Paşa'nın İstanbul'la anlaşmazlıkları olduğunu iştisnelmelerinden dolayı herkesin çok üzüldüğünü belirtmektedir (Yurdakul, 2009:68).

Bir yandan Erzurum Kongresi'nin toplanması işleriyle uğraşan Mustafa Kemal Paşa, diğer yandan Padişah'ın ve İstanbul'da Harbiye Nezareti makamında bulunan Ferit Paşa'nın, kendisinin İstanbul'a dönmesini sağlamak için gönderdiği telgraflara cevap vermekle meşgul olmaktadır. Harbiye Nezareti'nin sürekli *"İstanbul'a gel"* çağrısında bulunduğunu, Padişah'ın ise önce *"Hava değişimi al, Anadolu'da bir yerde otur, fakat bir işe karışma!"* derken; daha sonra her ikisinin de birden ağız birliği yaparak *"Mutlaka gelmelisin!"* diye çağırıldıklarını aktaran Mustafa Kemal Paşa; bu çağrılara *"Gelemem!"* şeklinde oyalayıcı yanıtlar vermiştir (Atatürk, 2007:33-34).

"Nihayet 8-9 Temmuz gecesi, Sarayla açılan bir telgraf-başı görüşmesi esnasında, birdenbire perde kapandı ve 8 Haziran'dan 8 Temmuz'a kadar bir aydır devam eden oyun sona erdi." ifadelerini kullanan Mustafa Kemal Paşa; İstanbul'un o dakika resmi memuriyetine son verdiğini, kendisinin de aynı dakikada: *"8-9 Temmuz 1919 gecesi, saat 10.50 sonrasında Harbiye Nezareti'ne, saat 11 sonrasında da Padişah'a"* resmi vazifesiyle beraber askerlik mesleğinden istifasını bildiren telgrafları gönderdiğini aktarmaktadır (Atatürk, 2007:34).

Mustafa Kemal Paşa'nın askerlikten ve resmi vazifesinden istifa etmesiyle ilgili olarak, Yaver Muzaffer (Kılıç) Bey önemli detaylar vermektedir. Muzaffer Bey'in aktardığına göre, bir sabah herkesi toplayarak silahlarını yanlarına almalarını emreden Mustafa Kemal Paşa, iki araba ile şehre inceklerini belirtmiştir. *"Hepimiz heyecanla hazırlandık ve iki araba ile yola çıktık."* diyen Muzaffer Bey, doğruca PTT binası önüne geldiklerini aktarmaktadır (Yurdakul, 2009:68).

Mustafa Kemal Paşa, maiyetindeki kişilerin bir kısmını emniyet için kapı önünde bırakmış, bir kısmına da binayı tamamen boşaltmalarını emretmiştir. Verilen emirlerin yerine getirilmesi sonrası, muhabere subayı Osman Bey vasıtasıyla sarayla bağlantı kuran Mustafa Kemal Paşa, Padişah'la görüşmek istediğini bildirmiştir. İstanbul'da telgraf başına çeşitli paşalar gelirken Mustafa Kemal Paşa her birine ısrarla *"Zat-ı Şahane"* ile görüşmek istediğini bildirmiştir. Bir saat kadar bekleyiş sonrası padişahın telgraf başına geldiği bildirilmiş, bunun üzerine Mustafa Kemal Paşa, dört maddelik isteklerini tek tek saraya iletmiştir. İlk üç maddeye hemen cevap verildiği hâlde, son maddeye ancak üç

Korunamayan Bir Kültür Varlığı: Mustafa Kemal Paşa'nın Erzurum'daki İlk Karargâhının Mevcut Durumu ve Korunması Üzerine Bir Değerlendirme

gün sonra cevap verileceği bildirilince muhabere kesilerek Müstahkem Mevkii Kumandanlığına ait Müfettişlik Karargâhı'na dönülmüştür (Yurdakul, 2009:68-69).

Üç gün sonra akşam vaktinde yine aynı şekilde PTT binasına gidilmiş, bina boşaltılmış ve sarayla iletişim kurulmuştur. Mustafa Kemal Paşa, üç gün evvel sorduğu son maddeye cevap beklemektedir. Yaveri Muzaffer (Kılıç) Bey'in aktardığına göre, son derece gergin olan Mustafa Kemal Paşa, hiç durmadan sigara içmekte ve gelen şifreli telgraf işaretlerine bakmaktadır. Telgrafın sonunda, derhal İstanbul'a dönmesi ve eğer gelmezse tevkif edilerek İstanbul'a getirileceği bildirilen Mustafa Kemal Paşa; bunun üzerine hemen orada, *"Bütün rütbe ve nişanlarından ayrılıp milletin bir ferdi olarak ülkenin kurtuluşu için çalışacağını"* bildirerek herhangi bir cevap verilmesini beklemeden muhabereyi kestirerek çok sevdiği askerlik mesleğinden ve ordudan ayrılmıştır. Kaldıkları binaya döndüğünde, Mustafa Kemal Paşa'nın, validen gelen sivil elbiseyi giyip: *"Kısmet olursa tekrar giyeriz"* diyerek askeri elbiselerini kaldırttığını söyleyen Muzaffer (Kılıç) Bey; Paşa'nın aynı gece, ilk defa sivil elbise ile bir toplantıya gittiğini ve açılışı 23 Temmuz'a ertelenen Erzurum Kongresi'nin hazırlıklarına başladığını aktarmaktadır (Yurdakul, 2009:69).

Mustafa Kemal Paşa'nın askerlikten istifası olayıyla ilgili olarak Hüseyin Rauf (Orbay) Bey de Kazım Karabekir Paşa'ya yazdığı bir mektubunda; *"1919 senesi Temmuz'unun 8'inde Mustafa Kemal Paşa telgraf ile muhabere için İstanbul'dan makine başına davet edildi"* demekte ve Mustafa Kemal Paşa ile birlikte kendisinin, Kazım Karabekir Paşa'nın ve Kazım Dirik'in telgrafhaneye gittikleri bilgisini aktarmaktadır. İstanbul'la karşılıklı telgraflaşmanın gidişatı, Mustafa Kemal Paşa'nın askerlikten uzaklaştırılması ihtimallerini kuvvetlendirmektedir. Rauf Bey, böyle bir durum karşısında hareketin ne olursa olsun kamuoyu üzerinde fena bir iz bırakma ihtimaline karşı koymak için; Paşa'nın askerlikten istifa etmesinin münasip olacağını, Kazım Karabekir Paşa'nın Mustafa Kemal Paşa'ya teklif ettiğini aktararak, kendisinin de bu teklife katıldığını belirtmektedir (Karabekir, 2020:294).

1919 yılının 8 Temmuz'u 9 Temmuz'a bağlayan gecesi, resmî göreviyle beraber askerlik mesleğinden de istifa eden Mustafa Kemal Paşa; ertesi gün, yani 9 Temmuz 1919'da bu durumu bir genelgeyle bütün yurda duyurmuştur. Mustafa Kemal Paşa, bu genelgede özetle; vatan ve milleti parçalanmak tehlikesinden kurtarmak için açılan millî savaş uğrunda; milletle beraber, serbest surette çalışmaya resmî ve askerî sıfatının artık engel olmaya başladığını bildirmiştir. *"Bu mukaddes gaye için milletle beraber sonuna kadar çalışmaya mukaddesatım adına söz vermiş olduğumdan pek âşıkı bulunduğum yüksek askerlik mesleğinden bugün veda ve istifa ettim."* diyen Mustafa Kemal Paşa; *"Bundan sonra mukaddes millî gayemiz için her türlü fedakârlıkla çalışmak üzere milletin sinesinde bir ferd-i mücahit suretiyle bulunmakta olduğumu arz ve ilân ederim."* ifadelerini kullanmaktadır (Kocatürk, 2007:145-146).

Atatürk'ün yakın arkadaşlarından biri olan Kılıç Ali Bey, Gazi Paşa'nın bu istifa olayından söz ederken: *"Resmî sıfat ve yetkileri bırakmış olarak, yalnız milletimin yiğitliğine güvendim."* dediğini belirtmekte ve *"Milletimin bitmez tükenmez kudret kaynaklarından ilham ve kuvvet alarak görevime devam etmeyi başardım"* dediğini aktarmaktadır (Turgut, 2020:46). Mazhar Müfit (Kansu) Bey de Mustafa Kemal Paşa'nın askerlikten istifası sonrası: *"Çalışmalarımız ilerliyor ve toplu bulunmayı icap ettiriyor. Hepimizi içinde derliyecek toplayacak bir bina tedarik etsek."* dediğini belirtmektedir. Mustafa Kemal Paşa Erzurum'a geldikten birkaç gün sonra, Vali Münir Bey'in de özel mazeretleri sebebiyle valilikten ayrıldığını belirten Mazhar Müfit Bey, ondan boşalan binayı tuttuklarını ve orduya ait binadan Paşa'nın ayrıldığını aktarmaktadır (Kansu, 1997:97-98).

Mustafa Kemal Paşa'nın askerlikten ve ordudan istifa edene kadar, bir haftaya yakın bir süre boyunca *"Müfettişlik Karargâhı"* olarak kullandığı Müstahkem Mevkii Kumandanlığına ait binanın, Mustafa Kemal Paşa buradan ayrıldıktan sonra da Millî Mücadele çalışmaları amacıyla hizmet verdiği bilinmektedir. *"Doğu İllerinin Millî Hukukunu Koruma Cemiyeti"* anlamına gelen Vilâyât-ı Şarkıyye Müdâfaa-i Hukûk-ı Milliye Cemiyeti'nin Erzurum şubesini kuran Dursun Beyzade Cevat (Dursunoğlu) Bey, Mustafa Kemal Paşa'nın resmi göreviyle beraber askerlik mesleğinden de istifa ettiğini bildirdiği beyannamenin; 9 Temmuz 1919 sabahı, Yaver Cevat Abbas Bey tarafından getirildiğini belirtmektedir. *"Bütün rütbe ve memuriyetlerinden ayrılmış olan Mustafa Kemal Paşa, 'milletin bir ferdi' olarak,*

milletin başına geçiyordu.” diyen Cevat Bey, devamında; “*Bunun için milletin savunmasını temsil eden Müdafaa-i Hukuk’un da başına geçmesi gerekti.*” ifadelerini kullanmaktadır. Oluşan bu son yeni durumu görüşen Vilâyât-ı Şarkıyye Müdafaa-i Hukûk-ı Milliye Cemiyeti’nin Erzurum şubesi, 10 Temmuz 1919 günü Mustafa Kemal Paşa’ya gönderdiği yazıda; cemiyetin başına geçmesini ve idare heyeti başkanlığını kabul etmesini Mustafa Kemal Paşa’ya teklif etmişlerdir. Aynı yazıda, Hüseyin Rauf (Orbay) Bey’in de idare heyeti ikinci başkanlığına seçildiği ve kabul etmesi rica edilmiştir (Atatürk, 2007:46; Dursunoğlu, 2000:91-92).

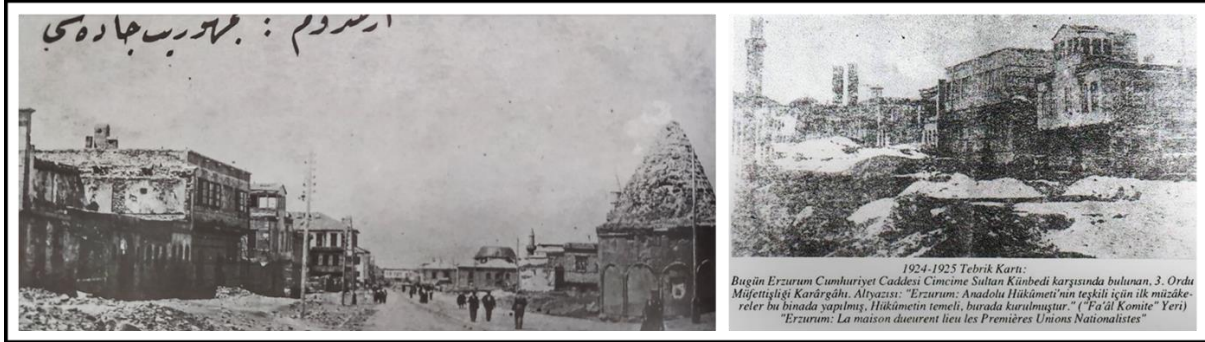
Müdâfaa-i Hukûk Cemiyeti’nin Erzurum şubesi idare heyeti üyesi olan Dursun Beyzade Cevat (Dursunoğlu) Bey, 10 Temmuz 1919 günü yaşanan gelişmeler için; “*Paşa o gün (10 Temmuz 1919) öğleden sonra, saat dörtte o zaman Müstahkem Mevki Karargâhı olan ve şimdi Cumhuriyet Caddesi’nde Dursun Cinsli’nin oturduğu evde ilk heyeti faale toplantısını yaptı.*” ifadelerini kullanmaktadır. Toplantıya Müdafaa-i Hukûk Cemiyeti’nin Erzurum şubesi idare heyeti üyeleri haricinde Rauf Bey ve Kazım Karabekir Paşa’nın da katıldığını bildiren Cevat Bey, “*Sekiz kişinin oturabileceği basit bir masanın etrafında toplandık. Mustafa Kemal Paşa arkası pencereye dönük olarak masanın baş tarafına oturdu. Bir tarafında Cemiyet’in başkanı Raif Efendi, diğer tarafında da Kazım Karabekir Paşa yer aldılar.*” diyerek söz konusu tarihi konakta yapılan toplantıya dair bilgiler vermektedir. Rauf Bey ile diğer idare heyeti üyelerinin boş kalan yerlere oturduğunu belirten Cevat Bey, masanın üzerine bir Avrupa haritasının açıldığını ve bu harita üzerinde, dünyanın o günkü siyasi ve askeri durumunun en ince ayrıntılarına kadar Mustafa Kemal Paşa tarafından kendilerine açıklandığını anlatmaktadır. “*Bundan sonra Türkiye’nin siyasi ve askeri durumuna geçerek milli bir savunmanın örgütlenmesinden başka yapılacak bir şey olmadığını, bunun da milletin iradesini temsil eden Müdafaa-i Hukuk eliyle mümkün olduğunu*” anlatan Mustafa Kemal Paşa, “*savaşın sonunda çeşitli ayrılıklara düşen İtilaf devletlerinin hiçbir şey yapamayacakları sonucuna*” vardığını dile getirmiştir. Cevat Bey, Paşa’nın bu konuşmasında ayrıca, “*İstanbul’da ‘Erkanı Harbiye Reisliği’nde birbirine halef selef olan Cevat ve Fevzi Paşa’larla ve istihzaratı sulhiye komisyonunda çalışan İsmet Bey’le’ ve ‘daha birçok sivil ve asker rical ve zevatla görüştüğünü’ ve fikir birliği yaptığını*” kendilerine anlattığını aktarmaktadır. Yapılması gereken acil işler üzerine kısa bir görüşme daha yapan Mustafa Kemal Paşa, “*cemiyetin kendisine gösterdiği güven karşısında çok duygulandığını ve bundan sonra da aynı enerjiyle*” çalışacaklarını umduğunu söyleyerek, Müstahkem Mevkii Kumandanlığına ait binadaki toplantıyı bitirmiştir (Dursunoğlu, 2000:93-95). Bir haftaya yakın bir süre boyunca, Mustafa Kemal Paşa’ya “*Müfettişlik Karargâhı*” olarak hizmet eden Müstahkem Mevkii Kumandanlığına ait bina; Paşa’nın askerlikten ve ordudaki vazifesinden istifa etmesi sonrası, 10 Temmuz 1919’da başına geçtiği Müdafaa-i Hukûk Cemiyeti’nin Erzurum şubesindeki “*ilk heyeti faale*” toplantısına ve de Erzurum Kongresi’nin hazırlık çalışmalarına böylece tanıklık etmiştir.

Cimcime Sultan Kümbeti’nin karşısında yer alan ve Millî Mücadele’nin Erzurum’daki izlerini taşıyan Müstahkem Mevkii Kumandanlığına ait binanın önünden geçen yol, daha sonra “*Cumhuriyet Caddesi*” adını alırken; bu caddenin kesintisiz olarak açılması ve ana cadde haline getirilmesi teşebbüsleri de 05.04.1922 tarihinde, Erzurum Belediye Meclisi’nin aldığı kararla faaliyete geçirilmiştir. Bu karara göre, “*caddenin 25 metre genişliğinde olması*” kabul edilirken, daha sonra “*cadde üzerinde bulunan eski eserlerin muhafazası*” için bu genişlik 20 metreye düşürülmüştür (Sağlam, 2021:1191). Cadde üzerinde yer alan Cimcime Sultan Kümbeti ve karşısındaki Müstahkem Mevkii Kumandanlığına ait bina da bu karardan olumlu yönde etkilenmiştir (Şekil 4).

Müstahkem Mevkii Kumandanlığına ait binanın üzerinde yer aldığı cadde, 1924 yılına kadar bazı eksiklerle beraber tamamlanırken; 13 Eylül 1924 tarihinde, Erzurum’un Pasinler ilçesinde gerçekleşen depremin ardından, Reiscumhur Gazi Mustafa Kemal Paşa da Erzurum’a tekrardan gelmiştir. 30 Eylül 1924 günü Erzurum’a gelen Gazi Mustafa Kemal Paşa, Müstahkem Mevkii Kumandanlığına ait binanın da üzerinde bulunduğu caddenin açılışını gerçekleştirirken; Belediye Reisi Nazif Bey, yeni caddeye “*Gazi Mustafa Kemal Caddesi*” adının verilmesini teklif etmiştir. Gazi Mustafa Kemal Paşa ise bu teklife karşılık, “*Ben faniyim, ama Cumhuriyet ebediyen yaşayacaktır. Caddeye ‘Cumhuriyet’ adının verilmesi daha uygun olur.*” şeklinde yanıt vermiştir. Böylece Atatürk’ün

Korunamayan Bir Kültür Varlığı: Mustafa Kemal Paşa'nın Erzurum'daki İlk Karargâhının Mevcut Durumu ve Korunması Üzerine Bir Değerlendirme

Erzurum'daki ilk karargâhının da üzerinde yer aldığı ana cadde, resmi olarak “Cumhuriyet Caddesi” ismini almıştır (Sağlam, 2021:1191; Önder, 1975:149).

Şekil 4. Solda: “Müfettişlik Karargâhı” olarak kullanılan Müstahkem Mevkii Kumandanlığı binası ve karşısında yer alan Cincime Sultan Kümbeti'nin eski bir fotoğrafı (Kaynak: Erzurum Valiliği, 2014:108); sağda: “Erzurum Cumhuriyet Caddesi Cincime Sultan Kümbeti karşısında bulunan 3. Ordu Müfettişliği Karargâhı” ile ilgili “1924-1925” tarihli tebrik kartı (Kaynak: Anonim, 2017).

Mustafa Kemal Paşa'nın, 3. Ordu Müfettişi olarak geldiği Erzurum'da; Millî Mücadele'nin ilk çalışmalarını sürdürdüğü, önemli toplantılarını yaptığı ve de askerlikten istifa etmesi süreci gibi tarihi kararlarına sahne olan Müstahkem Mevkii Kumandanlığına bağlı tarihi binanın günümüze ulaştığı tespit edilmiştir. Ancak yapılan araştırmalar sonucu, yerel ve ulusal basından takip edildiği kadarıyla tarihi yapı, günümüzde metruk bir durumda ve de kaderine terk edilmiş bir vaziyettedir (Şekil 5).

Yerel basına yansıyan 17 Ağustos 2011 tarihli habere göre; 1999 yılında sahipleri tarafından 500 bin dolara satılan konak, aynı yıl “Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu” tarafından koruma altına alınarak tescil edilmiştir. Tescil kararının kaldırılması için, 1999 yılında binanın eski sahibi tarafından Erzurum İdare Mahkemesi'nde açılan dava, 2001 yılında Kültür ve Turizm Bakanlığı lehine sonuçlanmıştır. Ayrıca haberde aktarılan bilgilere göre, “üç katlı konağın ilk iki katı, sahipleri tarafından depo olarak” kullanılmaktadır (Anonim, 2011).

Gene ilerleyen tarihlerde, 2016 yılında ulusal basında yer alan haberlere göre; Erzurum'da Cumhuriyet Caddesi üzerinde yer alan “tarihi konağı ve içinde bulunduğu alanı 1999 yılında büyük para ödeyerek satın aldıklarını belirten” tarihi konağın sahibi, binanın sahipsiz olmadığını ve koruma altında tutulduğunu belirtmektedir. 7 katlı bina yapmak için burayı satın aldıklarını aktaran tarihi konağın sahibi, “O zaman tapuda herhangi bir şerh yoktu. 2- 3 ay sonra ruhsat almak için gittiğimiz belediye bizi Anıtlar Yüksek Kurulu ve Kültür Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu'na gönderince binanın tarihi eser olduğunu öğrendik.” açıklamasında bulunmaktadır. Devamında bina için çeşitli girişimlerde bulunmasına rağmen sonuç alamadıklarını belirten konağın sahibi, “Müracaatlarımız[1] yaptık, Anıtlar Kurulu'ndan çağırıldılar, dilekçemiz alındı. Buranın istimlak olmasında herhangi bir sakınca yok denildi. Büyükşehir Belediyesi'ne gelince iş yine tıkandı.” ifadelerini kullanmaktadır. Kendilerine konağın ikinci etap istimlakta ele alınacağı söylenmesine rağmen mağdur edildiklerini belirten konak sahibi, son olarak: “Tarihi eser olan bu binanın istimlak edilerek alınmasını istiyor ve bekliyoruz.” açıklamasında bulunmaktadır (Anonim, 2016).

Ulusal basına yansıyan, 26 Ağustos 2018 tarihli haberde; “Atatürk'ün, Millî Mücadele'nin ilk temellerini attığı ve kritik kararlar aldığı Erzurum'daki tarihi konağın” içler acısı bir durumda olduğu belirtilerek, “Depo olarak kullanılan ev, tinercilerin ve evsizlerin barınağı oldu.” ifadelerine yer verilmiştir (Anonim, 2018). Atatürk'ün Erzurum'a gelişinin 101. yıl dönümünde, yerel basına yansıyan 3 Temmuz 2020 tarihli haberde ise “Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ün Millî Mücadeleyi başlatmak için Erzurum'a gelişinin 101'inci yıldönümü törenlerle kutlandı. Etkinlikler Ulu Önder Atatürk'ün Erzurum'a geldiği zaman ilk kaldığı orijinal ev dururken sonradan misafir edilen Atatürk Evi'nde düzenlendi.” ifadelerine yer verilmiştir. Haberin içeriğinde, tarihi konağın “iş yerleri arasında” kaybolmuş olduğu ve “virane bir halde” restore edilmeyi beklediği bilgisine değinilerek; “camı çerçevesi kırık” olan konağın, bahçesinin de “çöp ve içki şişeleri ile dolu” olduğu

belirtmiştir. Erzurum Kalkınma Vakfı (ER-VAK) Başkanı Erdal Güzel, “Bu konağın restore edilip Kültür Yolu Projesi kapsamı içerisine alınmasını talep ediyoruz. Tarihe tanıklık eden bu konak Kültür Yolu Projesi içerisinde çok şık bir farkındalık meydana getirir ve anlam ifade eder.” diyerek; “Büyükşehir’in katkılarıyla bir Kültür Yolu Projesi hayata geçmiş vaziyette. Mustafa Kemal’in Millî Mücadele’yi başlatmak için Samsun’a ayak basmasının ve Erzurum Kongresi’nin yapılmasının üzerinden 101 yıl geçti. Bu bina müzeye dönüştürülebilir. Gelecek nesillere aktarılabilir” değerlendirmesinde bulunmuştur (Anonim, 2020).

Şekil 5. Atatürk’ün Erzurum’daki ilk karargâhı olan tarihi konağın yerel ve ulusal basında yer alan haberleri.

Araştırma sürecinde, literatürdeki bilgiler ve basına yansıyan haberler doğrultusunda; 20 Temmuz 2020 tarihinde Erzurum’da saha araştırması yürütülmüştür. Bu saha araştırmasında, tespit edilen tarihi yapının bulunduğu alana gidilerek yerinde gözlemler yapılmış ve araştırma sorularına cevaplar aranmaya çalışılmıştır. Tarihi yapının mevcut durumu ve işlevinin değişimine yönelik yapılan gözlemler, çekilen fotoğraflarla belgelenmiştir.

Erzurum’a geldiği 3 Temmuz 1919 günü, 3. Ordu Müfettişi Mustafa Kemal Paşa’nın yerleştiği ve arkadaşlarıyla beraber çalışmalarını sürdürdüğü; Müfettişlik Karargâhı olarak kullanılan Müstahkem Mevkii Kumandanlığına ait tarihi yapı, günümüzde Cumhuriyet Caddesi üzerinde bulunan Cimcime Sultan Kümbeti’nin karşısında yer alan eski ve metruk bir konaktır (Şekil 6).

Şekil 6. Solda: Müstahkem Mevkii Kumandanlığına bağlı Müfettişlik Karargâhı binası ve karşısında yer alan Cimcime Sultan Kümbeti’nin eski bir fotoğrafı (Erzurum Valiliği, 2014:108); ortada: Cimcime Sultan Kümbeti’nin arkasında görülen tarihin konağın günümüzdeki hali (20.07.2020); sağda: Erzurum Kalesi’ndeki Saat Kulesi’nden Cimcime Sultan Kümbeti ve karşısındaki tarihi konağın görünümü (20.07.2020).

Millî Mücadele yıllarında, Müstahkem Mevkii Kumandanlığına bağlı Müfettişlik Karargâhı’nın bulunduğu tarihi konağın hemen önünde, günümüzde giyim ve gıda sektöründe yer alan çeşitli iş yerleri bulunmaktadır (Şekil 7). Bu iş yerlerinden biri olan çiğ köfteci dükkânın çatısı üzerinde, tarihi konağın üst kat pencereleri görülmektedir (Şekil 7). Bu pencerelerden bazılarının ise kırık dökük bir vaziyette oluşu dikkat çekmektedir (Şekil 7).

Korunamayan Bir Kültür Varlığı: Mustafa Kemal Paşa'nın Erzurum'daki İlk Karargâhının Mevcut Durumu ve Korunması Üzerine Bir Değerlendirme

Şekil 7. Günümüzde metruk bir vaziyette olan, Atatürk'ün Erzurum'daki ilk karargâhı olarak bilinen tarihi konağın ön cephesinden görünüm (20.07.2020).

Tarihi konağın arka cephesinde, otları büyümüş bakımsız ve küçük bir bahçe ile binaya sonradan eklenmiş kulübe tarzında bir yapının olduğu gözlemlenmektedir (Şekil 8). Buradaki duvarlarda, küfür ve hakaret unsurları içeren spreyle yazılmış yazılar yer alırken, bahçede de çöpler ve içki şişeleri dikkat çekmektedir (Şekil 8). Binanın arka cephesinde yer alan, alt kattaki duvarın ise büyük bir sac levha ile kapatıldığı görülmektedir (Şekil 8).

Şekil 8. Atatürk'ün Erzurum'daki ilk karargâhı olarak bilinen metruk vaziyetteki tarihi konağın arka cephesinden görünüm (20.07.2020).

Erzurum Müstahkem Mevkii Kumandanlığı ve Müfettişlik Karargâhı olarak Millî Mücadele döneminde kullanılan tarihi konak ve konağın çevresinde yapılan gözlemlerin ardından, konağın mevcut durumu hakkında bilgi almak üzere; 20 Temmuz 2020 tarihinde Erzurum İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü ile Erzurum Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğüne gidilmiştir. Bu kurumlarda görev alan yetkili kişilerle, tarihi konağa dair yapılandırılmış sorulara dayalı görüşmeler gerçekleştirilmiş ve araştırma sorularına cevaplar aranmıştır.

Öncelikli olarak Erzurum İl Kültür ve Turizm Müdürlüğündeki yetkili kişilerle yapılan görüşmelerde, konağın sahibi olan şahsın: *"Devletin yapacağı her karara saygım var"* diyerek bir dilekçeyle Bakanlığa başvurduğu öğrenilmiştir. Erzurum İl Kültür ve Turizm Müdürlüğündeki yetkililer, tarihi konağın projesinin yapıldığını, ancak *"ödenek yokluğu"* nedeniyle henüz konağa müdahale edilemediğini belirterek, konağın son durumu hakkında daha detaylı bilgilere ulaşılabilmesi için, Palandöken Kaymakamlık binasında yer alan Erzurum Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğüne yönlendirmede bulunmuştur.

Erzurum İl Kültür ve Turizm Müdürlüğündeki temasların ardından, Erzurum Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğündeki yetkili kişilerle 20 Temmuz 2020 tarihinde yapılan görüşmelerde ise konağın sahibi olan şahsın, Erzurum Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğüne, 22 Ekim 2015 tarihinde başvurarak, *"Erzurum ili Yakutiye ilçesi Cumhuriyet Caddesi, Caferiye Mahallesi'nde bulunan, Şark-ı Müdafâ-i Hukuk Cemiyeti ve Atatürk tarafından kullanılan"* evinin Bakanlıkça kamulaştırılması talebinde bulunduğu öğrenilmiştir.

Koruma Bölge Kurulundan alınan detaylı bilgilerde, Atatürk'ün kaldığı tarihi konağın, 13 Temmuz 1999 tarih ve 948 sayılı kararla *"ilk kez tescillendiği"* ve 2 Kasım 2006 tarih ve 435 sayılı

kararı ile de “Atatürk Evi” olarak tescilinin devamına karar verildiği görülmektedir. Ayrıca bu kararların haricinde tarihi konağın, 25 Eylül 2013 tarih ve 892 sayılı kararla “Erzurum Merkez Kentsel Sit” ve “III. Derece Arkeolojik Sit” alanı içerisinde yer aldığı görülürken; 26 Kasım 2015 tarih ve 1888 sayılı karar kapsamında da “Koruma Amaçlı İmar Planı” içerisinde yer aldığı görülmektedir.

Millî Mücadele döneminde, Atatürk’ün kullanmış olduğu tarihi konak için, Erzurum Büyükşehir Belediyesi tarafından hazırlanan rölöve, restitüsyon ve restorasyon projeleri, Erzurum Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulunun 28 Ağustos 2019 tarih ve 3737 sayılı kararıyla uygun bulunmuştur. Ancak “uygulamaya yönelik” herhangi bir çalışma başlatılamamıştır. Çünkü Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü, 23 Ekim 2015 tarihinde, söz konusu taşınmazın kamulaştırılmasına yönelik gerekli rapor, bilgi ve belgeler göndermesine rağmen; tarihi konağın kamulaştırılması, “bütçe yetersizliğinden dolayı” gerçekleştirilememiştir.

Yerel ve ulusal basından takip edildiği kadarıyla, 21 Mart 2021 tarihinde çıkan haberlerde; Erzurum Büyükşehir Belediye Başkanı Mehmet Sekmen, “Mustafa Kemal Atatürk’ün, Millî Mücadeleyi başlatmak için geldiği Erzurum’da bir hafta kadar kaldığı tarihi konağın istimlak edileceği” açıklamasında bulunmuştur. Erdal Güzel başkanlığındaki Erzurum Kalkınma Vakfı’nın (ER-VAK), Büyükşehir Belediye Başkanı Mehmet Sekmen’e yaptığı ziyarette, tarihi konağın durumu gündeme getirilmiştir. ER-VAK heyetine Büyükşehir Belediyesi’nin projelerini anlatan Başkan Mehmet Sekmen, istimlak edileceğini bildirdiği konakla ilgili: “Tarihin gölgesinde kalan Atatürk evini, istimlak sonrası aslına uygun olarak restore ettireceklerine” işaret etmiştir. “Ulucami ile Bölge İdare Mahkemesi arasında kalan bölgede” istimlak çalışmalarının başlatıldığını belirten Başkan Sekmen, tarihi mekânları onarımdan geçireceklerini anlatarak, “Kültür Yolu Projesi” hakkında bilgi vermiştir (Şekil 9) (Anonim, 2021a; Anonim, 2021b).

1 Kasım 2021 tarihinde, ulusal basına yansıyan “Erzurum’u bu utançtan kurtarın” başlıklı haberde ise Cumhurbaşkanlığı başdanışmanlığından emekli Yazar Mehmet Necati Güngör’ün: “Atatürk’ün Erzurum Kongresi öncesinde kaldığı konağın yıkılmadan kurtarılması için Kültür ve Turizm Bakanlığına” başvurduğu belirtilerek, “Kültür Bakanlığına dilekçemizdir” başlıklı bir yazı kaleme aldığı bilgisine yer verilmiştir. “Büyük önderin kongre için gelip günlerce kaldığı o bina, Atatürk evi bir enkaz yığını gibi duruyor. Önü ucube yapılarla kapatılmış, Erzurum için bir utanç abidesi gibi duruyor. Bu yapının hali, Kültür Bakanlığı’nı da utandırmalıdır.” denilen yazıda, “Atatürk evini lütfen onarınız, onartınız. Önünü de o ucube yığından temizleyip gün yüzüne çıkarınız ... o mekânı iftiharla gezeceğimiz Atatürk Müzesi yapınız. Memleketim Erzurum’u bu utançtan kurtarınız!” diyerek Kültür ve Turizm Bakanı Mehmet Nuri Ersoy ile birlikte Erzurum’u yönetenlere seslenilmiştir. Haberde ayrıca Milli Eğitim eski Müdürü Fevzi Budak’ın sosyal medyada yaptığı paylaşımın da tıklanma rekoru kırdığı belirtilmiştir. Bu paylaşımında, Erzurum Büyükşehir Belediyesi Başkanı Mehmet Sekmen’in, “kamulaştırma ve restore edilmesi sözü verdiği” belirtilerek, “konuyu gündemde tutan” Erzurum Kalkınma Vakfı’nın (ER-VAK) “ısrarlı duyarlılığına” da teşekkür edilmektedir (Şekil 9) (Anonim, 2021c).

Saha araştırmasından ve yetkili kurumlarla yapılan görüşmelerden 2 yıl sonra, Atatürk’ün Erzurum’daki ilk karargâhı olan tarihi konağın güncel durumu hakkında bilgi almak üzere; 3 Kasım 2022 tarihinde Erzurum Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğündeki yetkili kişilerle tekrardan temasa geçilmiştir. Yapılan bu bilgi alışverişinde, geçmiş görüşmelerde öğrenilen “tarihi konağın projesinin hazırlandığı ancak ödenek yetersizliği nedeniyle herhangi bir işlemin yapılamadığı” hatırlatılarak, konağın son durumu hakkında bilgi talep edilmiştir. Erzurum Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğündeki yetkili kişiden, “en son konağın projesinin geçtiği ancak bunun dışında herhangi bir gelişmenin olmadığı” bilgisi öğrenilmiştir. Erzurum Büyükşehir Belediye Başkanı Mehmet Sekmen’in, “tarihi konağın istimlak edileceği” yönündeki açıklaması hatırlatıldığında, Büyükşehir Belediyesi’nden Erzurum Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğüne yansıyan bir gelişmenin olmadığı ifade edilmiştir.

Korunamayan Bir Kültür Varlığı: Mustafa Kemal Paşa'nın Erzurum'daki İlk Karargâhının Mevcut Durumu ve Korunması Üzerine Bir Değerlendirme

Şekil 9. Atatürk'ün Erzurum'daki ilk karargâhı olan tarihi konakla ilgili yerel ve ulusal basında yer alan haberler.

4. Sonuç ve Öneriler

Tarihi olaylarda ön plana çıkmış kişilere ve içinde bulunduğu kültüre yön veren şahıslara, toplumun değer verdiği ve “önemli olma” vasfı yüklediği görülmektedir. Bu önemli şahsiyetlerin yaşadığı, misafir olduğu veya çalışmalarını gerçekleştirdiği mekânlar, herhangi bir kişinin yaşadığı mekândan daha özel bir konuma sahiptir. İnsanlar, bu kişilerin, hayatlarını merak etmekte ve onlara etki eden her ayrıntıyı bilmek ve yaşamış olduğu yaşanmışlık dolu mekânları ziyaret etmek istemektedir. Bu nedenle, bu kişilerin yaşadığı, misafir olduğu veya çalışmalarını gerçekleştirdiği mekânlar, zamanla koruma altına alınmış; o kişilere olan saygıyı göstermek ya da anılarını yaşatmak adına iz bıraktığı bu mekânlar müze haline getirilmiştir. Kültürel mirasın korunması ve gelecek kuşaklara aktarılmasında, şüphesiz ki bu müzelerin çok önemli bir rolü bulunmaktadır (Berber, 2021:28; Uz, 2007:267-268).

2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu'nun 6. maddesinde, korunması gerekli taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarına dört adet nitelik verilmiştir. Bu niteliklerden dördüncüsünü oluşturan “d” bendine göre; “*Millî tarihimizdeki önemleri sebebiyle zaman kavramı ve tescil söz konusu olmaksızın Millî Mücadele ve Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşunda büyük tarihlere sahne olmuş binalar ve tespit edilecek alanlar ile Mustafa Kemal Atatürk tarafından kullanılmış evler.*” taşınmaz kültür varlığı olarak tanımlanmıştır (Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu, 1983).

Mustafa Kemal Paşa'nın Millî Mücadele döneminde; Erzurum'daki ilk çalışmalarını sürdürdüğü, önemli toplantılarını yaptığı ve de askerlikten istifa etmesi süreci gibi tarihi kararlarına sahne olmuş binalardan biri olan Cumhuriyet Caddesi üzerindeki tarihi konak, tartışmasız çok önemli ve de “tescilli” bir kültür varlığıdır. Ne yazık ki bu “taşınmaz kültür varlığı”, tescil kararına rağmen halen korunamamakta ve metruk bir vaziyette yer almaktadır. Halbuki bu tarihi yapı, Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşunda çok büyük tarihi olaylara sahne olması bakımından da ayrı bir kültürel mirasa ve değere sahiptir. Tarihe tanıklık ederek “kültür varlığı” olan bu tip yapıların, koruma altına alınması, restore edilmesi ve müze haline getirilerek gelecek kuşaklara aktarılması gerekmektedir.

Sonuç olarak bu araştırmada, “*Millî Mücadele ve Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşunda büyük tarihi olaylara sahne olmuş binalar ve tespit edilecek alanlar ile Mustafa Kemal Atatürk tarafından kullanılmış*” taşınmaz kültür varlığı olan tarihi yapı ve mekânlardan biri olan Erzurum'daki tarihi konağa odaklanılarak, araştırma soruları cevaplandırılmaya çalışılmıştır. Buna göre, araştırmanın başında sorulan başlıca üç araştırma sorusu için şu cevaplara ulaşılmıştır:

- “*Mustafa Kemal Paşa'nın Millî Mücadele döneminde Erzurum'dayken, askerlikten istifa edene kadar kaldığı ve çalışmalarını yürüttüğü Cumhuriyet Caddesi üzerindeki tarihi konağın günümüzdeki fiziksel durumu nasıldır?*” sorusu fotoğraflarla belgelenmiş ve çalışmanın “Bulgular” bölümünde ortaya konulmuştur. Tarihi konağın bulunduğu alanda, binanın ön cephesinin başka yapılar

ile kapatıldığı ve metruk bir görünümde olduğu gözlemlenmiştir. Kaderine terk edilmiş bir vaziyette olan tarihi yapının, bazı pencerelerinin kırık dökük olduğu, arka bahçesinin ise çöp ve içki şişeleriyle dolduğu görülmüştür.

• “*Millî Mücadele döneminde ve Türkiye Cumhuriyeti’nin kuruluşunda büyük tarihi olaylara sahne olmuş; barındırdığı tarihi ve kültürel değerlerle öne çıkan bu mekânın, günümüzdeki kullanım ve koruma durumu*” ile ilgili bilgilere yine çalışmanın “*Bulgular*” bölümünde detaylı bir şekilde yer verilmiştir. Günümüzde kısmen “*depo*” olarak kullanılan ve metruk görünümüyle “*tinerci yuvası*” haline geldiği söylenen tarihi konağın, “*taşınmaz kültür varlığı*” olarak ilk kez 1999 yılında tescillendiği ve 2006 yılında da “*Atatürk Evi*” olarak tescilinin devamına karar verildiği öğrenilmiştir. Bu kararların haricinde, 2013 yılında “*Erzurum Merkez Kentsel Sit*” ve “*III. Derece Arkeolojik Sit alanı*” içerisinde yer alan tarihi yapı, ayrıca 2015 yılında da “*Koruma Amaçlı İmar Planı*” içerisinde yer almıştır. Tescil kararının üzerinden uzun yıllar geçmesine rağmen halen korunamayan ve kamuya kazandırılmayan tarihi konak, Türkiye’de kanunların koruma konusundaki etkisizliğini ve yetersizliğini gözler önüne sermektedir.

• Son olarak “*Mustafa Kemal Paşa’nın Erzurum’daki ilk karargâhı olarak tanınan Cumhuriyet Caddesi üzerindeki tarihi konağın, kamulaştırma yapılarak müze haline getirilmemesinin gerekçeleri nelerdir?*” sorusu da yine çalışmanın “*Bulgular*” bölümünde, yetkili kurumlarla yapılan derinlemesine görüşmelerde açığa kavuşturulmuştur. Buna göre, Erzurum Büyükşehir Belediyesi tarafından hazırlanan rölöve, restitüsyon ve restorasyon projeleri; 2019 yılında Erzurum Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu tarafından uygun bulunurken, “*uygulamaya yönelik*” herhangi bir çalışma ise başlatılamamıştır. Çünkü tarihi konağın kamulaştırılması, “*bütçe yetersizliğinden dolayı*” gerçekleştirilememiştir. Atatürk’ün Erzurum’daki ilk karargâhı olan tarihi konağın, restore edilerek müze haline getirilmesi fikri; yerel basının, sosyal medyada bir grup kıymetli azınlığın ve Erzurum Kalkınma Vakfı’nın (ER-VAK) ısrarlı duyarlılığıyla gündemde tutulurken, Erzurum Büyükşehir Belediyesi Başkanı Mehmet Sekmen’in de bu tarihi konakla ilgili “*kamulaştırma ve restore edilmesi sözü verdiği*” bilinmektedir.

Bu çalışmada ayrıca, Atatürk’ün Erzurum’da kaldığı tarihi konağın korunması ve gelecek kuşaklara aktarılmasına yönelik düşünce ve öneriler ortaya koymak amaçlanmıştır. Müstahkem Mevkii Kumandanlığına ait Müfettişlik Karargâhı’nın bulunduğu Erzurum’daki tarihi konağın, kamulaştırılması meselesinin “*bütçe yetersizliğinden*” dolayı gerçekleştirilemediği öğrenilmiştir. Bu konuda kamuoyu farkındalığı oluşturulup, sosyal medya kampanyaları ve basın-yayın yoluyla sponsor destekleri sağlanabilir. Sağlanan sponsorlar ile kamu kurum ve kuruluşlarının bütçesi desteklenerek, tarihi konağın kamulaştırılması ve restore edilmesi gerçekleştirilebilir. Restore edilen tarihi konakta, “*Atatürk ve Millî Mücadele Müzesi*” kurularak; Atatürk’ün Erzurum’daki ilk faaliyetleri, önemli kararların alındığı gece toplantıları, Erzurum Kongresi’nin hazırlıkları, çok sevdiği askerlik mesleğinden ayrılmasına giden süreç ve Şarkî Anadolu Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti’nin çalışmaları daha detaylı bir biçimde anlatılabilir. Oluşturulacak olan müzelerle, toplumda aidiyet ve sahiplenme hissi artırılabilir. Çünkü müzeler, toplumsal belleği canlı tutan ve aynı zamanda eğitim amacıyla da hizmet veren mekânlardır. Bu tür mekânlara okul gezileri düzenlenerek, yeni nesiller için eğitim daha kalıcı bir hale getirilebilir. Atatürk’ün Erzurum’a gelişinin yıl dönümü olan 3 Temmuz’da, anma etkinlikleri gerçekleştirilerek toplumun tarih bilinci pekiştirilebilir. Ayrıca bu tür mekânların korunması ve gelecek kuşaklara aktarılması için çeşitli bilgilendirmelerin yapılması ve Milli Eğitim müfredatına da ilgili içeriklerin yerleştirilmesi gerekmektedir.

Son söz olarak bu çalışmayla, Türkiye Cumhuriyeti’nin kuruluş sürecinde çok önemli olaylara tanıklık eden tarihi yapılardan biri olan Erzurum’daki tarihi konağın; restorasyona alınıp müze haline getirilmesiyle, gelecek kuşaklara aktarılmasına katkıda bulunulmuş olması, 100. yaşını kutlamaya hazırlanan Türkiye Cumhuriyeti’nin “*fikri hür, vicdanı hür, irfanı hür...*” bir vatandaşı olarak temenni edilmektedir.

Korunamayan Bir Kültür Varlığı: Mustafa Kemal Paşa'nın Erzurum'daki İlk Karargâhının Mevcut Durumu ve Korunması Üzerine Bir Değerlendirme

Teşekkür

Araştırmamın başlangıcından bu yana desteklerini esirgemeyen ve her zaman arkamda olan aileme, saha araştırmalarımdaya yanımda olan kıymetli arkadaş çevremeye, bu çalışmanın ortaya çıkmasını sağlayan Değerli Tez Danışman Hocam Prof. Dr. Mehmet Somuncu'ya, katkılarından dolayı Erzurum İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü ile Erzurum Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü'ndeki yetkili kişilere, söz konusu tarihi konağın restore edilerek müze haline getirilmesi fikrini ısrarla gündemde tutan Erzurum Kalkınma Vakfı (ER-VAK), yerel basın ve sosyal medyadaki bir avuç kıymetli azınlığa ve Millî Mücadele'nin 100. yılında; Cumhuriyetimizin kurucusu Gazi Mustafa Kemal Atatürk ve silah arkadaşları başta olmak üzere, toprakları tekrardan vatan yapan bütün şehit ve gazilerimize teşekkür etmeyi bir borç bilirim.

Kaynaklar

- Ahunbay, Z. 2014. *Tarihi Çevre Koruma ve Restorasyon* (7. Baskı). İstanbul: Yem Yayın.
- Aliagaoglu, A. & Temurcin, K. 2004. Miras Turizmi Açısından Atatürk Evleri, *Erdem Dergisi*, 14(41), s. 119-138.
- Anonim 2011. Tarihi Konak Depo Olarak Kullanılıyor. <http://www.erkurumgazetesi.com.tr/haber/Tarihi-konak-depo-olarak-kullaniliyor/56677> (Erişim Tarihi: 11.11.2022).
- Anonim 2016. Atatürk'ün Kaldığı Konağı Satın Alan Konuştu. <https://www.hurriyet.com.tr/ataturkun-kaldigi-konagi-satin-alan-konustu-37313953> (Erişim Tarihi: 11.11.2022).
- Anonim 2017. Cumhuriyetin Temelleri Bu Evde Atıldı. <https://erkurumportali.com/shf/2077/cumhuriyetin-temelleri-bu-evde-atildi> (Erişim Tarihi: 11.11.2022).
- Anonim 2018. Tarihi konak tinerci mekânı oldu. <https://www.milliyet.com.tr/gundem/tarihi-konak-tinerci-mek-ni-oldu-2730759> (Erişim Tarihi: 11.11.2022).
- Anonim 2020. Orijinali Dururken!. <https://www.gazetepusula.net/2020/07/03/orijinali-dururken/> (Erişim Tarihi: 12.11.2022).
- Anonim 2021a. Ata Konak, gün yüzüne çıkacak. https://www.erkurumajans.com/ata-konak-gun-yuzune-cikacak_112642.html (Erişim Tarihi: 12.11.2022).
- Anonim 2021b. Ata Konak, gün yüzüne çıkacak. <https://www.haberturk.com/erkurum-haberleri/85695787-ata-konak-gun-yuzune-cikacak> (Erişim Tarihi: 12.11.2022).
- Anonim 2021c. Yazar Güngör: Erzurum'u bu utançtan kurtarın. https://www.erkurumpost.com/yazar-gungor-erkurum-u-bu-utanctan-kurtarin_6927.html (Erişim Tarihi: 12.11.2022).
- Atatürk, G. M. K. 2007. *Nutuk* (4. Baskı). Ankara: Elips Kitap.
- Aydoğan, E. 1997. Mustafa Kemal'in Erzurum'a İlk Yolculuğu. *Atatürk Dergisi*, 2 (1), s. 1-22.
- Berber, A. 2021. Meteoroloji Genel Müdürlüğü Binası'nın (Ziraat Mektebi) Kültürel Miras Bakımından Önemi ve Korunması Konusunda Bir Değerlendirme. *Ankara Üniversitesi Çevre Bilimleri Dergisi*, 8 (2), 12-30.
- Can, M. 2009. *Kültürel Miras ve Müzecilik (Çalışma Raporu)*. Kültür ve Turizm Bakanlığı. Eylül 2009.
- Dursunoğlu, C. 2000. *Millî Mücadelede Erzurum* (İkinci Basım). İstanbul: Kaynak Yayınları.
- Erzurum Valiliği, 2014. *Hatıralarda Erzurum* (Der: Fikret Öztürk) (2. Baskı). İstanbul: Tablet İletişim.
- İSMEP Rehber Kitaplar, 2014. *Kültürel Mirasın Korunması*. İstanbul Valiliği, İstanbul Proje Koordinasyon Birimi (İPKB). (Akademik Danışman: Zeynep Gül Ünal). İstanbul.
- Kansu, M. M. 1997. *Erzurum'dan Ölümüne Kadar Atatürk'le Beraber I. Cilt* (4. Baskı). Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Karabekir, K. 2020. *Paşaların Hesaplaşması, İstiklâl Harbine Neden Girdik. Nasıl Girdik, Nasıl İdare Ettik?* (Yay. Haz. Faruk Özerengin) (4. Baskı). İstanbul: Truva Yayınları.
- Kocatürk, U. 2007. *Doğumundan Ölümüne Kadar Kaynakçılı Atatürk Günlüğü* (2. Basım). Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi.
- Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu, 1983. Kanun Numarası 2863, <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.2863.pdf> (Erişim Tarihi: 11.11.2022).
- Madran, E. ve Özgönül, N. 2005. *Kültürel ve Doğal Değerlerin Korunması*. Ankara: TMMOB Mimarlar Odası.
- Menç, H. 1992. *Millî Mücadele Yıllarında Amasya: Portreler, Belgeler*. Ankara: Yeşilirmak Yayınları.
- Millî Savunma Bakanlığı, 2020. *Millî Mücadele Albümü* (Yay. Haz. Hüsnü Özlü) (3. Baskı). Ankara: Arşiv ve Askerî Tarih Daire Başkanlığı Yayınları.
- Oranlı, Z. ve Metin, A. 1967. *Atatürk'ün Şimdiye Kadar Yayınlanmamış Anıları*. Ankara: Alkan Matbaası.
- Önder, M. 1975. *Atatürk'ün Yurt Gezileri*. Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Önder, M. 1993. *Atatürk Evleri Atatürk Müzeleri*. Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi.
- Sağlam, T. 2021. Bir Caddenin Oluşum Evreleri: Erzurum Cumhuriyet Caddesi. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 25(3), 1171-1199.
- Sarıhan, Z. 1993. *Kurtuluş Savaşı Günlüğü I (Açıklamalı Kronoloji) Mondros'tan Erzurum Kongresi'ne (30 Ekim 1918-22 Temmuz 1919)*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Turgut, H. (Der.) 2020. *Atatürk'ün Sırdışı Kılıç Ali'nin Anıları* (23. Basım). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

- UNESCO, 1972. Dünya Kültürel ve Doğal Mirasının Korunmasına Dair Sözleşme, <https://whc.unesco.org/en/conventiontext/> (Erişim Tarihi: 11.11.2022).
- Uz, S. 2007. Müze Evler. 38. ICANAS (Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi). *Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Yayınları*, s. 267-283.
- Yeşilbursa, C. C. 2013. Altıncı Sınıf Öğrencilerinin Somut Kültürel Mirasa Yönelik Görüşleri. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 21(2), s. 405 – 420.
- Yurdakul, Y. 2009. *Atatürk'ten Hiç Yayınlanmamış Anılar* (8. Baskı). İstanbul: Truva Yayınları.

Sürdürülebilir ve Düşük Karbon Emisyonlu Kentsel Alanlar için Eko Şehir Kavramı; Zonguldak İli için Öneriler

Eco City Concept for Sustainable and Low Carbon Emission Urban Areas; Suggestions for Zonguldak Province

Elif ÖZTEKİN¹, Sinem ÇOLAK²

¹ Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi, Çevre Mühendisliği Bölümü, 67100, Zonguldak
² Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi, Çaycuma Gıda ve Tarım Meslek Yüksekokulu, Kimya ve Kimyasal İşleme Teknolojileri Bölümü, 67000, Çaycuma/Zonguldak

Özet: Geçmişten günümüze insanlar için bir yaşam alanı olan kent, taşıdığı özellikler nedeni ile önemli bir insan ekosistemidir. Son yıllarda yaşanan ekonomik ve teknolojik gelişmeler kentlere olan göçü daha da hızlandırmış ve bu durum kentsel ekosistemlerin bozulmasına yol açmıştır. Bu bozulmalar; doğal kaynakların azalması ve tükenmesi, çevre kirliliği, karbon ayak izinde artış ve iklim değişikliği gibi ciddi problemleri beraberinde getirmektedir. Bu problemlerin çözümü ve yaşanabilir, sürdürülebilir kentler için "eko şehir" modeli ön plana çıkmaktadır. Modern kentlerin karşısında insan, doğa ve kent arasında ilişki kurmayı hedefleyen ve gelecek nesillere sağlıklı, temiz ve sürdürülebilir bir kent bırakmayı öngören bu model günümüzde önemini arttırmaktadır. Bu çalışmada, eko şehir modelinin dünyada uygulanan örneklerinden yola çıkarak, Türkiye'de Zonguldak ili özelinde uygulanabilirliğini araştırılmıştır. En önemli geçim kaynağı madencilik olan, bu yüzden de maden sektöründen kaynaklanan çevre tahribatını yoğun bir şekilde yaşayan Zonguldak ilinin eko şehir modeli ile yaşanabilir ve sürdürülebilir bir kent olma potansiyeli üzerinde durulmuştur. Bu noktada; dünyadaki bazı eko şehir modelleri ve projeleri incelenerek, Zonguldak ili için eko şehir olma yolunda birtakım hedefler belirlenmiştir. Bu hedeflere ulaşıldığı takdirde Zonguldak'ta eko şehir modelinin başarı ile uygulanabileceği ve bu modelin benzer özelliklerdeki iller için de örnek bir model olabileceği düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Eko şehir, sürdürülebilir kentleşme, kentleşme, çevre, Zonguldak.

Abstract: The city, which has been a living space for people from the past to the present, is an important human ecosystem due to its characteristics. Economic and technological developments in recent years have accelerated the migration to cities and this has led to the deterioration of urban ecosystems. These distortions; It brings with it serious problems such as decrease and depletion of natural resources, environmental pollution, increase in carbon footprint and climate change. For the solution of these problems and for livable and sustainable cities, the "eco city" model comes into prominence. The importance of this model, which aims to establish a relationship between people, nature and the city in the face of modern cities, and which envisages to leave a healthy, clean and sustainable city to future generations, is increasing today. In this study, the applicability of the eco-city model in the province of Zonguldak in Turkey was investigated based on the examples applied in the world. The potential of being a livable and sustainable city with the eco-city model of Zonguldak province, which is the most important livelihood area of mining and therefore the environmental destruction caused by the mining sector, has been emphasized. At this point; by examining some eco-city models and projects in the world, some targets have been determined for Zonguldak to become an eco-city. If these goals are achieved, it is thought that the eco-city model can be successfully implemented in Zonguldak and this model can be an exemplary model for provinces with similar characteristics.

Keywords: Eco city, sustainable urbanization, urbanization, environment, Zonguldak.

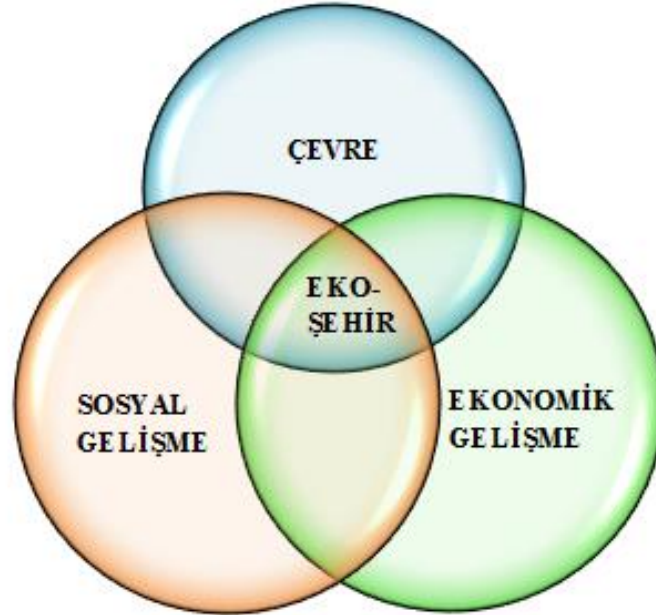
1. Giriş

Şehirlerin, kırsal alanlara göre daha fazla olanağa sahip olması, geçmişten bugüne kadar bilinen bir gerçektir. Gelişmiş sağlık ve eğitim sistemleri, geniş iş imkânları, sosyal yaşamın cazibesi ve iyi bir yaşam kalitesi gibi olanaklara sahip olan şehirler, yıllar boyunca büyük parçalar halinde kırsal mekânlara doğru genişlemiştir. Birleşmiş milletler raporuna göre 2050 yılında dünya nüfusunun 9,7

milyara ulaşması ve buna ek olarak nüfusun üçte ikisinin şehirlerde yaşaması beklenmektedir. Başka bir deyişle günümüzde dünya nüfusunun %55'ine ev sahipliği yapan şehirlerin, 2050 yılında dünya nüfusunun %68'ine ev sahipliği yapacağı tahmin edilmektedir (DESA, 2019). Türkiye nüfusunun büyük bir çoğunluğu da şehirlerde yaşamaktadır. Türkiye İstatistik Kurumu'nun (TÜİK) yayınlamış olduğu 2021 yılı nüfus verilerine göre Türkiye nüfusunun yaklaşık %93'ü şehir ve kasabalarda yaşarken, %7'lik kısmı ise köylerde yaşamını sürdürmektedir (Anonim, 2021). Çeşitli nedenlerle yaşanan göçler, şehirlerde nüfus yoğunluğuna sebep olmakta ve bununla birlikte hava, su ve toprak gibi çeşitli çevre kirliliklerinin yanı sıra enerji kullanımındaki artışları da beraberinde getirmektedir. Tüm bu tahribatın önlenmesi için şehirlerde öncelikle karbon emisyonlarını azaltıp, iklim değişiminin önüne geçilmesi, doğal ekosistemin korunup, çevre ile ilgili kaygıların giderilmesine önem verilmelidir (Crane ve ark., 2021; Tsolakakis, 2015). Bununla birlikte şehir yönetimlerinin ve yaşayanlarının birlikte hareket ederek, sağlıklı ve sürdürülebilir çevre koşullarını oluşturması da çevre dostu bir yaşam şeklinin benimsenmesini sağlayacaktır.

Şehirlerdeki organize yaşam, kent sakinlerinin şehir olanaklarına dengeli bir şekilde ulaşmasını sağlar ve dolayısı ile şehirlerin iyi yönde gelişmesine sebep olur. Bu organize yaşam; enerji, konut, ulaşım, planlama, tarım, atık ve su gibi çeşitli sektörlerle işbirliği gerektirmektedir. Örneğin dünya çapındaki karbon emisyonunun %70'ini şehirlerdeki enerji elde edilmesinde kullanılan fosil yakıtlar oluşturmaktadır. Bu durumda enerji sektörü ile işbirliği yapılarak enerji eldesinde yenilenebilir kaynaklara geçilmesi, emisyon değerlerinin düşmesinde önemli bir adım olacaktır (Crane ve ark., 2021).

Şehirlerin ekolojik gelişimini sürdürülebilir duruma getirmek amacı ile yapılan çalışmalar sonucunda ise “sürdürülebilir şehir”, “eko şehir”, “yeşil şehir”, “düşük karbon emisyonuna sahip şehir” ve “akıllı şehir” gibi çeşitli kavramlar ortaya çıkmıştır. Sürdürülebilirlik adımlarını oluşturan bu kavramların ortak amaçları çevre dostu teknolojileri kullanıp, çevre koşullarını iyileştirerek ekonomik ve sosyal gelişmeyi sağlamaktır (Şekil 1).

Şekil 1. Eko şehir oluşumu (Akıncı ve Pouya, 2019).

Ekolojik şehir, çevre üzerine olan etkinin en düşük düzeye indirilmesi ve bu durumun sürdürülebilir olması, buna ek olarak yüksek yaşam kalitesinin sağlandığı sağlıklı şehirlerdir (Lin, 2018). Eko şehirler olarak kısaltılan bu kavram düşük karbonlu yaşamı, atık azaltımı ve atık geri kazanımını, yenilenebilir enerji kaynaklarının kullanımını ve çevreye bağımlı ekonomik gelişmeyi desteklemektedir (Lin, 2018).

Sürdürülebilir ve Düşük Karbon Emisyonlu Kentsel Alanlar için Eko Şehir Kavramı; Zonguldak İli için Öneriler

Bu çalışmada sürdürülebilir şehirlerin bileşenlerinden birisi olan “eko şehir” kavramının tanımı yapılmış, gerektirdiği standartlar ve eko şehirlere olan ihtiyaç durumu incelenmiş tüm bunlara ek olarak Dünyadan ve Türkiye’den eko kentlere örnekler verilmiştir. Ayrıca Türkiye’de eko şehir örneklerinin artması ve farkındalık yaratması adına, Zonguldak ili için de bazı öneriler sunulmuştur. Çalışmada Zonguldak kentinin ekoturizm potansiyeli bağlamında iyi bir eko kent örneği olabileceği düşünülmektedir. Ayrıca Karadeniz Bölgesi’nde eşsiz ve keşfedilmemiş doğal güzelliklere sahip olan Zonguldak’ın bir maden ve sanayi kenti olduğu düşünüldüğünde, böylesi bir kentin eko kente dönüşümü kentlerin sürdürülebilirliğinin teşvikinde önemli bir pilot uygulama olacaktır.

1.1. Eko Şehir: Tanımı, İlkeleri ve Gelişimi

Günümüzde endüstrinin hızla gelişmesi ve nüfusun artması ile meydana gelen çevre sorunları en büyük kent sorunlarından birisidir. Sürdürülebilir çevre kavramı hızla ilerleyen teknoloji ve sanayideki gelişmeler sonucunda oluşabilecek çevre problemlerinin azaltılması ve gelecek nesillere temiz bir çevre bırakma arzusu üzerine ortaya çıkmıştır. Sürdürülebilir kentleşme ise canlıların ihtiyaçlarını karşılarken, gelecek nesillerin de hakkını gözetken kentsel bir sistemdir. Gelişen şehirçilik anlayışında “sürdürülebilir şehir” kavramı en yaygın kullanılan kavramlardan birisidir. Sürdürülebilir şehirler, yüksek kaliteli yaşam sunarken, sosyo-ekonomik, çevresel ve sağlıkla ilgili sorunların gelecek nesillere aktarılmadığı şehirlerdir. Çevresel açıdan bakıldığında sürdürülebilir şehirler, doğal ve tükenmekte olan kaynakların kullanımının en az olduğu, yenilenebilir enerjinin kullanıldığı, yeşil alanların korunduğu ve artırıldığı, biyoçeşitliliğin korunduğu, hava su ve toprak kirliliğinin azaltıldığı, güvenli içme ve kullanma suyunun sağlandığı ve çevre dostu tarım uygulamalarının yapıldığı şehirlerdir. Ekonomi açısından bakıldığında işsizliğin giderildiği, düşük gelirli kesimin olmadığı, ekonomik eşitliğin sağlandığı, nüfus yoğunluğunun dengede tutulduğu, toplu taşımanın yaygın olarak kullanıldığı ve yayalaşmanın öne çıktığı şehirlerdir. Sosyal açıdan bakıldığında ise tüm nüfusun sağlık ve eğitim sistemine sorunsuz ulaşabildiği, halkın planlama sürecine destek verdiği, eşitliğin, güvenliğin ve adaletin sağlandığı şehirlerdir (Aliyeva, 2019; De Jong ve ark., 2015; Karakurt, 2013).

Eko şehirler, sürdürülebilir kentleşme aşamalarından birisidir. Eko şehirlerin kurulması ve yaygınlaşması ile sürdürülebilir kalkınmanın da temel öğeleri olan barınma ihtiyacı, arazinin verimli kullanılması, atık yönetimi, doğal çevrenin korunması, sosyal refahın sağlanması, ulaşım kolaylıkları ve sürdürülebilirliği gibi bazı temel adımlar tamamlanmış olacaktır (Tosun, 2017). Doğal çevrede oluşturulabilen eko şehirler, modern teknolojilerin doğaya zarar vermeden kullanıldığı, ekolojik ilkeleri temel alan, ekonomik, sosyo-kültürel ve politik konular arasındaki karmaşayı en aza indiren, çevreci ve sağlıklı rahat yaşam ortamlarıdır (Başar, 2019; Işıldar, 2012; Kabir 2006; Kumar, ve ark., 2012). Tüm bunlara ek olarak eko şehir kavramı; yenilenebilir enerji kullanımı, toplu taşımanın yaygın olması, doğal kaynakların korunması, yerel tarımın uygulanabilirliği, iş fırsatları, atık yönetimi ve geri kazanımın eksiksiz uygulanıyor olması gibi ilkelere de sahiptir (Ayık, 2011; Li ve ark., 2019; Lin, 2018). Tüm bunlara ek olarak yapılan çalışmalar incelendiğinde eko şehirlerin sahip olduğu ilkeleri daha ayrıntılı bir biçimde Şekil 2’deki gibi sıralamak mümkündür (Anonim, 2020; Roseland, 1997; Wheeler, 2003).

Toplumların çevresel gelişmelerinin sağlanması ve sürdürülebilir çevre yönetimine adapte olmalarında şehirler başlangıç noktasıdır. Günümüzde küresel anlamda pek çok şehir sürdürülebilir kalkınmaya uyum sağlamış, bu yönde kararlar almıştır (Crane ve ark., 2021). Günümüz kentlerinin aksine, sürdürülebilir ve temiz bir yaşam vaat eden eko şehir kavramının ilkelerini gerçekleştirebilmek için gerekli kriterleri ise Şekil 3’teki gibi sıralamak mümkündür (Akıncı ve Pouya, 2019; Işıldar, 2012; Yu, 2014).

E. Öztekin ve S. Çolak

Yeşil ve güvenli yaşam alanlarının bulunması,
Yaya, bisiklet gibi çevreci ulaşımın desteklenmesi,
Tahrip olan doğal alanların yenilenmesi,
Ekonomik açıdan halkın refaha ulaşması,
Kadınlar ve engelliler gibi toplumun önemli parçalarına sosyal adaletin ve önemli imkanların sağlanması,
Tarımsal faaliyetlerin desteklenmesi,
Çevre kirliliklerinin kaynağında önlenmesi, geri dönüşüm ve geri kazanımın desteklenmesi,
Tehlikeli malzemelerin kullanımının önlenmesi,
Aşırı tüketimin önlenmesi,
Çevre bilincinin sağlanması

Şekil 2. Eko şehir ilkeleri (Anonim, 2020; Roseland, 1997; Wheeler, 2003).

- Yaşayanların alışveriş ihtiyaçlarına, iş yerlerine, kamusal alanlara, sosyal aktivitelerine ve evlerine yürüme mesafesinde ulaşabilmesi ve toplu taşıma sistemlerine ulaşmalarının kolay olması,
- Yayalaşmaya teşvik edilmesi,
- Ulaşımda, düşük emisyonlu toplu taşıma araçlarının, bisikletlerin ve çevre dostu araçların kullanılması,
- Yürüyüş ve bisiklet yollarının yapılması,
- Şehrin taşıma kapasitesinin belirlenmiş olması ve aşılmaması,
- Şehir arazisinin verimli kullanılması,
- Zarar gören çevrenin iyileştirilmesi,
- Çevresel farkındalığın yüksek olması,
- Ekosisteme saygılı, akıllı ve yeşil binaların artması ile enerji ve su verimliliği sağlanması ve doğal kaynakların kullanımının azalması,
- Temiz ve yenilenebilir enerji kullanımı,
- Temiz hava, toprak, su ve su kaynaklarına ya sahip olması,
- Eğitime önem verilmesi ve yaşam boyu eğitimi desteklenmesi,
- Hayvan çeşitliliği, bitki çeşitliliği ve tarım arazilerinin korunması,
- Sağlıklı ve ulaşılabilir gıda sisteminin olması,
- Dengeli ekonomiye sahip olmak. Sosyal adalet ve fırsatların herkes için sağlanması,
- Suç oranının düşük olduğu kaliteli bir yaşamın sağlanması,
- Kentsel yoksulluk ve eşitsizlik giderilmesi

Şekil 3. Eko şehir kriterleri (Akıncı ve Pouya, 2019; Işıldar, 2012; Yu, 2014).

Yukarıdaki kriterler incelendiğinde bu parametreleri sağlayan bir performans ölçümünün yapılabileceği anlaşılmaktadır. Bir şehrin ne ölçüde eko şehir olduğunun ve olabileceğinin anlaşılması için çeşitli performans değerlendirmeleri yapılmaktadır. Bu performans göstergeleri ve fikir kuruluşları Şekil 4’te gösterilmiştir (Alieyeva, 2019; Işıldar, 2012).

Eko şehir olmak için gerekli performans göstergeleri birbirinden farklı özelliklere sahip olduğu gibi, toplumlara göre de değişkenlik göstermektedir. Ancak eko şehir yönetiminde merkezde çevre kavramı bulunmaktadır (Alieyeva, 2019). Eko şehirlerin gelişiminde ise halkın desteği ön plandadır. Kararların alınması ve hedeflerin belirlenmesinde fikir birlikleri olmalıdır (Li ve ark., 2019). Eko şehirlerin gelişmesi için halkın görüşünün yanı sıra yönetimin bakış açısı da önemlidir. Bu

Sürdürülebilir ve Düşük Karbon Emisyonlu Kentsel Alanlar için Eko Şehir Kavramı; Zonguldak İli için Öneriler

parametrelerin dışında coğrafi konum, arazi yapısı, ulaşım kolaylığı gibi şehrin fiziksel özellikleri de dikkate alınmalıdır (Seçkin, 2018).

Şekil 4. Eko şehirler için fikir kuruluşları (Aliyeva, 2019; Işıldar, 2012).

Eko şehir kavramı, yeni bir yaşam stili sunduğu için çoğu zaman bir şehri baştan inşa etmek olarak düşünülmektedir. Bir eko şehir inşa etme fikri ise 1970'lerin başlarında ortaya çıkmıştır. Arcosanti Şehri, İtalyan mimar Paolo Soleri tarafından Arizona çölünde inşa edilmek için planlanmış en eski eko şehir örneğidir (Shwayri, 2013). Paolo Soleri'yi kendi düşüncesine ilham kaynağı olduğunu belirten Richard Register, 1987 yılında yazdığı kitapta ekolojik yönden sağlıklı şehirleri eko şehir olarak adlandırmıştır. Böylece atık ve emisyonları ortadan kaldırmak amacıyla bütüncül bir şehir planlama ve yönetim ile vatandaşların huzurunu sağlayan bir şehir olan eko şehir kavramını ilk kullanan kişi olmuştur (De Jong ve ark., 2015; Register, 1987; Tsolakakis, 2015). Bu ilk çalışmalarda eko şehir kavramı, kendine yetebilen ve gelecek nesillerin yaşam koşullarını bozmadan refah artışının sağlandığı şehirler olarak tanımlanmıştır. Kitapla birlikte 1990 yılında Berkeley'de ilk defa uluslararası bir eko şehir konferansı gerçekleştirilmiştir. O yıllarda henüz bir eko şehrin olmamasına karşılık, ekolojik duyarlılıktan bahsedilmiş ve eko şehir kavramının ortaya çıktığı kabul edilmiştir (Register, 1987). Başlangıçta çevre ve beşeri bilimlere ait bir hareket olarak ortaya çıkan eko şehir kavramı günümüzde doğayla uyumlu bir yaşam stili haline gelmiştir (De Jong ve ark., 2015).

Eko şehir kavramını kapsayan ufak ölçekli mahalli yapılara örnek olarak Almanya'daki küçük tarihi bir kasaba olan Schwabach ve İsveç'teki Malmö verilebilir (Lin, 2018; Joss ve ark., 2011). Buna ek olarak Almanya'nın çeşitli eyaletlerinde farklı özelliklere sahip eko kentler mevcuttur. Bu eko şehirlere; güneş enerjisinin yoğun olarak kullanıldığı Freiburg-Bresgau, düşük enerji tüketim standartlarının uygulandığı Freiburg-Vauban ve konutlarda enerji üretilen Freiburg- Riesevelt örnek verilebilir (Ba Alawi, 2016; Aliyeva, 2019). "Hamburg Eco City" projesi ise enerji verimliliği ve ulaşımı hedefine alarak Almanya'da hayata geçirilmiştir. 2011 yılında Avrupa'nın yeşil başkenti ilan edilen kentte, yenilenebilir enerji kaynaklarına önem verilmiştir. Atık yönetimi ve geri kazanım prosesleri etkin olarak uygulanan şehirde yaşanabilir doğal bir çevre mevcuttur (Başar, 2019; Tosun, 2017). İsveç'te Stockholm ili 2010 yılında Avrupa'nın ilk yeşil başkenti ilan edilmiştir. Yeşil alanların sayısı, atık yönetim sistemlerinde çok iyi olmaları, çevre kirliliklerine karşı yapılan planlar, şehrin bu ünvanı almasına yardımcı olmuştur (Tosun, 2017; Başar, 2019). Finlandiya'nın ilk ekolojik kent projesi olan Eco-Viiki, 2004 yılında tamamlanmıştır. Kentte, kaynak geri dönüşümü yapılmakta, güneş ve rüzgâr enerjisi kullanılmakta, biyoçeşitlilik korunmakta ve yenilikçi yöntemlerle atık tasarrufu yapılmaktadır (Başar, 2019). Japonya'da ise hükümet 2008 yılında "Eko-Model Şehirler" programını başlatmış ve 23 model şehir belirlemiştir. Çin'de 100'den fazla eko şehir gelişme aşamasında olup,

250'den fazla mevcut şehirde eko şehir veya düşük karbon emisyonuna sahip şehir olma yolunda planlamalar yapılmıştır (Lin, 2018). Konum olarak Tianjin şehir merkezine 45 km ve Pekin'e 150 km uzaklıkta olan Çin- Singapur Tianjin eko şehrinin özgün tasarımı 2007 yılında tamamlanmış ve 2013 yılında yenilenmiştir. Çorak bir arazi üzerine inşa edilen şehir, güneş enerjisi, akıllı binalar ve yağmur suyu hasadı teknolojileri gibi yeşil teknolojilerle donatılmıştır (Jiang, 2019). Abu Dabi'de çölde yapılması planlanan Masdar Şehri projesi, sadece güneş ve rüzgâr enerjisinden elektrik üretimi, az katlı binaların inşası ve araç kullanımının azaltılması konularına dikkat çekmiştir (Tosun, 2017). Masdar, sıfır atık, sıfır karbon salınımı ve 50.000 konutlu bir eko kent olacak şekilde projelendirilmiştir (Başar,2019). Kazakistan'ın Astana şehrinde ekolojik master planı 1998'de yapılan eko şehir projesinde; çevreci tarım alanları yapımı planlanmıştır (Kaya ve Susan, 2020; Tosun, 2017). Bununla birlikte mevcut derelerin canlandırılması ve gri suların da değerlendirilmesi projenin önemli detaylarındandır (Seçkin, 2018).

Günümüzde Türkiye'de 4 farklı eko şehir projesi bulunmaktadır. Bunlardan biri Bursa-Nilüfer eko kentidir. Modern teknolojilerin kullanıldığı sanayinin geliştiği bir şehir olan Bursa; Kocaeli ve İstanbul gibi önemli iki büyük şehri Ege Bölgesine bağlayan deniz ve kara ulaşımına sahiptir. Bu özellikleri ile de yatırımcıların ilgi odağıdır. Yaya ulaşımını esas alan ve ulaşımın tramvay ile sağlandığı Bursa-Nilüfer eko kent projesinde mahalle kavramına, çevre ile uyuma, Bursa merkezdeki aktivite alanlarına bağlantılara, entegre ulaşım sistemine önem verilmiştir. Diğer bir proje olan Gaziantep-Kilis Yolu eko kenti ise tarımın korunması ve geliştirilmesini hedefleyen bir projedir. Bunun yanı sıra projede doğalgazla çalışan otobüsler, atıksu arıtımında %99 kirlilik giderim verimine ulaşma ve evsel atıklardan enerji üretimi gibi çevreci çözümler de bulunmaktadır. Eskişehir'de bakanlık ve İstanbul Teknik Üniversitesi işbirliği ile sürdürülebilirlik performansını esas alan "Süper Kent" projesinin yanı sıra Konya'da ise Selçuk Üniversitenin de katılımı ile "Bizim Şehir Projesi" hazırlanmıştır. Ankara-Eskişehir otoyolunun Eskişehir merkezden geçmesi ve Bursa ile İstanbul'a bağlanması ve buna ek olarak Eskişehir-Ankara-Konya ve Eskişehir-Bilecik-İstanbul hızlı tren bağlantıları yatırımcıları Eskişehir'e çekmekle birlikte eko şehir planlamasında da önemli bir etkisi olmuştur. Atıkların değerlendirildiği ve sıfır atık anlayışını benimseyen projede kentsel tarıma da uygun alanlar oluşturmuştur. Aşırı su tüketiminin de önüne geçmek istenen projede yağmur sularının evsel atıksulara karıştığı merkezi sistem yerine ayrık sistemler kullanılarak yağmur sularının da değerlendirilmesi düşünülmüştür. Ayrıca evsel atıksuların da kaynağında fraksiyonlarına ayrılarak gri suların (duş, çamaşır, el yıkama atıksuları) tekrar kullanılabilmesi sistemler tasarlanmıştır. Konya eko şehir projesinde ise kendi enerjisini üreten ve hiçbir düzeyde çevre kirliliği yaratmayan çevre ve enerji merkezli bir anlayış bulunmaktadır. Ülkemizdeki tüm eko şehir projeleri tasarım aşamasında olup henüz tamamlanmamıştır (Çetinkaya ve Ciravoğlu, 2016; Kaptan, 2014; Kaya ve Susan, 2020). Ülkemizde hazırlanan eko şehir projelerinin planlanmasında kullanılan şehirlerin büyük şehirlere ulaşım ağının kolay olması ve tarımsal topraklarının verimli olması gibi coğrafi özelliklerinin etkili olduğu gözlemlenmektedir.

İncelenen eko şehir örneklerine bakıldığında, projelerin farklı hedefleri olsa da tek bir amaç etrafında toplandıkları gözlenmektedir. Ön plana çıkan bu amaç yaşanabilir ve sürdürülebilir bir çevrenin oluşturulmasıdır. Bir eko kentin planlanmasındaki ilk adım sorun ve fırsatların ortaya çıkarılmasıdır. Günümüzde eko kentlere bakıldığında, eko şehir fikrinin ortaya çıkması için yaşanan sorun genellikle mevcut çevre kirliliğidir. Zonguldak ili incelendiğinde de benzer bir durum olarak yıllardır şehirde faaliyet gösteren madencilik sektörünün ve şehrin tamamında uzun yıllar ısıtmada kullanılan kömür madeninin yaşattığı hava kirliliği eko şehir olma ihtiyacını ortaya çıkarmaktadır. Hava kirliliğine bağlı olarak şehirdeki kronik akciğer rahatsızlıklarından şikayetçi olan bölge halkının, çevreyi merkezine yerleştirmiş olan eko şehir yaklaşımına destek vereceği düşünülmektedir. Tüm bunlara ek olarak Zonguldak'ın eşsiz ve bozulmamış doğal güzellikleri ve tarihi dokusu ayrıca büyük şehirlere olan yakınlığı da eko şehir olarak planlamadaki önemli fırsatlar olarak sıralanabilir.

Sürdürülebilir ve Düşük Karbon Emisyonlu Kentsel Alanlar için Eko Şehir Kavramı; Zonguldak İli için Öneriler

2. Pilot Bölge Seçimi

Zonguldak, Batı Karadeniz Bölümünde, Karadeniz'e batı ve kuzeyden kıyısı olan 3.310 km² yüzölçümüne sahip bir ilimizdir. Kuzeyinde Karadeniz, Kuzeydoğusunda Bartın, Doğuda Karabük, Güneyde Bolu, Batıda Düzce ile çevrilmiştir (Şekil 5). Sahip olduğu doğal yer altı kaynakları sayesinde en önemli ekonomik unsuru madenciliktir. Her mevsim yağışlı olan Zonguldak il topraklarının %65'i ormanlarla kaplıdır (ZV ve ZİÖİ, 2015).

Şekil 5. Zonguldak ili haritası (Anonim, 2022).

Zonguldak ilinde yaklaşık 85 km sahil şeridi bulunmaktadır. Ankara'ya 270, İstanbul'a 360 km uzaklıktadır. 1997 yılında Bartın ve Karabük'ün il olarak Zonguldak'tan ayrılması ile kent nüfusu düşmüş ve sonrasında da bu düşüş verilen göçlerle devam etmiştir. Mevcut sanayilerin işçi alımını minimumda tutması, yeni iş sahalarının açılmaması da bu durumu desteklemiş ve Zonguldak 2000'li yılların başından itibaren iç göç veren illerden birisi olmuştur (Taşkın, 2015).

3. Öneriler

Çevre açısından sayısız doğal güzelliklere sahip olan Batı Karadeniz ili Zonguldak için eko şehir olabilme yolunda öncelikle bazı hedefler konulmalıdır. Bu hedefler aşağıda sıralanmıştır;

Tarım alanlarının korunması ve etkin kullanılması: Şehirlerin yağış alma özellikleri ve bitki örtüsünün özelliklerine uygun bir şekilde tarımsal alanlar geliştirilmeli ve korunmalıdır (Dorak ve ark., 2019). Temiz su kullanımında yaklaşık %70'lik pay ile en çok su tüketilen sektörlerden biri olan tarım sektöründe, çevreci sulama uygulamalarının başlatılması ekolojik açıdan oldukça önemlidir (Yin ve ark., 2022). Tarımsal alanların geliştirilmesi için gerekli olan süreç Şekil 6'da gösterilmiştir.

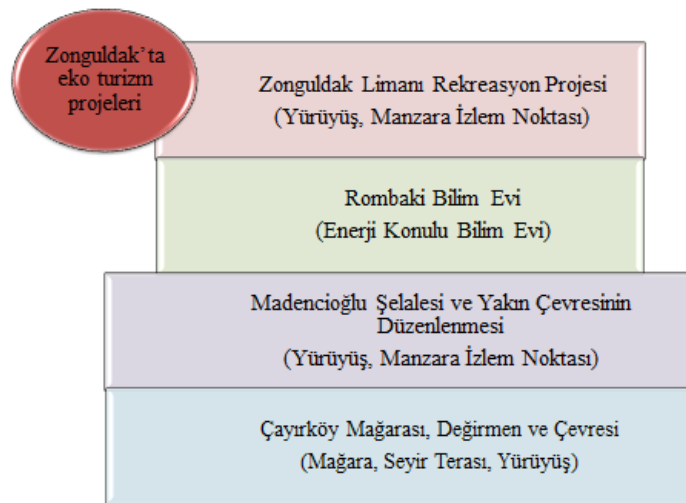
Şekil 6. Tarımsal alanların geliştirilme süreci.

Eko turizmin geliştirilmesi: Doğaya saygılı ve yerel halkın maddi manevi gelişmesini sağlayan ekolojik turizm, çevreye zarar vermeyen, sürdürülebilir bir uygulamadır. Eko turizmde teşvik önemli olup, halkın katılımı ve yönetimin desteği mutlaka gereklidir. Eko turizmin geliştirilmesi ile turizm kaynaklı kirliliğin azaltılması ve yöre halkının alternatif maddi kazanç sağlaması konularında olumlu yönde gelişmeler yaşanacaktır. Zonguldak ilinde ekoturizm özelliğine sahip yapıların bir kısmı Çizelge 1’de gösterilmiştir (Öztekin, 2021; OSİB, 2012; ZV ve ZİÖİ, 2015).

Çizelge 1. Zonguldak ili ekoturizm potansiyeli (Öztekin, 2021; OSİB, 2012; ZV ve ZİÖİ, 2015).

Ekoturizm türü	Bölge
Doğa yürüyüşü, fotoğrafçılık, kaya tırmanışı, bisiklet gezisi, botanik gezileri, kamp-karavan turizmi	Tabiat parkları; Gümeli Porsuk Ağacı ve İncüvez (Alaplı), Milli Egemenlik ve Göladağı (Çaycuma), Kent Orman (Merkez), Bostandüzü Ormanı Dinlenme Alanı (Devrek), Danaağzı (Ereğli)
Yaban hayatı gözlemciliği, botanik gezileri, doğa fotoğrafçılığı	Yaban hayat; Filyos Kuş Cenneti (Çaycuma), Kızılcapınar Devlet Avlağı (Ereğli), Yeşilöz Yaban Hayatı Geliştirme Sahası, Devrek Örnek Avlağı, Damlı Örnek Avlağı (Devrek)
Termal turizm	Termal kaynak; Aşağıçayır (Ilıksu) Kaplıcası, Karaçayır Kaplıcaları (Kozlu), Kokaksu Kaplıcaları (Merkez)
Yayla turizmi, kelebek ve kuş gözlemciliği, yürüyüş parkuru, botanik gezileri, doğa turizmi, doğa fotoğrafçılığı	Yaylalar; Bölüklü ve Bacaklı (Alaplı), Kızılcaören, Gölcük, Kumtarla (Merkez), Manzut, Aksu, Kızıkulak ve Karatepe (Devrek)
Deniz turizmi, kamp-karavan turizmi	Plajlar; Ereğli Belediye, Çavuşağzı, Köseağzı, Kemerarkası, Danaağzı, Erdemir, Mevreke, Armutçuk, Kireçlik (Ereğli), Ilıksu, Değirmenağzı (Kozlu), Sazköy, Filyos, Türkali, Göbü (Çaycuma), İnağzı, Uzunkum, Kapuz, Karakum, Hisararkası (Merkez), Alaplı, Kocaman (Alaplı)

Doğal güzelliklerinin değerlendirilmesi ve çevreci bir yaklaşımın benimsenmesi ile ilde doğa ve kültür turizmine büyük önem verilmekte ve bu kapsamda çeşitli projeler tasarım aşamasında sürdürülmektedir. Henüz yapım aşamasına geçmeyen ancak tamamlandığında şehre büyük bir prestij kazandıracak projeler ise Şekil 7’de gösterilmiştir (ZV ve ZİÖİ, 2018).

Şekil 7. Zonguldak ili turizm projeleri (ZV ve ZİÖİ, 2018).

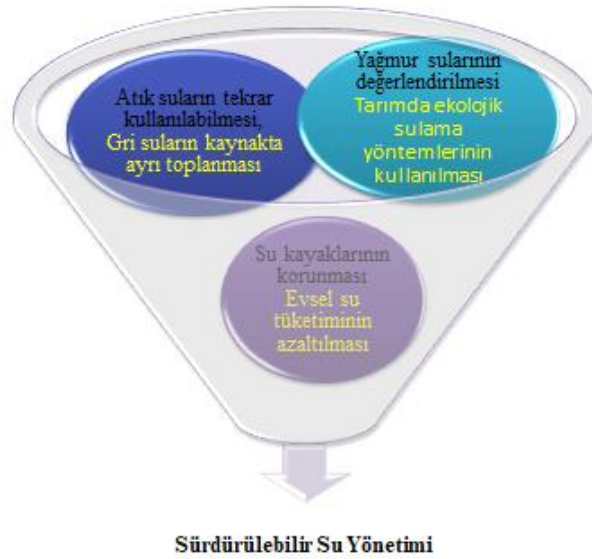
Sürdürülebilir ve Düşük Karbon Emisyonlu Kentsel Alanlar için Eko Şehir Kavramı; Zonguldak İli için Öneriler

Ulaşım sorunlarının giderilmesi: İstanbul ve Ankara gibi büyük şehirlere yakın olan Zonguldak için şehirlerarası yolların bakım ve onarım işlemleri sürekli takip edilmeli, bununla birlikte sahil yolu düzenlemeleri yapılmalıdır. Ayrıca mevcut ulaşım sorunlarının giderilmesi için alınması gereken önlemler Şekil 8’de gösterilmiştir.

Şekil 8. Ulaşım sorununun giderilmesi için gerekli adımlar.

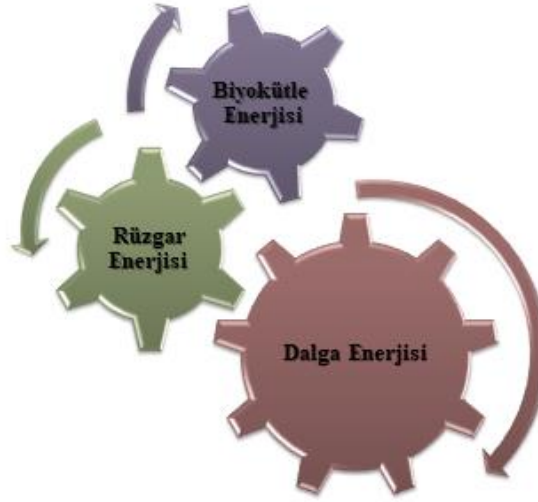
Sürdürülebilir su yönetiminin benimsenmesi: Küresel anlamda su kaynaklarının tükenmekte olduğu ve su kaynaklarının çeşitli kirliliklere maruz kaldığı bilinmektedir. Yıllık yağış oranının yüksek olduğu Zonguldak ilindeki yerleşim yerlerinde yağmur suyu kullanımı için uygun yapılar kurulmalı ve halk bilinçlendirilmelidir. Yağmur suyunun yanı sıra atıksuların tekrar kullanılabilmesi de alternatif bir kullanım suyu kaynağıdır. Gri su olarak adlandırılan duş, el yıkama, çamaşır yıkamadan kaynaklı atıksuların, kaynağında ayrı toplanarak bahçe sulama, araba yıkama ve tuvalet sifon suyu gibi çeşitli alanlarda tekrar kullanılabilmesi için gerekli planlamalar yapılmalıdır. Sürdürülebilir su yönetiminin gerçekleştirilmesi için gerekli işlemler Şekil 9’da verilmiştir.

Şekil 9. Sürdürülebilir su yönetiminin bileşenleri.

Sürdürülebilir atık yönetiminin sağlanması: Zonguldak nüfus bakımından şehir merkezinde genç nüfusun yoğunlukla bulunduğu ve okul dönemlerinde üniversite öğrencilerinin kente gelmesi ile nüfusun arttığı bir ilimizdir. Genç nüfusun atık yönetimini benimsemesi ve uygulaması gelecek nesillerde atık yönetiminin sürdürülebilir olması için büyük bir gereksinimdir. Mevcut atık yönetiminin geliştirilmesi ve sürdürülebilir olması için üniversite destekli planlamaların yapılması ve halkın katılımının sağlanması gerekmektedir. Değerlendirilebilir atıkların çöp olarak depolama alanlarında yok olmaması için geri dönüşüm kutularının sayısı artırılmalı ve şehir sakinlerinin konu ile ilgili bilinçlendirilerek geri dönüşüme destek vermesi sağlanmalıdır. Sürdürülebilir atık yönetimi ile şehirdeki atık miktarının azaltılması ve geri dönüştürülebilir atıkların kaynağında ayrılarak değerlendirilmesi ve ayrıca enerji eldesi hedeflenmelidir.

Yenilenebilir enerji kullanımı: Rüzgârın şiddetli ve denizinin çoğu zaman dalgalı olduğu bilinen Zonguldak ilinde, bu iki özelliğin alternatif enerji kaynakları arayışında etkili olacağı düşünülmektedir. Rüzgâr ve dalga enerjileri yenilenebilir enerji kaynakları olup, yatırım maliyetlerinin yüksek olduğu bilinmektedir. Ancak, gelecek nesillerin daha temiz çevre ve temiz enerji ile yaşayabilme olasılıkları düşünüldüğünde yenilenebilir enerji kullanımının önemi anlaşılmaktadır. Yenilenebilir enerji kullanımının yaygınlaşması ile daha temiz ve sürdürülebilir bir çevre ve yaşam sağlanmaktadır. Zonguldak ilinde önemli bir potansiyele sahip yenilenebilir enerji kaynakları Şekil 10'da verilmiştir.

Şekil 10. Zonguldak ilinde potansiyeli olan yenilenebilir enerji kaynakları.

İş imkânlarının artırılması: İş imkânı azlığı nedeni ile Zonguldak yıllardır göç veren iller arasındadır. En önemli geçim kaynağı madencilik olan şehirde çeşitli mesleki sağlık sorunları yaşandığından, özellikle günümüzde genç nüfus bu koşullarda çalışmak istememekte ve göç etmektedir. Ancak ekoturizm ve eko tarım gibi çevreci yaklaşımlar ile yeni iş alanları geliştirilebilir ve nüfusun Zonguldak iline geri göçü sağlanabilir. Böylece büyük şehirlere göre daha temiz ve ekolojik bir ilde yaşamın avantajları gözlemlenebilecektir. Zonguldak ili Almanya, Belçika gibi Avrupa ülkelerine yoğun göç vermiştir. Bu durum yurt dışındaki tanıtım ağı olarak düşünüldüğünde ise bir avantaj olduğu düşünülmektedir. İş imkânlarının artırılması ile halkın refah içinde yaşaması amaçlanmalıdır.

Yapılaşmanın düzenlenmesi: Zonguldak ilinde arazi yapısındaki düzensizlikler ve zemindeki zorluklar kentteki bina planlamasını olumsuz etkilemektedir. Nüfusun artması sonucu konut gereksinimleri ve uzun süren inşaat süreci şehrin görünümünde sorunlara sebep olmaktadır. Ayrıca çok katlı binaların özellikle merkez ilçede artması halk arasında tedirginlik yaratmaktadır. Bu aşamada ise yenilenebilir enerjilerin kullanıldığı, yeşil ve akıllı binaların projelendirilmesi ilimizde oldukça gereklidir. Yeşilin birçok tonuna sahip olan ilimizde yeni neslin betonlar arasındaki yaşamı özellikle ebeveynleri çıkmaza sokmaktadır. Yeşil alanların, yaşam alanlarının bir parçası olarak düşünülmesi ve

Sürdürülebilir ve Düşük Karbon Emisyonlu Kentsel Alanlar için Eko Şehir Kavramı; Zonguldak İli için Öneriler

bu yönde uygulamaların yapılmasına önem verilmelidir. Kent içi yapılaşmanın düzenlenmesi ile halkın doğa ile iç içe yaşaması ve yaşam kalitesinin artırılması hedeflenmelidir.

Bütün bu hedefler daha fazla genişletebilir. Ancak önemli olan bu şehirdeki olumlu gelişmelerin sürekliliğinin sağlanmasıdır. Mevcut tarihi yapının korunması, gerçekleşmiş tahribatların giderilmesi, yeni düzenlemeler ile çevreci ve insan odaklı yaklaşımın benimsenmesi eko şehir anlayışının vazgeçilmezidir.

4. Sonuçlar ve Tartışma

Kentsel sürdürülebilirlik, araştırmacıların son yirmi yılda ilgisini çeken araştırma konularından biri haline gelmiştir. Kentsel sürdürülebilirlik konusunda yenilikçi ve çevreci bir yaklaşım olan “eko şehir” kavramı ise oldukça yeni bir anlayış olup, hakkında yeterli bilimsel çalışma olmadığı gözlemlenmiştir. Yapılan araştırmalar sonucunda eko şehirlerin kurulmasında bazı adımların oldukça önemli olduğu fikrine varılmıştır. Bu adımlar kentlerde biyoçeşitliliğin korunması, yeşil ulaşımın planlanması ve desteklenmesi, sürdürülebilir atık ve su yönetiminin sağlanması, yenilenebilir enerjinin kullanılması, geri dönüşümün sağlanması, halkın rahat ve sağlıklı yaşamasının sağlanması ve halkın desteği, eko tarımın yaygınlaşması, kaynak tüketiminin azaltılması ve iş alanlarının geliştirilmesi şeklinde sıralanabilir.

Ülkemizde eko kent projelerinin az olduğu ve kentlerimizde çevre kirliliklerinin giderek arttığı bilinen bir gerçektir. Gelecek nesillerin daha sağlıklı bir çevrede yaşayabilmesi için hızlı bir şekilde şehirlerimizde eko kent çalışmaları başlatılmalı ve şehir yönetimleri ile halkın iş birliği sağlanmalıdır. Konu ile ilgili üniversitelerle birlikte çalışmalar yapılmalı ve konuya yenilikçi yaklaşımlar getirecek akademisyenlerden faydalanılmalıdır.

Zonguldak ili, doğal güzellikleri ve denize kıyısı olması nedeni ile önemli bir kimliğe sahiptir. Ayrıca yağış olanakları ve bitki örtüsüne bakıldığında topraklarının kıymetli olduğu da öne çıkmaktadır. Kültürel yapısı ve yenilenebilir enerji potansiyeli de dikkate alındığında eko şehir potansiyeline sahip bir şehir olabileceği düşünülmektedir. Ancak eko şehir olabilmesi için çeşitli hedefler belirlenmiştir. Tüm bunlara ek olarak eko kent olması yolunda gerekli işlemlere kent yönetiminin, yaşayanların hayat kalitesini arttıracak çevre odaklı kararlar alması, ekolojik değerlerin korunması, doğal kaynakların verimli kullanımı, alternatif sürdürülebilir kaynak arayışı, yenilenebilir enerji kaynaklarının tercih edilmesi, kaliteli ve rahat kent tasarımı, minimize edilmiş çevre kirliliği, kent tasarımının halkın onayını alması gibi birçok yenilikçi madde de eklenebilir. Belirlenen hedefler doğrultusunda kapsamlı ve işbirlikçi bir çalışma ihtiyacı bulunmaktadır. Sağladığı avantajlar ve gelecek nesiller düşünüldüğünde bir şehir için büyük bir gereksinim olan eko şehir kavramının Zonguldak iline 'de uygulanması ildeki eksiklikleri giderecek ve refah seviyesini arttıracaktır. Artan yaşam kalitesi, huzur ve çevresel kalite ise karşılığında halkın memnuniyetini ve katılımını sağlayacaktır. Eko şehir uygulamasının başarıya ulaşması için yerel ve merkezi yönetimler, kurumlar, üniversite, topluluklar ve halk tarafından benimsenmesi ve koordineli bir şekilde yürütülmesi gerekmektedir.

Sonuç olarak sürdürülebilir eko şehirlere olan ihtiyaç oldukça fazladır. Gelecek nesilleri de düşünerek adımlar biran önce atılmalı ve sahip olunan potansiyel değerlendirilmelidir. Potansiyeli düşük olan şehirlerde ise işbirliği yapılarak alternatifler bulunmalı ve eko şehir sayısı artırılmalı, sürekliliği sağlanmalıdır.

Kaynaklar

- Akıncı, İ. ve Pouya, S. 2019. The Eco-City Proposal as a Sustainable City Model. *Türkiye Peyzaj Araştırmaları Dergisi*, 2(2): 96-107.
- Aliyeva, N. 2019. Eco-City Planning and Design Criteria – Assessment Of Kocakır, Eskişehir Project. İstanbul Teknik Üniversitesi. Fen Bilimleri Enstitüsü. Şehir ve Bölge Planlama Anabilim Dalı. (Yüksek Lisans Tezi).
- Anonim 2020. www.ecocitybuilders.org (Erişim tarihi: 15.07.2022).
- Anonim 2021. <https://www.tuik.gov.tr/Home/Index> (Erişim tarihi: 06.01.2021).
- Anonim 2022. <https://www.google.com.tr/maps/place/Zonguldak> (Erişim tarihi: 20.07.2022).
- Ayık, C. 2011. Sürdürülebilir Kentsel Tasarım Kriterleri Çerçevesinde Geleneksel ve Çağdaş Şehirlerde (eko-şehirler) Kamusal Mekânların Karşılaştırılması. İstanbul Teknik Üniversitesi. Fen Bilimleri Enstitüsü. (Yüksek Lisans Tezi).

- Ba Alawi, M. 2016. Kent Sorunları Çözülebilir 'Eko-Kentler' kriterleri Ve Değerlendirme Yöntemleri. Bina Bilgisi Proje Araştırması. Uludağ Üniversitesi, Bina Bilgisi Anabilim Dalı. (Yüksek Lisans Araştırması).
- Başar, Ö. 2019. Yaşanabilir Kente Katkısı Bağlamında Eko Kentler: Bursa/Nilüfer Belediyesi Eko-Kent Projesi Örneği. Kütahya Dumlupınar Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetimi Anabilim Dalı. (Yüksek Lisans Tezi).
- Crane, M., Lloyd, S., Haines, A., Ding, D., Hutchinson, E., Belesova, K., Davies, M., Osrin, D., Zimmermann, N., Capon, A., Wilkinson, P. ve Turcu, C. 2021. Transforming Cities for Sustainability: A Health Perspective. *Environment International*, 147: 106366.
- Çetinkaya, Z. ve Ciravoğlu, A. 2016. Sürdürülebilir Yerleşim Modellerinin Karşılaştırılması: Eko-Kent ve Yavaş Kent. *İdealkent*, 7 (18): 246-267.
- Dorak, S., Aşık, B.B. ve Özsoy, G. 2019. Tarımda Su Kalitesi ve Su Kirliliğinin Önemi: Bursa Nilüfer Çayı Örneği. *Bursa Uludağ Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi*, 33(1): 155-166.
- DESA 2019. *Population Division, World Population Prospects 2019: Highlights*. United Nations, Department of Economic and Social Affairs. New York, USA.
- De Jong, M., Joss, S., Schraven, D., Zhan, C. ve Weijnen, M. 2015. Sustainable-Smart-Resilient-Low Carbon-Eco-Knowledge Cities; Making Sense of a Multitude of Concepts Promoting Sustainable Urbanization. *Journal of Cleaner Production*, 109: 25-38.
- Işıldar, G.Y. 2012. Avrupa Yeşil Başkenti Hamburg: Eko-Kent Kriterleri Ve Performans Göstergeleri Açısından İncelenmesi. *SÜ İİBF Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 12 (23): 241-262.
- Jiang, B. 2019. Hope for Chinese Ecocities. The University of British Columbia. Interdisciplinary Studies. (Doktora Tezi).
- Joss, S., Tomozeiu, D. ve Cowley, R. 2011. *Eco-cities: A Global Survey 2011*. The Sustainable City VI. Urban Regeneration and Sustainability. University of Westminster, London.
- Kabir, K. 2006. Planning Sustainable and Livable Cities in Nigeria. *Research Journal of Social Sciences*, 1(1): 40-50.
- Kaptan, H. 2014. *Nilüfer Eko Kent Projesi*. Uygulama İmar Plan Raporu, Bursa Nilüfer Belediyesi, Türkiye.
- Karakurt, T.E. 2013. Sürdürülebilir Kentsel Gelişim Sürecinde Kompakt Kent Analizinin Modeli. *Şehircilik*, 20(1): 31-46.
- Kaya, H.E. ve Susan, A.T. 2020. Sürdürülebilir Bir Kentleşme Yaklaşımı Olarak, Ekolojik Planlama ve Eko-Kentler. *İdealkent Kent Araştırmaları Dergisi*, 11(30): 909-937.
- Kumar, S., Dutta, V., Jain, S., Sharma, D. (2012), Planning Ecocities for Maintaining the Quality of Urban Ecosystems. *Environews*, 18(4).
- Li, Y., Commenges, H., Bordignon F., Bonhomme, C. ve Deroubaix J.F. 2019. The Tianjin Eco-City model in the academic literature on urban sustainability. *Journal of Cleaner Production*, 213: 59-74.
- Lin, Z. 2018. Ecological Urbanism in East Asia: A Comparative Assessment of Two Eco-cities in Japan and China. *Landscape and Urban Planning*, 179: 90-102.
- OSİB. 2012. T.C. Orman ve Su İşleri Bakanlığı. 2012. *Zonguldak Doğa Turizmi Master Planı 2013-2023*. Sinop: Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü.
- Öztekin, E. 2021. Zonguldak İlinin Ekoturizm Potansiyeli ve SWOT analizi. *Doğu Coğrafya Dergisi*, 26(45): 171-182.
- Register, R. 1987. *Ecocity Berkeley: Building cities for a healthy future*. North Atlantic Books, Berkeley, California.
- Roseland, M. 1997. Dimensions of the Eco City. *Cities*, 14(4): 197-202.
- Seçkin, G. 2018. Sürdürülebilir Kentleşme Bağlamında Eko-Kent Önerisi: Kayseri Gesi Örneği. Bartın Üniversitesi. Fen Bilimleri Ens. Peyzaj Mimarlığı Anabilim Dalı. (Yüksek Lisans Tezi).
- Shwayri, T.A. 2013. A Model Korean Ubiquitous Eco-City? The Politics of Making Songdo. *Journal of Urban Technology*, 20 (1): 39-55.
- Taşkın, D. 2015. Zonguldak İlinde Nüfusun Gelişimi ve Dağılışı. *Doğu Coğrafya Dergisi*, 19 (32): 299-320.
- Tosun, E.K. 2017. Sürdürülebilirlik Bağlamında Ekolojik Kent Söylemi. *Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 17(4): 169-189.
- Tsolakis, N. ve Anthopoulos, L. 2015. Eco-cities: An integrated system dynamics framework and a concise research taxonomy. *Sustainable Cities and Society*, 17: 1-14.
- Wheeler, S. 2003. *Planning Sustainable And Livable Cities*. The City Reader, 3rd Edition. Routledge Urban Reader Series, New York, 487-496.
- Yin L., Tao, F., Chen, Y. ve Wang, Y. 2022. Reducing agriculture irrigation water consumption through reshaping cropping systems across China. *Agricultural and Forest Meteorology*, 312: 108707.
- Yu, L. 2014. Low carbon eco-city: New approach for Chinese urbanisation. *Habitat International*, 44: 102-110.
- ZV ve ZİÖİ 2015. *Zonguldak Turizm Master Planı*. Zonguldak Valiliği ve Zonguldak İl Özel İdaresi, Ankara.
- ZV ve ZİÖİ 2018. *Zonguldak Turizm Kalkınma Projesi, 2023 Turizm Hedeflerine Doğru Zonguldak'ta Doğa ve Kültür Turizmi*. Zonguldak Valiliği ve Zonguldak İl Özel İdaresi. Zonguldak.

Güdül İlçesi'ndeki Kırsal Turizmin Sürdürülebilir Kırsal Kalkınma Stratejisi Bağlamında Değerlendirilmesi

Evaluation of Rural Tourism in Güdül District in the Context of Sustainable Rural Development Strategy

Sibel Can ÇETİNKAYA^{1**}

Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Coğrafya Anabilim Dalı, Ankara

Özet: Dünyada ve Türkiye'de kırsal alanların kalkındırılmasında turizmin önemli bir yeri vardır. Bu makalede, bir kırsal kalkınma stratejisi olarak görülen kırsal turizmin, Güdül İlçesi'ndeki gelişimi incelenmiştir. Çalışmada, nitel araştırma yöntemi kullanılarak kartopu örnekleme tekniği ile belirlenen 7 katılımcı ile Ocak-Şubat 2022 tarihinde derinlemesine görüşmeler yapılmıştır. İlgili kurum ve kuruluşlardan konu ile ilgili raporlar temin edilmiştir. Ayrıca alanda gözlemler gerçekleştirilmiştir. Elde edilen veriler betimsel analiz yöntemi kullanılarak analiz edilmiştir. Araştırmanın sonucunda Güdül İlçesi'ndeki kırsal turizmin gelişiminin önündeki engeller belirlenmiştir. Ayrıca paydaşlar arasında turizme yönelik algı düzeyinde farklılıklar tespit edilmiş, yönetim boşlukları belirlenmiştir. Güdül'de kırsal turizmin geliştirilebilmesi için mevcut problemlerin çözüme kavuşturularak, paydaş katılımına dayalı bir yönetim anlayışının benimsenmesine ihtiyaç duyulmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Güdül, kırsal turizm, kırsal kalkınma, paydaş katılımı, yönetim.

Abstract: Tourism has an important role in developing rural areas in the world and in Turkey. This article examined the development of rural tourism in the Güdül District, which is seen as a rural development strategy. In the study, in-depth interviews were conducted in January-February 2022 with 7 participants, who were determined by snowball sampling technique using the qualitative research method. Reports on the subject were obtained from relevant institutions and organizations. Also, observations were made in the field. The obtained data were analyzed using the descriptive analysis method. As a result of the research, obstacles to rural tourism development in the Güdül District were determined. In addition, differences in the perception level of tourism among the stakeholders were determined, and governance gaps were determined. To develop rural tourism in Güdül, it is necessary to solve the existing problems and adopt a governance approach based on stakeholder participation.

Keywords: Güdül, rural tourism, rural development, stakeholder engagement, governance.

1. Giriş

20. yüzyılın ortalarından bu yana dünya nüfusu büyük artış göstermiştir. Buna paralel olarak kentleşme oranı da artmış ve kır kent nüfus dengesi kentlerin lehine değişmiştir. Dünya nüfusu, azalan doğurganlık seviyeleri nedeniyle 1950'den bu yana daha yavaş bir hızda da olsa büyümeye devam etmektedir. Birleşmiş Milletler' in verilerine göre, 2019'da dünya çapında tahmini 7,7 milyar olan küresel nüfusun 2030'da yaklaşık 8,5 milyara, 2050'de 9,7 milyara ve 2100' de 10,9 milyara ulaşabileceğini göstermektedir (United Nations, Department of Economic and Social Affairs (UNDESA), 2019). Günümüzde dünya nüfusunun %55'3'ü kentlerde, %44'si ise kırsal kesimde yaşamaktadır (UNDESA, 2018). BM'ye göre 2050 yılına kadar dünya nüfusunun %68'i kentsel alanlarda yaşayacak ve şehirler, küresel ekonomik ürünün %85'ini üretecek hem insanları ve çevreyi hem de kırsal alanları olumsuz yönde etkileyecektir ve bu durum, "aşırı yoksulluk" içinde yaşayan tüm insanların %80'inin kırsal topluluklarda yaşadığı gerçeğiyle çelişmektedir (World Tourism Organization, 2020). Kentlere yaşanan nüfus hareketliliğinin artması, gıda tedarik zincirinin bozulması, iklim değişikliği ve

*Bu çalışma Sürdürülebilir Turizm Yönetimi yüksek lisans dersi kapsamında hazırlanmıştır.

**İletişim yazarı: sibeltancetinkayaa@gmail.com

doğal afetlerin yıkıcı etkisi karşısında kırsal alanların kırılabilirlik düzeyi yükselmiştir. Bunun için ülkeler, kırsal alanlardan kentlere doğru gerçekleşen nüfus hareketliliğini önlemeye, tarımsal üretimi arttırmaya, yeni iş gücü piyasaları oluşturmaya, kaynakların korunarak kullanılmasını sağlamaya yönelik ulusal mevzuatı düzenleyerek politika araçları geliştirirler.

Kırsal kalkınma, en genel tanımıyla kırsal alanda yaşayan fertlerin ekonomik ve sosyal refahı ile yaşam kalitesini artırma sürecidir (Çobanoğlu vd., 2017: 16). Kırsal kalkınma, kırsal alanda yaşayan toplumların sosyo-ekonomik ve kültürel yönlerinin iyileştirilmesini, doğal ve kültürel kaynakların korunmasını ve kırsal toplumun yaşam koşullarını sürdürülebilir kılmaya çalışan, ekonomik ve sosyal politikalar bütünüdür (Kiper ve Arslan, 2007; Özdemir, 2012; Kaypak, 2012). Kırsal kalkınmanın temel amacı, kırsaldaki dinamiklerin harekete geçirilerek kırsalda yaşayanların fiziki, ekonomik, sosyal, kültürel ve siyasal alanda sürdürülebilir kalkınma ilkelerine uygun olarak gelişiminin sağlamaktır (Gülçubuk, 2013: 48). Kırsal alanların kalkınması için ekonomik faaliyetlerin çeşitlendirilmesinde kırsal turizm önemlidir. Turizm, bölgesel farklılıkların ve gelir eşitsizliğinin mekânsal dağılımının giderilmesini çeşitli ekonomik faaliyetlerin geliştirilmesini, yeni istihdam alanlarının oluşturulmasını sağladığı için kırsal kalkınmanın önemli araçlarından biri olarak kabul edilir (Somuncu, 2006).

Kırsal turizm, kırsal sosyo-ekonomik kalkınmanın önemli bir bileşenidir (Sharpley, 2002). 1970'li yıllardan sonra dünya genelinde kırsal alanlarda turizm faaliyetleri yaygınlaşmış, bu durum ekonomik ve sosyal olarak çöküntüye uğramış kırsal alanların gelişmesine yardımcı olmuştur (Su, 2011). 1988 Avrupa Komisyonu "Kırsal Toplumun Geleceği" adlı çalışmada kırsal turizmin kırsal alanların geleceği için büyük bir potansiyel barındırdığını belirtmiştir (Tirado Ballesteros ve Hernández Hernández, 2016). Kırsal turizm, tarımsal faaliyetlerin bir tamamlayıcısı, nüfus hareketliliğini azaltmanın, kırsal hanelere ek gelir sağlamanın ve kırsal ekonomiyi çeşitlendirmenin bir aracı olarak kabul edilmiştir (Tirado Ballesteros ve Hernández Hernández, 2016). Ayrıca, kırsal turizm, değişen ve dönüşen dünyada tehdit altında olduğu düşünülen kırsal mekanları ve kırsal kültürleri destekleyerek değer yaratacağı varsayılmış, bu nedenle sürdürülebilirlikle ilişkilendirilmiştir (Lane ve Kastenholz, 2015; Sims, 2009).

Dünya Turizm Örgütü (UNWTO), 2020 yılını "Turizm ve Kırsal Kalkınma" yılı olarak belirlemiştir. UNWTO (2020), kapsayıcı, sürdürülebilir ve esnek kalkınmaya katkıda bulunacak şekilde kırsal alanlarda turizmin geliştirilmesinde özel sektör ve uluslararası toplumun yanı sıra çeşitli düzeylerde hükümetleri desteklemeyi amaçlamaktadır. UNWTO Turizm ve Kırsal Kalkınma Tavsiyeleri (2020) adlı bir çalışma yayınlamıştır ve bu çalışmada Covid-19 salgını sürecinde kırsal alanlara yönelik artan talebin kırsal turizmin gelişmesi için önemli bir fırsat olduğu vurgulanmıştır.

Dünyada kırsal alanların kalkınmasında, turizm önemli bir araç olarak görülür. Avrupa Birliği üye ülkelerinde Ortak Tarım Politikası kapsamında kırsal alanların kalkınmasında, kırsal turizm desteklenmektedir. Avrupa'da kırsal turizm alanında Almanya, Fransa, İspanya, İngiltere ve İtalya Asya ülkeleri arasında ise Çin öne çıkan ülkelerdir (Soykan, 2000; Su, 2011). Türkiye'de kırsal alanlarda turizm faaliyetlerinin gelişmesi için çalışmalar yapılmaktadır. Bu çalışmalar arasında Ankara'nın Güdül İlçesi de yer almaktadır. Güdül İlçesi'nden Ankara şehir merkezine ve çevre illere yönelik gelişen nüfus hareketliliğini önlemeye, tarım faaliyetleri gibi geleneksel üretim faaliyetlerinin geliştirilmesine ve farklı iş kollarının oluşturulmasına yönelik faaliyetler 2012 yılında Ankara Kalkınma Ajansı ve Güdül Kaymakamlığı'nın ortak çalışmaları ile başlamıştır. 2018 yılında Avrupa Birliği Kırsal Kalkınma politika araçlarından biri olan LEADER'ında (Links between actions for the development of rural economy) katılımıyla kırsal kalkınmanın yönetim grubu genişlemiş, yerel aktörlerin görünürlüğü artmıştır. LEADER, Avrupa Birliği katılım Öncesi IPA (Instrument for Pre-Accession Assistance) fonunun kırsal kalkınma bileşeni IPARD (Instrument for Pre-Accession Assistance for Rural Development) tedbirleri kapsamında uygulanan yerelden tabana dayalı bir yaklaşımı benimser. LEADER yaklaşımı yerel toplumun karar alma süreçlerine aktif katılımını esas alır, yerel aktörlerin ve farklı yönetim gruplarının yerelde bir araya gelmesini sağlar. LEADER kapsamında Yerel Eylem Grupları (Local Action Groups-LAGs) oluşturularak yerel kalkınma stratejisi hazırlanır. Güdül'de 2018

Güdü İlçesi'ndeki Kırsal Turizmin Sürdürülebilir Kırsal Kalkınma Stratejisi Bağlamında Değerlendirilmesi

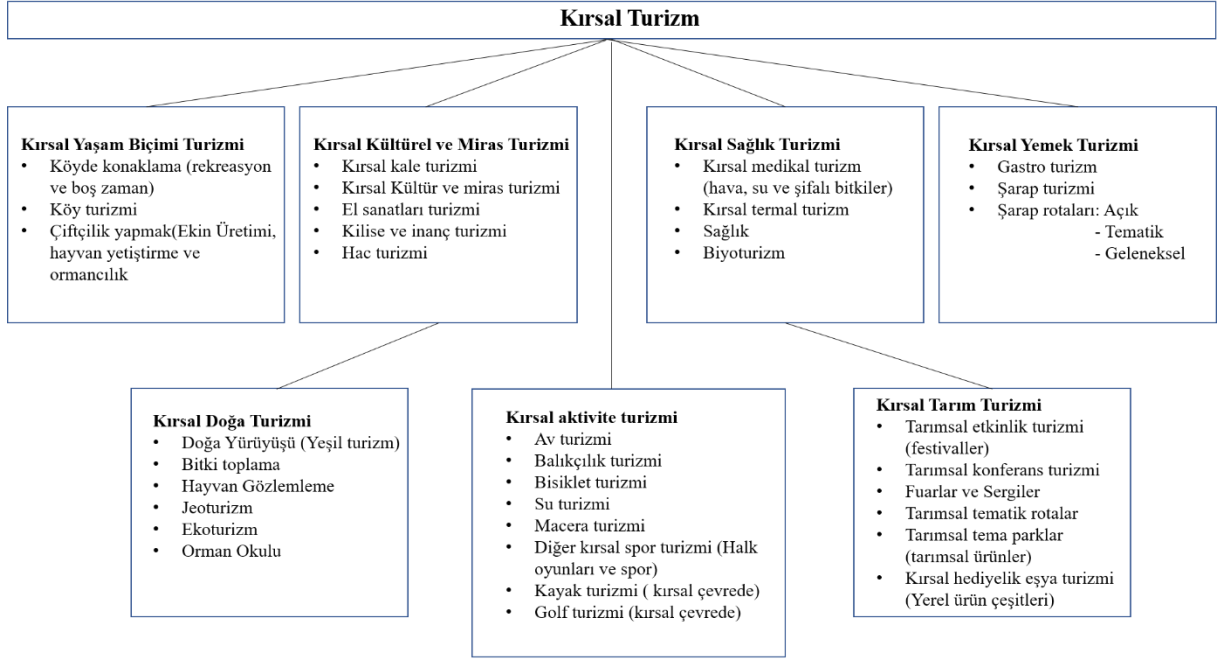
yılında Güdü Yerel Eylem Derneği kurularak Yerel Kalkınma Stratejisi hazırlanmıştır, bu strateji belgesinde Güdü'ün kırsal turizm potansiyelinin geliştirilmesine de yer verilmiştir.

İlçede 2012 yılından günümüze kadar yapılan tüm projeler ve planlamalar kırsal turizmde kesişmektedir. Güdü ile ilgili çeşitli çalışmalar bulunmaktadır (Erdoğan ve Dilaver, 2005; Özer, 2016; Güneş ve Dülger, 2018; Gülhan 2019; Şahin Dereyurt, 2019; Tonk ve Arslan Selçuk, 2020). Sözü edilen çalışmalarda yatırımların kırsal turizme katkısı ile paydaşlar arasında nasıl karşılık bulduğu ele alınmamıştır. Bu çalışmada, Güdü'de kırsal kalkınma stratejisi bağlamında kırsal turizm faaliyetleri değerlendirilmiştir. Araştırmada, Güdü'de kırsal kalkınmaya yönelik faaliyetlerin ne zaman başladığı, bu faaliyetler arasında kırsal turizmin nasıl konumlandığı, turizmin hangi aşamada olduğu, kırsal turizmin gelişmesine yönelik hangi faaliyetlerin yapıldığı ve bu faaliyetlere paydaşların katılım düzeyi sorularına yanıt aranmıştır.

2. Kırsal Turizm

İnsanlar artan bir şekilde modern şehir yaşamının stresinden kurtulmak için kırsal alanlara doğru hareket etme eğiliminde olmuştur. Özellikle kırsal destinasyonların doğal ve kültürel yapısı bu eğilimin yönünü belirlemektedir. Bazı araştırmacılar kırsal turizmi, hem modern zamanların özgünlük arayışı olarak hem de küresel ve yerel arasında oluşturulan nostalji imgesi ile ilişkilendirmiştir (Kastenholz vd., 2017). Woods'un (2005) da ifade ettiği gibi kırsalın ne yazık ki basit ve standart bir tanımı bulunmamaktadır. Kırsal ile ilgili düşüncelerimiz bizlerin algılarına, deneyimlerine, isteklerine, beklentilerine göre farklılık göstermektedir. İnsanların kırsal alanlara yönelik algılarını ölçmeye çalışan araştırmalarda, bireylerin kırsal bölgeleri daha iyi fiziksel ve sosyal bir dünya olarak algıladıkları anlaşılmıştır (Bramwell, 1994). Kırsal sermayenin (Garrod vd., 2006) görece farklılığı bireylerin destinasyon tercihlerini etkilemekte, turizm faaliyetlerinin türünü belirlemektedir. Kırsal alanların büyük bir bölümü, kırsal sermayenin tüm bileşenlerinin hizmete sunulduğu, yerel kültürel mirasın korunduğu, yerel toplulukların sosyo-ekonomik yapısını iyileştirildiği, ziyaretçilere özgün deneyim alanları sunan bir turizm faaliyetine dönüşmüştür. Bir diğer ifadeyle, artık kırsal alanlar tarımsal meta ürünlerinin üretiminden daha fazla işleve sahiptir ve belki de kırsal alanların en önemli özelliği kırsal turizm için bir destinasyon olmasıdır, ayrıca bu alanlar yalnızca bir turizmin gelişmesini sağlamakla yetinmez, kırsal toplum ve kültürün korunmasını ve yenilenmesini de sağlar (Gao ve Wu, 2017). Bununla birlikte, çiftlik/tarım turizmi, kültür turizmi, doğa turizmi, macera turizmi ve eko-turizm gibi pek çok turizm faaliyetinin gerçekleştiği mekânı oluşturur (Soykan, 1999). Kırsal turizm, geniş anlamda kırsal alanlarda gerçekleşen, yerel toplumun kültürü, doğal çevre ve tarımla kolay bir şekilde entegre olabilen bir turizm türüdür (Soykan, 2003; Ghaderi ve Henderson, 2012). Kırsal turizm, geleneksel turizmin aksine, seyrek nüfuslu kırsal alanlarda gelişen, mevsimlik ve yerel kültürle iç içe geçen deneyim odaklı bir turizm türüdür (Aref ve Gill, 2009). Kırsal turizmde, kırsalın doğal ve kültürel sermayesini kullanan çok sayıda turizm türü gelişmiştir (Ataberk, 2020) (Şekil 1).

Kırsal turizm destinasyonlarında, büyük ölçüde kişilere ait özel mülkler ve miras kaynakları turizm konaklama ve cazibe merkezlerine dönüştürülerek hem özgün yapısının korunması hem de turizm değerine dönüştürülmesi sağlanır (Lane ve Kastenholz, 2015). Bir bakıma yenilenen mekânlar nostaljik bir deneyime aracılık eder ve bu sayede ziyaretçiler için özgün bir konaklama alanı oluşturulur. Ayrıca, bu alanın özgün deneyim oluşturma potansiyeli, turistler, hizmet sağlayıcıları ve yerel toplulukların yanı sıra destinasyonun sahip olduğu özgün kaynaklarla birlikte kavranmalıdır. Bir destinasyonda bulunan doğal ve kültürel miras kaynakları, turistlere yönelik çekim merkezleri, yerel toplumun kültürü bütünüyle ziyaretçiler için düzenlenmemektedir, ancak sistemin tamamı deneyim üzerinde etkilidir ve turistler tarafından aranan ve değer verilen bir özelliktir (Kastenholz vd., 2013).

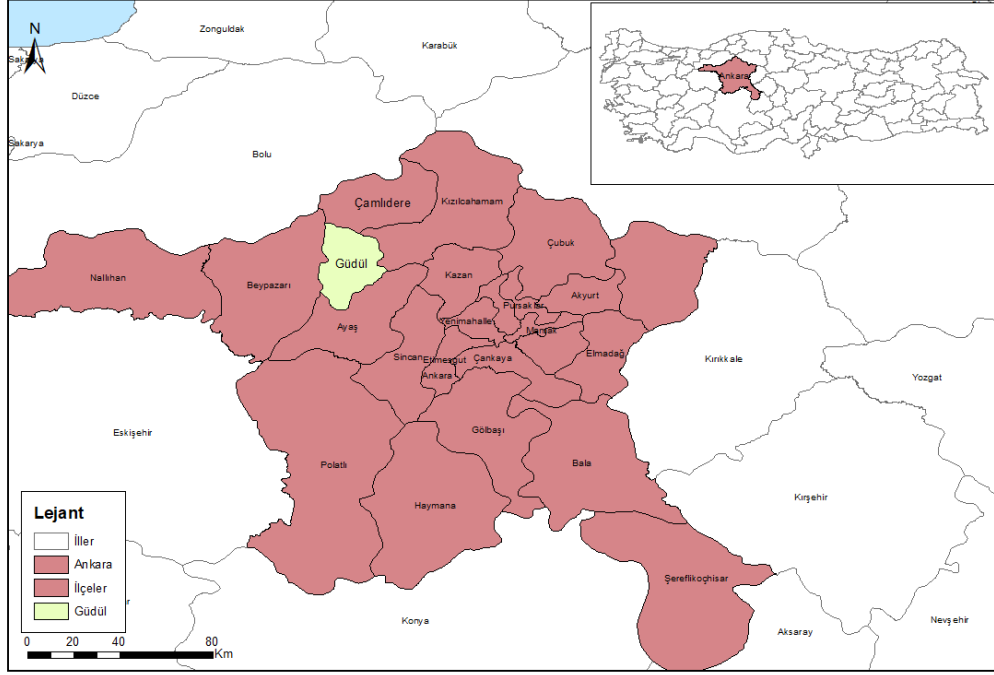
Şekil 1. Kırsal turizm (Dávid vd. 2007 akt. Kaptan Ayhan vd. 2020).

Bir bakıma turizm deneyiminin yaratılmasını sağlayan en temel bileşen kırsal peyzajdır. Dissart ve Marcouiller (2012) kırsal peyzajın yalnızca doğal ortamla değil, aynı zamanda orada yaşayan ve hizmet sağlayıcılarla, bu alanların inşa edilmiş olanakları, kültürel ve tarihi mirasıyla da karakterize edilen çok işlevli yapısını belirtir (Carneiro vd., 2015). Bununla birlikte, çeşitli ekosistemleri içeren peyzajlar, kırsal alanlarda turizmin gelişimini sağlayan kırsal turizmin temel bileşenidir (Kaptan Ayhan vd., 2020). Bu unsurların birlikteliği alanın kırılabilirlik düzeyini etkilemektedir, bu nedenle kırsal alanlarda yürütülecek turizm faaliyetleri nispeten kırsalın kendine özgü niteliklerini koruyabilen ve sürdürülebilir bir nitelikte olmalıdır (Sharpley ve Roberts, 2004). Bu yönüyle kırsal turizm, sürdürülebilir turizm anlayışı ile yakın bir ilişki içerisinde gelişmektedir (Lane, 1994). Bütünüyle kırsal turizm mekânlarında sistem kırsal sermayeye dayalı bir biçimde gelişmektedir, bu sermayenin gelişim süreci yerel toplum ve yerel piyasa arasında karşılıklı sermaye ve bilgi akışıyla şekillenmektedir. Bu yönüyle, sistemin iç dinamikleri yönetim grupları tarafından işlevselleştirilir ve kırsal sermayenin özgünlüğü piyasalaştırılır. Bu süreçte, halkın yerel turizme ve piyasaya katılımına yönelik algıları sistemin sürdürülebilirliğini etkilemektedir. Çünkü, ziyaretçiler destinasyonda bulunan pek çok hizmet sağlayıcı, yerel toplum ve çevre ile etkileşimde bulunur (Türkeri ve Akyürek, 2021). Özellikle, yerel halkın turizme karşı olumlu algısı ve desteği turizm faaliyetlerinin sürdürülebilir bir şekilde gelişmesine katkı sağlayabilir (Özdemir ve Kervankıran, 2011; Varnacı Uzun ve Somuncu, 2011; Baykal ve Ataberk, 2020). Yerel sakinler turizmden gelir elde edemediği, doğal çevrenin zarar gördüğü, yerel kültürün bozulması ile karşılaştığı durumlarda turizme destek olmak istemeyebilir. Bu nedenle uzun vadede destinasyonun sürdürülebilirliğinin sağlanması için paydaşlarla birlikte entegre hedefler oluşturulması gerekmektedir (Vatansever vd., 2021). Eğer sürdürülebilir politikaların pratikte karşılık bulması isteniyorsa, planlamaların tüm paydaşlar tarafından kabul edilebilir ve kısa vadede faydalı olması gerekir (Butler, 1999). Bir turizm destinasyonu dinamik sürekli değişen ve dönüşen bir yapıda olmasına rağmen pek çok toplum ve yönetim grupları turizm ürünlerini zamanda ve mekânda asılı bir parçacık gibi yönetir (Wanda George vd., 2009), halbuki tüm kaynakların uzun süreli kullanımına yönelik planlamaların yapılmasına ihtiyaç duyulmaktadır ve belki de en önemlisi yönetim grupları tarafından alınan kararların, alanın kaynağını üreten, kullanan ve yöneten paydaşların gündelik pratikleri aracılığıyla nasıl uygulandıklarını anlamak önemlidir.

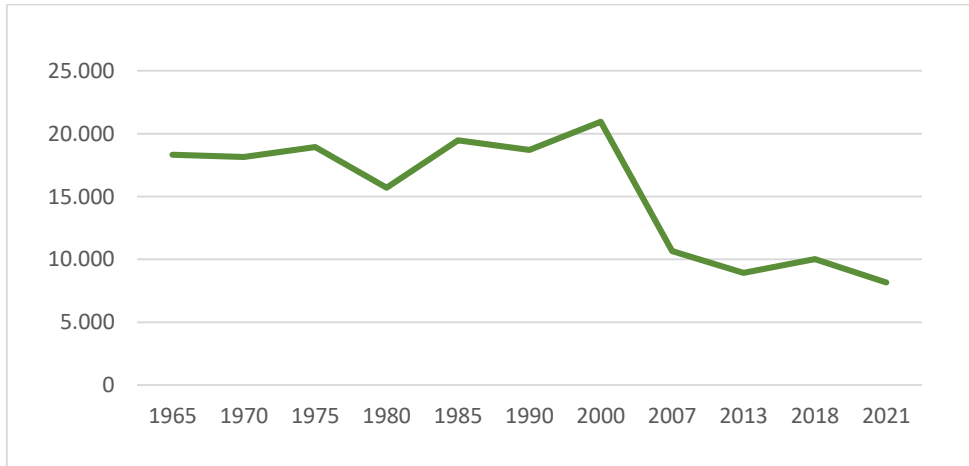
Güdül İlçesi'ndeki Kırsal Turizmin Sürdürülebilir Kırsal Kalkınma Stratejisi Bağlamında Değerlendirilmesi

3. Çalışma Alanı

Ankara il merkezine 90 km uzaklıkta bulunan Güdül İlçesi Ayaş, Kızılcahamam, Çamlıdere ve Beypazarı ilçelerine komşudur (Şekil 2). İlçe Hitit, Frig, Roma, Bizans imparatorluğu dönemlerinde yerleşim alanı olarak kullanılmış, Anadolu Selçukluların yönetime geçmesiyle alana Afşar, Kayı ve Kınık kollarından aileler yerleştirilmiştir (Anonim, 2017). İlçe nüfusu zamanla azalma eğilimi göstermiş, günümüzdeki nüfusu ise 8155'dir (Şekil 3). İlçede tarım faaliyetleri ile bireyler geçimini sağlamaktadır. Ankara temiz gıda ağı kapsamında Tahtacıörencik Mahallesi'nde doğa dostu, üretici ve tüketiciyi bir araya getiren organik tarım üretimi yapılmaktadır. Üretilen ürünler Ankara kent merkezi olmak üzere birçok bölgeye satışı yapılmaktadır.

Şekil 2. Ankara-Güdül Lokasyon Haritası.

Şekil 3. Güdül İlçesi'nin yıllara göre nüfus değişimi 1965-2022 (Genel Nüfus Sayımları 1965-2000, Türkiye İstatistik Kurumu, 2021).

Güdül İlçesi'nde son on yıldır nüfusun azalmasını önlemeye yönelik kırsal kalkınma çalışmaları yapılmaktadır. İlk olarak 2012 yılında Ankara Kalkınma Ajansı ve Güdül Kaymakamlığı tarafından Ankara Güdül İlçesi'nin mevcut durumunun incelenmesi ve geliştirilmesi gereken alanların belirlenmesine yönelik planlama çalışmasına başlanmıştır. Proje 2014 yılına kadar Güdül'ün kalkınma stratejisi olmuştur. Çalışmada, Güdül'ün mevcut potansiyeli ve gelişim alanları belirlenmiş, bu alanlar içerisinde tarım ve kırsal turizme önem verilmiştir. Ankara Kalkınma Ajansı ve Güdül Kaymakamlığı tarafından 2012 yılında "Güdül Kırmir Vadisi Çevre Düzenleme-Peyzaj Projeleri Danışmanlığı" projesinin yapılması planlanmıştır. Daha sonra "Güdül Turizm Yönetim Planı" ve "Sosyal Kalkınma Modeli" hazırlanmıştır. Ankara Kalkınma Ajansı (2014) tarafından hazırlanan Ankara Bölge Planı 2014-2023 adlı çalışmada Güdül'de tarım sektörüne ağırlık verilmesi, ipek yolu turizm koridorunun geliştirilmesi ve Güdül evlerinin restore edilerek turizme kazandırılması (Anonim, 2014), Ankara Kalkınma Ajansı (2017) tarafından hazırlanan Ankara (TR51) Kırsal İnovasyon Yol Haritasında (2017-2023), Nallıhan, Güdül, Kalecik, Çubuk gibi ilçelerde doğa turizmine yönelik köy ve çiftlik turizm olanaklarının geliştirilmesi hedeflenmiştir (Anonim, 2017). 2017 Yılında Güdül Yerel Eylem Derneği kurulmuş, dernek tarafından Yerel Kalkınma Stratejileri hazırlanmıştır. Bu dönem Ankara Valiliği İl Kültür Turizm Müdürlüğü (2017) tarafından Ankara'nın Trekking Rotaları Çamlıdere- Çubuk – Güdül Nallıhan-Bey pazarı- Kızılcahamam adlı çalışma yayımlanmıştır (Anonim, 2017). Güdül'de 12 trekking rotası belirlenmiştir. 2018 yılında Ankara Kalkınma Ajansı Fizibilite Desteği kapsamında "Güdül Sorgun ve Çevresi Alternatif Turizm Altyapısını Geliştirme Fizibilite Raporu" için anlaşma yapılmıştır (Anonim, 2020a). 2019 yılında Dört Mevsim Ekolojik Yaşam Derneği tarafından "Güdül'de Gıda Topluluklarıyla Agroekolojik Dönüşüm" projesi yapılmıştır. Ankara Kalkınma Ajansı tarafından "Tiftik İşleme Tesisi Yatırım Projesi" kapsamında Ayaş, Güdül, Bey pazarı, Polatlı, Nallıhan ve Kızılcahamam ilçeleri tiftiğe erişim kolaylığı nedeniyle tiftik işleme tesisi yatırım alanları olarak belirlenmiştir (Anonim, 2020b). 2022 yılında Güdül Belediyesi ve İl Kültür Turizm Bakanlığı tarafından ilçenin tarihi dokusuna uygun bir şekilde çarşı içi cephe iyileştirme çalışmalarına başlanmıştır. Yakın tarihli bir çalışma olan Güdül Yerel Eylem Derneği tarafından hazırlanan YEG (2020-2023) Eylem Planında, agroekoloji konusunda farkındalık toplantılarının yapılması, yöresel ürünlerin satışa sunulduğu alanların ziyaret edilmesi, coğrafi işaret ve coğrafi işaretlerin ticarileştirilmesine yönelik fizibilite çalışmaları, yöresel ürünlerin iletilmesine yönelik ortak üretim atölyelerinin kurulması, el sanatlarının ticarileştirilmesi, alternatif turizm türleri hakkında farkındalık kazandırılması, tematik köy festivalleri gibi alanlarda çalışmalar yürütülmesi planlanmaktadır (Anonim, 2020). Bütün bu çalışmalar Güdül İlçesi'ndeki nüfus kaybını durdurmak ve ilçenin kalkındırılmasına yönelik çabalar olarak değerlendirilmektedir.

3.1. Güdül'ün Turizm Çekicilikleri

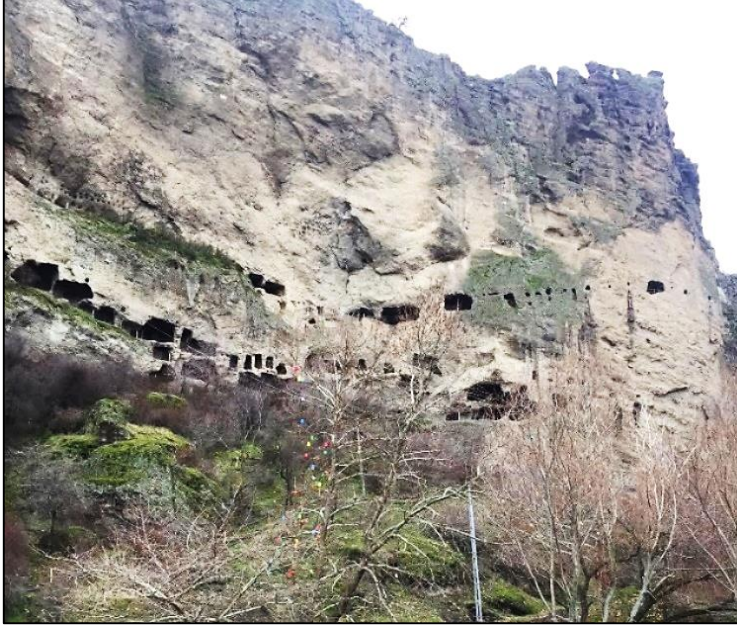
Güdül, doğal ve kültürel miras değerleri bakımından oldukça zengin bir kırsal mekândır. Güdül Evleri, Sorgun Gölü Tabiat Parkı, Sorgun Yaylası Rekreasyon Alanı, İnönü Mağaraları, Güdül Kent Müzesi, Kırmir Çayı ve Vadisi, Mzinos Antik Kenti ve Çağa Roma Hamamı, Salihler Kaya Yazıtları, Yeşilöz Peribacaları, Kasım Baba ve Samutbaba Türbeleri ilçenin turizm değerleridir. Ayrıca ilçenin, Sorgun Göleti Bizans dönemi yerleşim alanı, Yeşilöz Bizans kaya yazıtları, Galat dönemine ait Asartepe yerleşmesi, Çukurören Bizans kalıntıları, Güzelçiftlik Küçük Kaletpe, Özköy Kalesi surları ile Tahtacıörencik Kalesi önemli turizm değerleridir (Anonim, 2017). Güdül merkezde yer alan 2 mahalle 27.06.1996 yılında Ankara Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu'nun 4705 sayılı kararı ile kentsel sit alanı olarak ilan edilmiştir. Güdül Kaymakamlığı ve Güdül Belediyesi Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın desteğiyle 30 kadar vernaküler mimari özellikleri taşıyan ve kentsel sit içerisinde yer alan yapıların onarımı yapılarak beyaza boyanmış, tüm yollar koruma planına uygun olarak parke taşı ile kaplanmıştır (Yalçiner Ercoskun, 2007: 192). Güdül Evleri, geleneksel Osmanlı mimarisini yansıtmaktadır (Şekil 4). Günümüzde, Güdül'de bulunan tarihi evler arasında doğal kültürel mirasa uygun olarak düzenlenmemiş, yıpranmış, onarımı ve bakımı yapılmamış evler yeniden düzenlenmekte doğal ve kültürel mirasa uygun bir şekilde yenilenmektedir. İnönü Mağaraları, Roma ve Bizans dönemlerinde yerleşim alanı olarak kullanılmıştır. İnönü Mağaralarında (Şekil 5) turizm kapsamında

Güdül İlçesi'ndeki Kırsal Turizmin Sürdürülebilir Kırsal Kalkınma Stratejisi Bağlamında Değerlendirilmesi

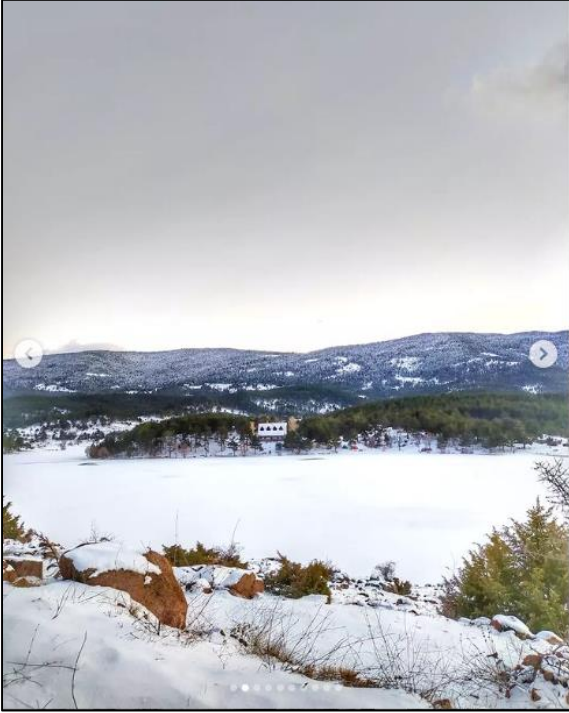
cam teras yapılması planlanmış ancak alanın doğal dokusuna uygun olmaması nedeniyle iptal edilmiştir. Mağaraların olduğu alana ışıklandırma hattı ve ziyaretçiler için bir piknik alanı oluşturulmuştur. Sorgun Yaylası Rekreasyon Alanı (Şekil 6), Sorgun Göleti Tabiat Parkı içerisinde yer almaktadır. Yaylada ziyaretçiler için kültürel mirasa uygun konaklama alanı ve restoran inşa edilmiş, kamp yapmak isteyen ziyaretçiler için eko-kamp alanları oluşturulmuştur. Alanın hizmete açılmasıyla birlikte yöresel ürünlerin satışının yapılması için kıl çadırların kurulması planlanmaktadır. Ayrıca, alanda bir macera park alanı oluşturulmuştur (Şekil 7). Kirmir Çayı ve Vadisi üzerine yaşam vadisi kurulması planlanmaktadır. Bu alanda, ziyaretçilerin yeme-içme gibi faaliyetlerini, bisiklet sürme, balık tutma gibi çeşitli aktivitelerini gerçekleştirmeleri planlanmaktadır. Anadolu Medeniyetler Müzesi arkeologları tarafından bulunan Mzinos Antik Kenti ve Çağa Roma Hamamı önemli turizm değerlerinden biridir. Salihler Mahallesinde bulunan Kaya Yazıtları, 2012 yılında bölgenin sit alanı ilan edilmesiyle koruma altına alınmıştır. Ankara Kalkınma Ajansı ve Güdül Kaymakamlığı tarafından Ankara Kent Müzesi (Şekil 8) oluşturulmuştur. Müzede ilçenin tarihi ve kültürel mirasını yansıtan eşyalar sergilenmektedir.

Şekil 4. Güdül tarihi evleri.

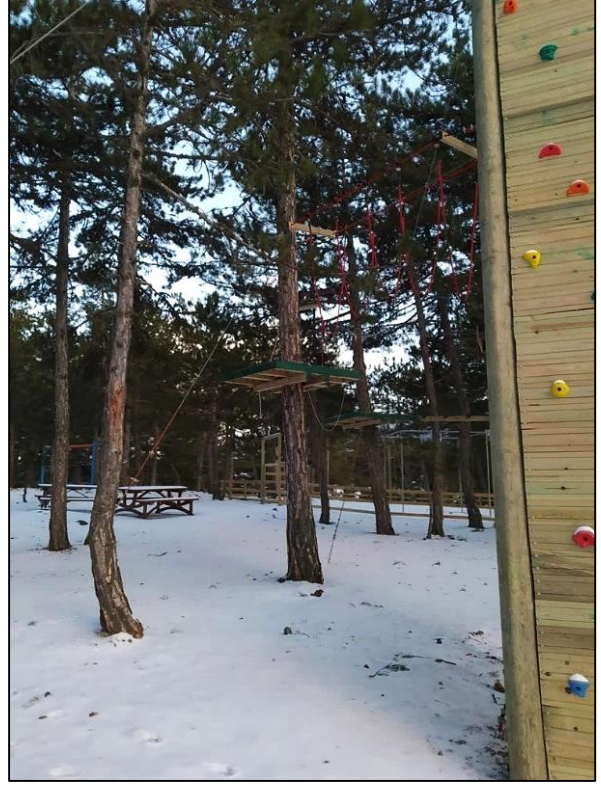

Şekil 5. İnönü Mağaraları.

Şekil 6. Sorgun Gölü ve konaklama alanı.

Güdül İlçesi'ndeki Kırsal Turizmin Sürdürülebilir Kırsal Kalkınma Stratejisi Bağlamında Değerlendirilmesi

Şekil 7. Sorgun Rekreasyon Alanında bulunan Macera Parkı.

Şekil 8. Güdül Kent Müzesi.

4. Materyal ve Yöntem

Nitel araştırma, sosyal olguları bağlı buldukları çevre içerisinde araştıran, mekândaki ilişkilerin daha bütüncül bir yaklaşımla ele alan, araştırmaya dahil edilen bireylerin algılarının ve deneyimlerinin açığa çıkartılmasını amaçlayan bir araştırma yöntemidir (Yıldırım ve Şimşek, 2018). Bu nedenle Gündül’de kırsal turizme yönelik faaliyetler yerinde gözlemlenerek, farklı yapıdaki paydaşların algıları, faaliyetlere katılım düzeyi nitel araştırma yöntemi kullanılarak değerlendirilmiştir. İlk başta araştırma alanı Ocak 2022 tarihinde ziyaret edilerek gözlem yapılmış, alanla ilgili genel bilgiler toplanmıştır. Kartopu örnekleme yöntemi ile 7 katılımcıya ulaşılmıştır (Şekil 9) ve Ocak 2022 – Şubat 2022 tarihleri arasında yarı yapılandırılmış görüşmeler yapılarak araştırmanın verileri elde edilmiştir. Bazı görüşmeler Gündül ilçe merkezinde bazıları ise olumsuz hava koşulları ve ulaşım sorunu nedeniyle Ankara şehir merkezinde yapılmıştır. Görüşmelerde ses kaydı alınmıştır, görüşme süreleri 20-90 dakika arasında değişmektedir. Görüşmelerde Gündül’de kırsal kalkınmaya yönelik faaliyetlerin ne zaman başladığı, bu faaliyetler arasında kırsal turizmin nasıl konumlandığı, kırsal turizmin gelişmesine yönelik hangi faaliyetlerin yapıldığı ve bu faaliyetlere paydaşların katılımı düzeyini öğrenmeye yönelik sorular sorulmuştur. Görüşmeler betimsel analiz tekniği kullanılarak analiz edilmiştir.

Katılımcı Kodu	Katılımcılar	Cinsiyet	Yaş
K1	STK	E	32
K2	Kooperatif	K	37
K3	Kooperatif	K	66
K4	Belediye personeli	E	66
K5	Esnaf	E	36
K6	Çiftçi	E	47
K7	Çiftçi	E	65

Şekil 9. Katılımcılara ilişkin bilgiler

5. Bulgular

5.1. Gündül İlçesi’nde Sürdürülebilir Kırsal Kalkınma Stratejisi Olarak Kırsal Turizmin Paydaşlarca Değerlendirilmesi

Gündül’de kırsal kalkınma bağlamında pek çok çalışma yapılmış, bu konuda raporlar hazırlanmış ve mevcut kaynaklara yönelik yatırım alanları oluşturulmuştur. Mevcut yatırımlar Gündül’ün turizm potansiyelini geliştirmeye ve yeni turizm alanları inşa etmeye yöneliktir. Yatırımlar temelde Gündül’ün çevre ilçelerden ayrılarak kalkınacağı bir zemin olarak görülmektedir. Özellikle Gündül’ün ulaşım ağına uzak konumu, yaşlı nüfus yapısına sahip olması, ilçede istihdamı sağlamaya yönelik işletme alanlarının bulunmaması, halkın tarım faaliyetleri ile geçimini sağlaması, doğal ve tarihi güzelliklere sahip olması kalkınmanın tarım ve turizm üzerinden gerçekleşeceğine yönelik bir algı oluşturmuştur. Temelde tüm yatırımları tetikleyen, genç nüfusun Gündül’den farklı şehirlere yönelik bir hareketlilik geliştirmesidir. Kırsal turizme yönelik bu yatırımlar, hareketliliği tersine çevirmeye yönelik girişimler olarak değerlendirilebilir. Derinlemesine görüşmelerde sürecin gelişimini ve nüfusun zamanla azalmasını katılımcılar şu şekilde ifade etmişlerdir:

“2012’den sonra bu şekilde bir strateji planlaması hazırladık, bunda da en etkili faktör nüfus kaybı. Gençlerin artık dışarıda yaşama isteği, büyük şehirlere olan yaşama isteği, nasıl çekici bir hale getirebiliriz Gündül’ü onu düşündük. Genç nüfusa Gündül’de ihtiyaç var, bunun içinde gerekli alt yapının hazırlanması... zaten en fazla eforu o yüzden çabalyoruz. Gençlerimizi nasıl Gündül’de tutabiliriz, bir şeyler nasıl çıkartabiliriz. Bizden genç nüfusun durdurulmasına yönelik projeler istiyorlar. Kamunun belirli alım gücü var o belli ve sınırlı yeterli değil. İnsanların tarıma ve hayvancılığa karşı ilgisi var, yeni gelen nüfusun ilgisi zaten düşük. O yüzden daha turizm odaklı ama üretime dayalı.” (K1)

Güdü İlçesi'ndeki Kırsal Turizmin Sürdürülebilir Kırsal Kalkınma Stratejisi Bağlamında Değerlendirilmesi

“89-90 lise mezunuyum o zaman burada kiraathane sayısı 14'tü hepsi doluydu. 94'te geldim çarşının içerisinde 20 masa vardı. Şu an üç masa var. Biz bize kaldık. Benim ilkokuldan iki arkadaşım kaldı, hayvanlarımıza Afganlar bakıyor, tarlalarımızda onlar çalışıyor, kimse kalmadı.” (K7)

“Gençlere iş sahası yaratılırsa, burada kalabilirler. Burada hiçbir şey yok. Önceden halk bankası, Askeri şube vardı, nüfus olmadığı için hepsi taşındı.” (K3)

“Çocuklarımızın farkı şehirlere gitmesini istemiyoruz, büyükşehir beni her zaman korkutmuştur, Güdül çok güzel ama iş alanımız yok, herkes bu yüzden gidiyor.” (K2)

Güdü'de nüfus hareketliliğini önlemeye yönelik girişimlerin hangi alanlara yapılacağı konusunda bir uzlaşma söz konusu değildir. Bu yoksunluk durumu bir belirsizlik yaratmaktadır. Bu durum bazı kişiler tarafından Güdü'nün hem coğrafi konumuna hem de Beypazarı ve Kızılcahamam arasında yer almasına dayandırılmaktadır. Ayrıca Güdü'nün çevre ilçelerden ayrışmasının nasıl sağlanacağı konusu belirsizliğini korumaktadır. Katılımcının sözleri ile:

“Zaten bizim tek çıkış noktamız turizm. Zaten Güdü ana karayollarına bağlantısı uzak bir noktada, hammadde ile bizim oraya bir fabrika bir sanayi tesisi kurulamayacağını biliyoruz, daha önce birkaç çalışma yaptık hem hammaddeye hem de pazara uzaklığı konusunda farkındayız. Aslında biz ciddi bir turizm potansiyeline sahibiz ama neyle öne çıkacağımızı bilmiyoruz, tarihi evlerimiz, tarihi yapılarımız var merkezimiz sit alanı. Kuzeye çıktığı zaman Karadeniz havası alma imkânı var güneyde termal alanlarımız var. Biz nasıl yani biz turizm alanında mı yapacağız tarım alanında mı yapacağız, yani gerçekten biz şeyiz...” (K1)

İlçenin potansiyeli Ankara Kalkınma Ajansı tarafından hazırlanan raporlarla belirlenmiştir. Bu potansiyelin uygulamada yer bulabilmesi için sermayeye ihtiyaç duyulmuştur. Bu ihtiyaç ulusal ve uluslararası kurumların desteğiyle karşılanmıştır. Bu bağlamda destek alınan kurumlar arasında Tarım Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu (TKDK) yer almaktadır. TKDK, Avrupa Birliği ve uluslararası kurumlardan sağlanan kaynakların kırsal kalkınma programlarının uygulanmasına yönelik faaliyetleri ve Avrupa Birliği Katılım Öncesi Yardım Aracı Kırsal Kalkınma Programlarını (IPARD 1 ve IPARD II programlarının) düzenleyen kurumdur. IPARD'da yer alan tedbirlerden biri olan LEADER yaklaşımı yerel toplumun karar alma süreçlerine aktif katılımını esas alan, yerel aktörlerin ve farklı yönetim gruplarının yerelde bir araya gelmesini sağlayan bir kurumdur. LEADER yaklaşımında Yerel Eylem Grupları tarafından yerel kalkınma stratejileri hazırlanır. Yerel Eylem Grupları (YEG) Özel, Kamu ve STK'dan oluşur ve Yerel Eylem Derneği çatısı altında bir araya gelirler. YEG'in kurulması için 10.000 ile 150.000 kişi arasında bir nüfusa ihtiyaç duyulmaktadır. Güdü ilçe nüfusunun yetersiz olması nedeniyle Çamlıdere-Güdü Yerel Eylem Derneği olarak kurulmuştur. Daha sonra seçimlerinde etkisiyle yeterli nüfus sayısına ulaşılarak “Güdü Yerel Eylem Derneği” kurulmuştur. Güdü Yerel Eylem Derneği tarafından yerel kalkınma stratejisi hazırlanmıştır. Derneğin yerel toplumla olan diyalogun gelişmesine ve planlama sürecine dahil edilmesinde önemli olduğu belirtilmiştir. Ayrıca, IPARD fonunun faaliyetleri tetikleyici bir rolünün olduğu da belirtilmiştir. Derneğin kurulumu ve yerel kalkınma stratejisinin hazırlanma süreci katılımcının sözleri ile:

“2017 tarihinde kuruldu. Nüfus yetersizdi önce Çamlıdere ile başladık, yerel kalkınma stratejileri hazırlanırken tam 2019 yılında seçimlerinde tabi biraz etkisi oldu, ilçede nüfus artışı oldu. Seçim dönemlerinde muhtarlar kendi ikametlerini alıyorlar ya o şekilde bir artış oldu. 10.000 olduktan sonra tek başımıza kurulma kararı aldık, stratejimiz tek, faaliyet alanlarımız farklı olacaktı adapte olmakta zorluk yaşayacaktık, onlardan ayrı olmasına karar verdik. 2 yıllık çalışma sonucunda yerel kalkınma stratejisi hazırlandı ve bu eylem planı hazırlanırken kafamıza göre oturup yöneticiler oturup şunları şunları yapalım olmadı. Vatandaşın talebine göre bir ihtiyaç listesi belirlendi, buna göre bir eylem planı hazırlandı bu da tarım ve turizme dayalı bir stratejiydi aslında. STK'lar sadece yardımlaşma ve dayanışma üzerineydi, köylerin kültür varlıklarını koruyacak onların değerlerine sahip çıkacak yapıda değildi, biz bu yönde adım atmaya çalıştık. Biz derneklerin vatandaşlarla olan diyalogunu da kuvvetlendirmeye çalışıyoruz.” (K1)

İlçenin turizm potansiyeli barındırdığını düşünen ve bu potansiyele yönelik düzenlemelere katılan paydaşlar, zamanla bu sürece herkesin dahil olacağını sadece belirli bir süreye ihtiyaç

duydıklarını vurgulamışlardır. İlçede geliştirilmek istenen kırsal turizmin taşıdığı potansiyeli bir katılımcı şu şekilde dile getirmiştir:

“Güdül’ün tarihçesi çok güzel, değerleri var, Moğolistan’daki Göktürk anıtlarıyla aynı, Romalılar yaşamış, Roma kenti var, Mzinos dünya çapında bir yer. İtalyanlarla görüştük, festival yaparız diye, Hristiyanların inanç merkezi, dini eğitim veriyorlar, onlar için çok önemlidir. Özellikle, Termal için Sağlık Serbest Projesi var. 2000 dönüm üzerinde bir arazi var. Bu alana yurt içi ve yurt dışından herkes gelebiliyor. Tesise giriyorsunuz, camisinden, sinemasına kadar her şeyi düzenlenmiş. Gelip vefat edenler için mezarlığı bile planlanmış bir alan. Zaten sağlık için geldiği için vize ihtiyacı da yok. Bunu kime anlatacaksınız. Eksikliklerimiz var anlatıyoruz, kafalarına oturmuyor. Bu nasıl yapılacak nasıl olacak halk inanmıyor. Yeni ilana çıktık. Kirmir yaşam vadisi 7 km’lik bir alanı sağlı sollu rekreasyona dönüştürmek çok zor, biz bunu hedefliyoruz. Işık dağından tutun Sakarya’ya giden bir hat düşünün bu Kirmir için büyük bir fırsat. İçine Kızılcahamam ve Beypazarı’nu alan yeşil bir hat. Burada bile Süvaride eko kamp alanları var. Kirmir’e bağlı bunu değerlendirebilir miyiz? Evet ama sabır gerekiyor. İnsanlarımızda sabır yok. Sorgun yaylasına yatırım yaptık. 3-4 kıl çadır kurduk. Kansas çadır olacak. Karavanla gelenler için planlar yaptık. Restoran yaptık. Milli Park dışına bir imar planı yaptıracağız. Hazineden yer aldık. Macera parkı yaptık. Marjinal eğlenme alanları oluşturmaya çalışıyoruz. Ankara keçisi ile ilgili turizm bakanlığıyla ilgili çalışıyoruz. 700 bin başlık üretim merkezi kuruyoruz. Ankara keçisi buraya has bir ürünüdür. Osmanlı zamanında dışarı çıkartmak yasaktı. Arjantin, Afrika bizi geçti. Bu projeye birlikte sertifika vereceğiz. Agroekolojik tarımda yapılan çiftlik turizmi faaliyetleri, Ankara tiftik keçisinin ıslahının yapılması bir müzenin yapılması... Ankara Tiftik keçisinden bir ip, bu ipten bir kumaş dokunacak ve defile hazırlanacak. Geleneksel motiflerimizi taşıyacak bu defile. Ankara tiftik keçisi sof kumaşıyla bizde aynısını yapacağız.” (K4)

Alanda yapılan pek çok yatırıma karşı inançlı olanların aksine bazı paydaşlar Güdül’ün turizm potansiyeline sahip olmadığını düşünmektedir. Özellikle ilçede, konaklama, dinlenme, yemek yeme, eğlenme gibi alanların bulunmaması bu düşüncenin daha geniş bir grup tarafından benimsenmesine yol açmıştır. Özellikle, bireyler ziyaretçilerin harcama düzeyinin çok düşük olduğunu, Covid 19 pandemi döneminden önce Organik Köy Pazarı’nın kurulmasıyla hareketliliğin arttığını ve kısa bir süre sonra Covid-19 salgınının başlamasıyla hareketliliğin tamamen durduğunu belirtmişlerdir. Bu konudaki düşünceler ise şu şekildedir:

“Turizm burada yok ki, Turist ne diye gelsin. Bizim Beypazarı var her şeyiyle turistik. Burada turistlerin ilgisini çekecek hiçbir şey yok. Eskiden nüfusumuz Beypazarı’ndan fazlaydı, geri kaldık. Gencimiz askerden geliyor, iş sahası yok gidecek bir yeri yok, ne yapacak. Burada altın alacağım, nereye gideceğim en yakın Beypazarı’na gidiyorum. Burayı geliştiremedik, buradan bir şey olmaz. Benim dedem demişti, buranın toprağından çömlek olmaz. Buradan bir şey olmaz.” (K7)

“Değişen bir şey yok. Ben esnafım, bize hiçbir katkısı yok. Neden böyle oldu bilmiyoruz, ben tarım yapmıyorum. Yıllardır, burayı işletiyorum, turistler kışın gelmiyor, yazın da turlarla geliyorlar, pandemiden önce organik köy pazarı kuruldu, onun etkisi oldu ama pandemi girdi araya. Gelen turist otobüsleri buradan durmadan geçiyor. Kalkış saatimiz azaldı, bunun da etkisi var, buraya gelmek isteyen ancak özel aracıyla gelir.” (K5)

“Hafta sonu gelenler var. İnönü mağaraları var, oraya gidip piknik yapıyorlar. Alışverişini de zincir marketlerden yapıyorlar. Buradan ufak tefek şeyler alıyorlar. Turist geldi, nerede yemek yiyecek, nerede yatacak böyle bir alan var mı? Yok işte neden turizm yok cevap belli, adam gelirken her şeyini yanında getiriyor. Birkaç gün kalmak isteyen çevrede konaklıyor. Sabah tekrar geliyor buraya. Turizmin gelişmesi için ulaşımın yapılması gerekiyor. Turistin konaklayacağı alanın yapılması gerekiyor. Sadece proje yapılacağı söyleniyor. Ancak lafta bize hiçbir etkisi yok.” (K7)

Güdül’ün kalkınmasında turizmi tek çıkış noktası olarak değerlendiren paydaşlar, bu inançsızlığın kısa süreli olduğunu, bireylerin günlük yaşamlarını sürdürdükleri mekânların kamu desteği ile onarılmasıyla, yeni işletmelerin açılmasıyla, ziyaretçi akışının başlamasıyla beraber değişeceğine yönelik bir düşünceye sahiptirler. Özellikle yerel toplumun turizme yönelik olumlu bir algı geliştirmesi için çeşitli faaliyetler düzenlemişlerdir. Katılımcının ifadeleriyle:

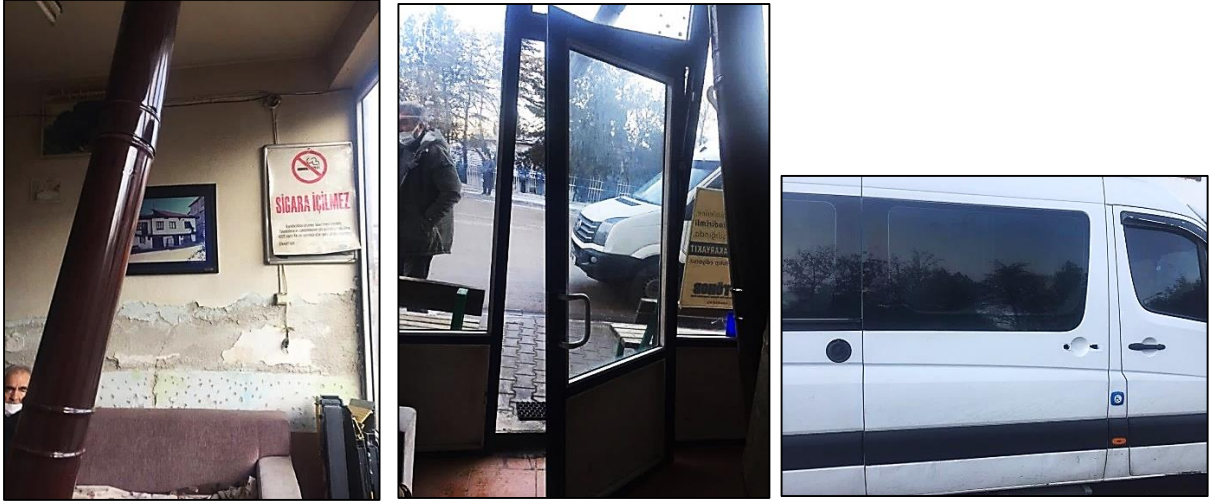
Güdül İlçesi'ndeki Kırsal Turizmin Sürdürülebilir Kırsal Kalkınma Stratejisi Bağlamında Değerlendirilmesi

“ Dernek üzerinden istediğimiz her şeyi yapabiliriz, makine ekipman desteğinden tutun, sebze meyve kurutmasına, bir eğitime, bir festivale, fuara yani önu çok açık taleplere göre çok açık. İş birliğı yapalım işte yurt dışı bağlantılı bir iş birliğı hepsini yapabiliriz, Fuarlara ve festivallere gittik, şimdi artık festival desteğı de vereceğiz. Yerel halkı turizme dahil etmek için birçok eğitim verdik, örnek gösterdik, inanamıyorlar ne yaparsak yapalım, biz bu yüzden her şeyi kamu olarak üstlendik, Yöresel köy pazarı yaptık, Ankara'dan ücretsiz servisler koyduk, insanlar gelip alışverişini yapıp gidiyorlardı, Yöresel ürün pazarını cumartesi günleri yapıyorduk, belirli kalkış noktaları oluyordu, o günlerde insanlar alışverişini yapıyorlardı Güdül'ü geziyorlardı, gitmek istedikleri yerlere götürüyorduk. Yerel halka Cittaslow sürecinde esnafın gelen turist karşılama biçimleri konusunda bile birçok eğitim verildi, hani nasıl davranması gerektiğı konusunda, çok çalışma yaptık ama karşılık alamıyoruz. Nasıl alamıyoruz, çünkü gözüyle görmesi gerekiyor, biz bunları kuracağız, şu planladığım şeyleri hayata geçireceğiz, onan sonra insanların bir şeyler yapacağına inanıyoruz. 2024'e tamamlamayı düşünüyoruz, çarşıdaki tüm dükkanlar tek tip olacak, kültürel mirasa uygun yapılacak, adam şimdi çerçeveyi sökmüş, pimapen yapmış, biz eski haline döndürüyoruz, çatısı inmiş göçmüş adam bakmıyor dükkanına.” (K1)

5.2. Güdül'de Kırsal Turizmin Gelişmesinin Önündeki Engeller

Güdül İlçesi'nde, turistlerin turizm faaliyetlerine erişebilmesi ve halkın farklı alanlarda turizm faaliyetlerini gerçekleştirebilmesi için ulaşım alt yapısının geliştirilmesi gerekmektedir. Ankara-Etlük otogardan ilçe merkezine 07.00-14.00-17.00 saatlerinde yolcu seferleri düzenlenmektedir. Güdül'e giden araçlar için bir turizm yazıhanesi bulunmamaktadır. İlçede bulunan yazıhane ise çok eski ve bakımsızdır (Şekil 10). Benzer durum ulaşım hizmeti sunan araçlarda da görülmektedir. İlçe içerisinde ulaşım hizmeti bulunmamaktadır. İlçenin mahallelerine bireyler kendi ulaşım aracını kullanarak ya da taksiler aracılığıyla erişim sağlamaktadır. Kırsal kalkınma bağlamında oluşturulan Sorgun Göleti Rekreatyon Alanı gibi yeni oluşturulan turistik destinasyonlara ise ulaşım hizmeti sunulmamaktadır. Özel aracı olan bireyler dışında ancak taksi ile erişim sağlanmaktadır. Turlarla gelen turistler tur otobüsü ile alanı ziyaret edebilmektedir. Bu durum, herkesin turizm faaliyetlerine eşit katılım ve erişim hakkından mahrum kalmasına neden olmaktadır. Özel aracı bulunmayan ziyaretçiler, turistik destinasyonları ziyaret etmek için Güdül Belediyesi'nden ulaşım aracı talep edebilmektedir. Bu uygulama turist akışının yoğun olduğu dönemlerde muhtemelen yetersiz kalacaktır. Bir diğer yönüyle, ilçede turistik destinasyonlara ulaşımın olmaması, ziyaretçilerin destinasyonu keşfetme süresini etkilemektedir.

Ankara Kalkınma Ajansı ve Güdül Kaymakamlığı tarafından ilçede Güdül Kadın Kooperatifi kurulmuştur ve kooperatif tarafından bir lokanta hizmet vermektedir. Bu lokantada yöresel yemekler ve gıda ürünlerinin yanı sıra yöresel kıyafetler, eşarplar, el işleri gibi zanaat ürünleri sunulmaktadır. Yöresel ürünleri satın almak isteyen ziyaretçiler kooperatiften yararlanabilir. Ancak Covid-19 pandemi sürecinde kooperatif kapanmıştır, sadece yöresel ürünlerin satışı yapılmaktadır. Kooperatif, kadınların yaşamını oldukça değiştirmiştir. Özellikle günlük yaşamlarında özgüven kazandıklarını, kendilerini değerli hissettiklerini, bir amaç edindiklerini ve bir ürünün üretim aşamasında olmalarının sağladığı tatmin düzeyinin yaşamlarını değiştirdiğini belirtmişlerdir. Alanda Güdül Kadın Kooperatifi tarafından kurulan lokanta dışında turistlere yönelik yemek yeme ve dinlenme alanı bulunmamaktadır. İlçede yaşayan erkeklerin vakitlerini geçirdikleri küçük bir kıraathane bulunmaktadır. Ziyaretçilere yönelik üretim ve tüketim mekânları henüz oluşturulmamıştır. İlçede ziyaretçilerin konaklayacakları bir mekân bulunmamaktadır. Ziyaretçiler çevre ilçelerde konaklamakta ya da alanı günü birlik ziyaret etmektedir. Halkın, eğitimlere ve bilgilendirme toplantılarına katılım düzeyinin düşük olduğu bilgisi edinilmiştir, bu durum uygulamaların pratikte nasıl karşılık bulacağı konusunu belirsizleştirmektedir. Ayrıca, planlama sağlayıcılar tarafından da bu durum bir bakıma kabul görmüştür ve bu kabul biçimi nispeten paydaşların görmezden gelinmesini de içermektedir. Çünkü alanda hala yerel toplumun turizmden gelir sağlamasına yönelik planlama mevcut değildir. Bu ilişki biçimi, yönetim grupları arasında yeterli düzeyde iletişimin kurulamadığını göstermektedir.

Şekil 10. İlçede bulunan otobüs yazıhanesi ve bakımsız ulaşım aracı.

İlçede kırsal turizmin gelişmesinin ve organik tarım üretiminin önündeki önemli engellerden biri sepiyolit (kil) ocağı ve işleme tesisi projesine ilişkin “ÇED Gerekli Değildir” kararının verilmesidir. Açılması planlanan maden ocağı Ankara'nın Beypazarı ilçesine bağlı Uruş Mahallesi'nin sınırları içerisinde ve Güdül ilçesinin tarımsal üretim alanlarının yakınındadır. “ÇED gerekli değildir” kararına ilişkin ilçede eylemler yapılmış, kararın iptali ve durdurulması için dava açılmıştır. Kırsal Çevre ve Ormancılık Sorunları Araştırma Derneği tarafından Ankara ili Beypazarı ve Güdül ilçeleri sınırları içinde yapılması planlanan MYB Madencilik'e ait 4. Grup Maden (Sepiyolit) Ocağı ve Kıрма Eleme Tesisi Projesinin Civar Köyler üzerindeki Sosyal, Kültürel, Ekonomik ve Ekolojik Etkilerinin Değerlendirilmesi Raporu (2021) hazırlanmıştır. Raporda kararın iptal edilmesinin gereklilikleri ortaya konulmuştur. Bu projenin hayata geçirilmesi ile raporda belirtildiği gibi, hem doğal ve kültürel mirasın olumsuz etkilenmesine, kamu yatırımlarının anlamını yitirmesine, tarımsal ve hayvansal üretim faaliyetlerinin durmasına ve tüm bu projelerin tetikleyicisi olarak kabul edilen nüfus hareketliliğini önlemeye yönelik tüm girişimler sonuçsuz kalacaktır.

6. Sonuç

Türkiye'de kamu kurumlarının ve Avrupa Birliği'nin desteğiyle kırsal kalkınmaya ilişkin düzenlemeler yapılmakta, mevcut yönetmelik, stratejiler ve planlamalarda, kırsal alanların doğal ve kültürel yapısı korunarak değer yaratılması, yeni istihdam alanları oluşturularak, yerel kalkınmanın sağlanması amaçlanmaktadır. Bu amaç doğrultusunda birçok planlama ve kalkınma stratejisi geliştirilmektedir. Güdül, kırsal kalkınmaya yönelik planlamaların ve düzenlemelerin yapıldığı bir ilçedir. İlçede genç nüfusun yetersizliği, yaşlı nüfusun yoğunluğu, çeşitli iş kollarının gelişmemesi, ana ulaşım güzergâhlarının uzağında olması, tarım faaliyetlerinin yaygınlığı ilçenin gelişmemesine neden olmuştur. İlçenin kalkınmasına yönelik girişimler, ilçenin doğal ve kültürel miras alanlarının yenilenecek korunması, turizm alanlarının oluşturulması ve tarımsal üretimin artırılması üzerinedir. Bu girişimler alanın korunmasını sağlarken üretim alanlarının oluşturulmasına, bir başka ifadeyle yeni iş kolları oluşturmaya ve halkın gelir elde etmesine yönelik değildir. Halkın gelir elde edeceği herhangi bir üretim alanı bulunmamaktadır. Aynı şekilde ziyaretçilerin harcama düzeyini artıracak bir tüketim mekânı da bulunmamaktadır. Bir yönüyle mekânsal düzenlemeler yapılarak ziyaretçiler için alan çekici kılınmaya çalışılırken, diğer yönüyle ziyaretçilere yönelik hizmet alanları bulunmamaktadır. Bu çelişkili durum ilçede yaşayan bazı paydaşlar tarafından turizmin olmadığı ve olamayacağına yönelik bir algı geliştirmesine yol açmıştır. Diğer paydaşlar ise yatırımların zaman içerisinde bir geri dönüşünün olacağına yönelik bir algı geliştirmiştir. İki farklı algı düzeyi ilçede turizme yönelik faaliyetlere katılımın, düşük olmasına yol açmaktadır. Kırsal mekânlar, kırsal kaynakların yönetiminde etkili olan, giderek daha çeşitli hale gelen farklı düzeylerde yer alan paydaşlara ev sahipliği yapar ve bu paydaşlar

Güdül İlçesi'ndeki Kırsal Turizmin Sürdürülebilir Kırsal Kalkınma Stratejisi Bağlamında Değerlendirilmesi

arasında karşılıklı bir ilişki söz konusudur. Bu ilişki alanın düzenlenmesine yönelik faaliyetlerin planlamasından uygulama aşamasına kadar uzanan bir yönetim sürecini belirler. Paydaşlar arasında planlamalara ve uygulamalara dönük bir uzlaşma sağlanmalıdır. Kırsal destinasyonlar kırılabilir bir özelliğe sahiptir, bu nedenle alanın kırılabilirliğine, paydaşlar arasında yaşanan anlaşmazlıkların eklenmesi, alanın kırılabilirlik seviyesini artırabilir.

Kırsal turizmin oluşabilmesi için ilçeye ve oluşturulan turistik destinasyonlara ulaşım planlamasının yapılması buna yönelik hizmetlerin geliştirilmesi gerekmektedir. Hizmet sağlayan araçlar yenilenmeli, araçların bakımı ve onarımının yapılması gerekmektedir. Araçlar için gerekli olan düzenlemeler ilçede bulunan yazıhane için de yapılmalıdır. Ankara merkezden ve diğer ilçelerden Güdül'e hareket merkezleri oluşturularak, ulaşım saatleri düzenlenmeli ve tanıtımı yapılmalıdır. Özellikle farklı şehirlerden ilçeyi ziyaret etmek isteyen bireyler için Ankara Otogarı'na Güdül Yazıhanesi açılmalıdır. İlçenin farklı mahallelerine özellikle Tahtacıörencik gibi agroturizm faaliyetlerini yapıldığı yerlere belirli saatlerde ulaşım sağlanmalıdır. Ulaşım konusundaki düzenlemelerin yanı sıra konaklama sorunu da giderilmelidir. İlçede ziyaretçilere yönelik yapılan konaklama alanının inşaatı henüz tamamlanmamıştır. Ziyaretçilerin konaklama süreleri uzadıkça, turizm alanlarını ziyaret edebilir, yerel halk ile etkileşime geçebilir ve yerel ürünlere yönelik tüketim talepleri gelişebilir. Otelin dışında herhangi bir tüketim mekânının oluşturulmaması, ulaşım sisteminin iyileştirilmemesi, alanın kalkınmasına katkı sağlayamadığı gibi ziyaretçi memnuniyetini de etkileyebilir. Ulaşım, konaklama, üretim ve tüketim mekânları geliştirilmediğinde, kırsal alanların çekiciliği önemini yitirebilir. Kırsal turizm endüstrisinin yalnızca kırsalın çekiciliği ile gelişmesi mümkün değildir, hizmet kalitesinin artırılması, ziyaretçi memnuniyetinin sağlanması gerekmektedir. Sürdürülebilir kırsal turizm, yerel ürünlerin üretilmesi, zanaatların ve endüstrilerin geliştirilmesi, yerel tedarik zincirlerinin oluşturulması yönünde halkın teşvik edilmesiyle gelişebilir. Halkın kırsal yaşam dinamiklerinin kırsal turizme entegre hale getirilmesi, özgün bir destinasyon alanı yaratılmasını sağlayabilir. Kırsal mekânda kolektif bir yaşam geliştirilmelidir. Güdül Kadın Kooperatifi tarafından yapılan ürünler esnaf tarafından satılabilir, bu sayede hem ürünlerin tanıtımı yapılmış olur hem de üretim ve tüketim ağı genişletilmiş olur. Aynı şekilde yöresel ürünlerin malzemeleri için ham madde sağlayıcı üretim havuzu oluşturularak kolektif bir üretim biçimi oluşturulabilir. Bu şekilde bir yaklaşım hem farklı hanelerin gelir seviyesini yükseltebilir hem de üretimlerini sürdürmeleri konusunda teşvik edebilir. Yöresel ürünlerin geliştirilmesi ziyaretçilerin deneyimlerini özgün bir hale getirebilir. Son zamanlarda gastroturizm öne çıkan turizm faaliyetlerinden birisidir.

Kırsal alan, sosyal, politik ve ekonomik ilişkiler ağına gömülü çeşitli aktörleri içeren bir sistemdir. Bu sistemin geliştirilmesi öncelikle bu yapıların tanınmasıyla gerçekleşir, çünkü kırsal alanlarda üretim ve tüketim için yeni mekânların oluşturulması, mevcut olanların düzenlenmesi, belirli doğal ve kültürel miras yapısının, yerleşim düzeninin, sosyal örgütlenme biçimlerinin ve ekonomik sistemlerinin yeniden planlanmasına yol açar. Bütünüyle bu sistemin canlanması için mevcut durumun belirlenmesi, farklı düzeylerde paydaşların bir araya gelerek yönetim yapısının oluşturulması ve bir stratejinin belirlenmesi gerekmektedir. Yönetim grupları arasında uzlaşmanın olmadığı planlamalar, uygulamada yeterince karşılık bulamamaktadır. Bir diğer ifadeyle paydaşlar, birbirlerinin taleplerini dinlemeye ve anlamaya uzlaşmaya açık olmalıdır. Dünya Turizm Örgütü UNWTO Turizm ve Kırsal Kalkınma Önerileri (2020) adlı çalışmada, kırsal alanların kalkınması için hazırlanan planlarda yatırım, beceri geliştirme, finansmana erişim, altyapı geliştirme, dijital dönüşüm, sürdürülebilir kalkınma, etki değerlendirmesi, iyileştirilmiş yönetim ve kadınların güçlendirilmesi gibi konuların merkeze alınması gerektiğini vurgulamaktadır. Kırsal alanlarda, değer yaratacak faaliyetlere yoğunlaşarak kırsal destinasyonların oluşturulması, gıda politikasının ve bu politikaya yönelik piyasa oluşturulması, dijitalleşmenin sağlanması gibi birtakım faaliyetler yapılarak kırsal alanların daha yenilikçi yaklaşımlarla düzenlenmesi gerekmektedir. Bu faaliyetler aynı zamanda destinasyona özgün bir nitelik kazandırabilir. Bu durum Güdül'de yaşayan nüfusun yaş yapısını göz önünde bulundurduğumuzda LEADER desteğiyle gerçekleştirilebilir. Avrupa Birliği Ortak Tarım Politikası'nda (OTP) dijitalleşmeye yönelik faaliyetlerin ve eğitimlerin LEADER tarafından

desteklenmesi gerektiği belirtilmiştir. Ayrıca, Avrupa Birliği OTP kapsamında kırsal alanların daha rekabetçi ve yenilikçi olması yönünde çalışmalar yapmaktadır. Avrupa'nın Kuzey Batısında yenilenebilir enerji kooperatifleri oluşturulmuştur ve bu kooperatiflerde kırsal topluluklarda yer almaktadır. Bu sayede kırsal topluluklar yaşadıkları alanlarda yenilenebilir enerji üretimi gerçekleştirilmektedir. Almanya'nın Oberrospe bölgesinde biyoenerji, Fransa'nın Pays de Vilaine bölgesinde, Galler'de benzer uygulamalar mevcuttur. Yöneticilerin, Gündül'ün diğer turizm destinasyonları arasında nasıl gelişeceğine yönelik endişeleri bu tür uygulamaların yörede gerçekleştirilmesiyle giderilebilir.

Teşekkür

Bu çalışmaya değerli katkıları ve desteği için Prof. Dr. Mehmet Somuncu'ya teşekkür ederim. Ayrıca, saha ziyaretlerim sırasında bana eşlik ederek hem alanı tanımam konusunda hem de görüşme sürecinde yardımcı olan ve bazı ulaşamadığım fotoğrafları ileten Alican Berber'e yardımları ve desteği için teşekkür ederim.

Kaynaklar

- Anonim 2014. *Ankara Bölge Planı 2014-2023*. Kalkınma Ajansı Yayını, Ankara.
- Anonim 2017. *Ankara Kırsal İnovasyon Yol Haritası 2017-2023*. Kalkınma Ajansı Yayını, Ankara.
- Anonim 2017. *Ankara'nın Trekking Rotaları Çamlidere- Çubuk – Gündül Nallıhan-Bey pazarı- Kızılcahamam*. Ankara Valiliği İl Kültür Turizm Müdürlüğü Yayını, Ankara.
- Anonim 2020. *2020-2023 Gündül Yerel Kalkınma Stratejisi Eylem Planı*. Gündül Yerel Eylem Derneği Yayını, Ankara.
- Anonim 2020. *Gündül- Sorgun Çevresi Alternatif Turizm Altyapısını Geliştirme Fizibilite Raporu*. Kalkınma Ajansı Yayını, Ankara
- Anonim 2020. *Tiftik İşleme Tesisi Yatırım Projesi*. Kalkınma Ajansı Yayını, Ankara
- Anonim 2021. *Ankara İli Bey pazarı ve Gündül ilçeleri sınırları içinde yapılması planlanan MYB Madencilik'e ait 4. Grup Maden (Sepiyolit) Ocağı ve Kıрма Eleme Tesisi Projesinin Civar Köyler üzerindeki Sosyal, Kültürel, Ekonomik ve Ekolojik Etkilerinin Değerlendirilmesi Raporu*. Kırsal Çevre ve Ormanlık Sorunları Araştırma Derneği Yayını, Ankara.
- Aref, F. ve Gill, S. S. 2009. Rural tourism development through rural cooperatives. *Nature and Science*, 7(10), 68-73.
- Ataberk, E. 2020. Sürdürülebilir Kırsal Turizmde Bütüncül Yaklaşım, *Ege Coğrafya Dergisi*, 29 (2), 229-242.
- Baykal, F. ve Ataberk, E. 2020. Kozbeyli'de (Foça/İzmir) Kırsal Turizmin Geliştirilmesi Hakkında Yerel Halkın Görüşleri. *Ege Coğrafya Dergisi* 29, (1),1-17.
- Bramwell, B. 1994 Rural tourism and sustainable rural tourism, *Journal of Sustainable Tourism*, 2:1-2, 1-6, doi: 10.1080/09669589409510679.
- Butler, R. W. 1999. Sustainable tourism: A state-of-the-art review. *Tourism geographies*, 1(1), 7-25, doi: 10.1080/14616689908721291.
- Çobanoğlu, F., Cankurt, M., Tunalıoğlu, R., Yılmaz, H. İ. ve Nalbantoğlu, A. 2017. Kırsal Kalkınma Yatırımlarının Desteklenmesi Programının Etkisinin Değerlendirilmesi: Bursa İli Örneği. *Tekirdağ Ziraat Fakültesi Dergisi*, 14 (1), 16-27.
- Dissart, J-C. ve Marcouiller, D.W. 2012. Rural tourism production and the experience-scape. *Tourism Analysis*, 17, 691-704
- akt. Carneiro, M. J., Lima, J., ve Silva, A.L., (2015). Landscape and the rural tourism experience: identifying key elements, addressing potential, and implications for the future, *Journal of Sustainable Tourism*, 23:8-9, 1217-1235, doi:10.1080/09669582.2015.1037840
- Erdoğan, E. ve Dilaver, Z. 2005. Ankara – Gündül, Sorgun Gölet'i ve Çevresinin Korunan Doğal Alanlar Kapsamında Değerlendirilmesi, *Korunan Doğal Alanlar Sempozyumu, 8-10 Eylül 2005*, SDÜ, Isparta.
- Gao, J. ve Wu, B. 2017. Revitalizing traditional villages through rural tourism: A case study of Yuanjia Village, Shaanxi Province, China, *Tourism Management*, 63, 223-233. doi: 10.1016/j.tourman.2017.04.003.
- Garrod, B., Wornell, R. ve Youell, R. 2006. Re-Conceptualising Rural Resources as Countryside Capital: The Case of Rural Tourism. *Journal of Rural Studies*, 22, 117-128. doi: 10.1016/j.jrurstud.2005.08.001.
- Ghaderi, Z., Henderson, J.C. 2012. Sustainable rural tourism in Iran: A perspective from Hawraman Village. *Tourism Management Perspectives*, 2-3, 47-54. doi: 10.1016/j.tmp.2012.03.001.
- Gülçubuk, B. 2013. *Kırsal kalkınma politikası ve yönetişim. 7. Bölgesel Kalkınma ve Yönetişim Sempozyumu Kırsal Kalkınma ve Yönetişimi Bildiriler Kitabı (45-53) 13-14 Aralık 2012*, TEPAV.
- Gülhan, F. 2019. *Türkiye'de Kırsal Kalkınma Alanında Uygulanan Yatırım Projeleri: Ankara Kahramankazan ve Gündül Üzerine Bir Araştırma*, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
- Güneş, S.G. ve Dülger, A.S. 2018. Kırsal Rekreasyonda Eğitici Aktivitelerin Tarımın Sürdürülebilirliği Açısından Önemi: Ankara-Gündül Tahtacıörencik Örneği, *Uluslararası Tarih ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 20, 477-503.

Güdül İlçesi'ndeki Kırsal Turizmin Sürdürülebilir Kırsal Kalkınma Stratejisi Bağlamında Değerlendirilmesi

- Kaptan Ayhan, Ç., Cengiz Taşlı, T., Özkök, F. ve Tatlı, H. 2020. Land use suitability analysis of rural tourism activities: Yenice, Turkey, *Tourism Management*, 76, 103949, doi: 10.1016/j.tourman.2019.07.003.
- Kastenholz, E., Carneiro, M.J., Eusébio, C., ve Figueiredo, E. 2013. Host–guest relationships in rural tourism: evidence from two Portuguese villages, *Anatolia – An International Journal of Tourism and Hospitality Research*, 24(3), 367-380. doi: 10.1080/13032917.2013.769016.
- Kastenholz, E., Carneiro, M.J., Marques, C.P. ve Loureiro, S.M.C. 2017. The dimensions of rural tourism experience: impacts on arousal, memory, and satisfaction, *Journal of Travel & Tourism Marketing*, 35 (2), 189-201. doi: 10.1080/10548408.2017.1350617.
- Kaypak, Ş. 2012. Ekolojik Turizm ve Sürdürülebilir Kırsal Kalkınma. *KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 14 (22): 11-29.
- Kiper, T. ve Arslan, M. 2007. Safranbolu-Yörükköyü Tarımsal Turizm Potansiyelinin Kırsal Kalkınma Açısından Değerlendirilmesi. *Turkish Journal of Forestry*, 8 (2): 145-158.
- Lane, B. 1994. Sustainable rural tourism strategies: A tool for development and conservation. *Journal of Sustainable Tourism*, 2:1-2, 102-111, doi:10.1080/09669589409510687.
- Lane, B. ve Kastenholz, E. 2015. Rural tourism: the evolution of practice and research approaches – towards a new generation concept?, *Journal of Sustainable Tourism*, 23:8-9, 1133-1156, doi: 10.1080/09669582.2015.1083997.
- Özdemir, M.A. ve Kervankıran, İ. 2011. Turizm ve turizmin etkileri konusunda yerel halkın yaklaşımlarının belirlenmesi: Afyonkarahisar örneği. *Marmara Coğrafya Dergisi*, 24: 1-25.
- Özdemir, S. 2012. Kırsal Kalkınmada Kırsal Turizmden Yararlanma Olanakları: Gökçeada Örneği, *KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 14 (23): 19-21, 2012.
- Özer, H. 2016. *Ankara Güdül Kaya Resimlerinin Grafıksel Analizi ve Turizm Sektöründe Kullanılmasının Araştırılması*, Akdeniz Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Antalya.
- Sharpley, R. ve Roberts, L. 2004. Rural Tourism-10 years on. *International Journal Of Tourism Research*, 6 (3): 119–124, DOI: 10.1002/jtr.478.
- Sharpley., R. 2002. Rural tourism and the challenge of tourism diversification: the case of Cyprus, *Tourism Management*, 23(3). 233-244. doi:10.1016/S0261-5177(01)00078-4.
- Sims, R. 2009: Food, place and authenticity: local food and the sustainable tourism experience, *Journal of Sustainable Tourism*, 17:3, 321-336. doi:10.1080/09669580802359293.
- Somuncu, M. 2006. *Turizmin Kalkınmaya Etkisi ve Türkiye Turizmindeki Bölgesel Farklılıklar*. Ankara Üniversitesi Türkiye Coğrafyası Araştırma ve Uygulama Merkezi IV. Ulusal Coğrafya Sempozyumu Bildiri Metinleri, Ankara, 163-177.
- Soykan, F. 1999. Doğal Çevre ve Kırsal Kültürle Bütünleşen Bir Turizm Türü: Kırsal Turizm, *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi* (10): 67-75.
- Soykan, F. 2000. Kırsal Turizm ve Avrupa'da Kazanılan Deneyim. *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, 11(1): 21-33.
- Soykan, F. 2003. Kırsal Turizm ve Türkiye Turizmi İçin Önemi. *Ege Coğrafya Dergisi*, 12 (1): 1-11.
- Su, B. 2011. Rural Tourism in China. *Tourism Management*, 32(6): 1438-1441. DOI: 10.1016/j.tourman.2010.12.005.
- Şahin Dereyurt, B. 2019. *Stratejik Kırsal Kalkınma Modeli: Ankara-Güdül Örneği*. Konya Teknik Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Konya.
- Tirado Ballesteros, J.G. ve Hernández Hernández, M. 2016. Assessing the impact of EU rural development programs on tourism. *Tourism Planning & Development*, DOI: 10.1080/21568316.2016.1192059.
- Tonk, E.C. ve Arslan Selçuk, S. 2020. Cittaslow Unvanı Alan Kentlerin Sürdürülebilir Ulaşım Bağlamında İncelenmesi ve Ankara-Güdül İlçesi İçin Öneriler, *Euroasia Journal of Mathematics-Engineering Natural & Medical Sciences*, (7),8: 188-201.
- Türkeri, İ. ve Akyürek, S. 2021. Yerel Halkın Destinasyon İmajı Algısı ile Turizm Gelişimine Verdiği Destek Arasındaki İlişki, *Turizm Akademik Dergisi*, 8 (1): 45-59.
- Türkiye İstatistik Kurumu 2021. *Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi Sonuçları*. 20.05.2022 tarihinde <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Adrese-Dayali-Nufus-Kayit-Sistemi-Sonuclari-2021-45500> adresinden alındı.
- Türkiye İstatistik Kurumu 2021. *Genel Nüfus Kayıtları*. 20.05.2022 tarihinde (<https://biruni.tuik.gov.tr/nufusmenuapp/menu.zul> adresinden alındı.
- United Nations, Department of Economic and Social Affairs, Population Division 2019. *World Population Prospects 2019: Highlights* (ST/ESA/SER.A/423).
- United Nations, Department of Economic and Social Affairs, Population Division 2018. *The World's Cities in 2018—Data Booklet* (ST/ESA/ SER.A/417).
- UNWTO 2020. *UNWTO Recommendations on Tourism and Rural Development – A Guide to Making Tourism an Effective Tool for Rural Development*. UNWTO, Madrid, DOI: 10.18111/9789284422173.
- Varnacı Uzun, F. ve Somuncu, M. 2011. Kültürel Peyzajın Korunması ve Turizm İlişkisi Bağlamında Yerel Halkın Görüşleri: İhlara Vadisi Örneği, *Ankara Üniversitesi Çevre Bilimleri Dergisi*, 3(2), 21-36.
- Vatansver Toylan, N., Tören, E., Metin, T. C. ve Ergüven, M. H. 2021. Turizmin Destinasyon Üzerindeki Etkilerinin Paydaş Algıları Kapsamında Araştırılması. *Turizm Akademik Dergisi*, 8 (2), 243-258.
- Wanda George, W., Mair, H. ve Reid, D.G. 2009. *Rural Tourism Development: Localism and Cultural Change*. Channel View Publications.

- Woods, M. 2005. *Rural Geography: Processes, Responses and Experiences in Rural Restructuring*. Sage.
- Yalçiner Ercoşkun, Ö. 2007. *Sürdürülebilir kent için ekolojik-teknolojik (eko-tek) tasarım: Ankara-Güdül Örneği*. Gazi Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. 2018. *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara. Seçkin Yayınları.

MAKALE KABUL KOŞULLARI VE YAZIM KURALLARI

- Dergide çevrebilimleri alanında yapılmış özgün araştırmalar ve derlemelerden (tarama yazıları) oluşan "Denetimli Makaleler" in yanısıra "Araştırma Notları", "Konferans Notları", "Kitap Tanıtımı" ve yabancı dilde yayımlanmış olan özgün araştırmaların "Çeviriler" i yayımlanır. Dergide yayımlanacak eserler Türkçe ya da İngilizce olarak yazılabilir.
- Dergiye gelen eserin basımı öncesinde hakem görüşleri alınır. Gönderilen makalenin dergide yayımlanabilmesi için Editörler Kurulu tarafından hem bilimsel içerik, hem de şekil bakımından uygun görülmesi ve hakemler tarafından kabul edilmesi gerekir. Yayımlanması uygun bulunmayan eser yazarına/yazarlarına geri gönderilir.
- Dergide yayımlanacak eserin daha önce hiçbir yayın organında yayımlanmamış ya da yayın hakkının verilmemiş olması gerekir. Buna ilişkin yazılı bildirim, makale ile gönderilmelidir.
- Eser, Microsoft Word programında hazırlanarak Dergipark sistemi üzerinden çevrimiçi olarak yüklenmelidir (<https://dergipark.org.tr/aucevrebilim>).
- Makale Microsoft Word programının yeni versiyonunda, A4 normunda, sayfa kenar boşlukları üst 3cm, sol 2,5cm, sağ 2,5cm, alt 4cm olarak ayarlanarak, 11 punto Times New Roman karakteri ile, tek satır aralığı kullanarak ve iki yana yaslı olarak hazırlanmalı, paragraf arası verilmemeli, paragraflarda ilk satır girintisi ise 1.25cm olarak yazılmalı, metin içerisinde tablo ve şekiller dahil koyu karakterlere yer verilmemeli, şekil, çizelgeler ve Kaynaklar bölümü dahil 20 sayfayı geçmemelidir.
- Eser başlığı baş harfleri büyük, ortalanarak koyu (bold) ve 14 punto, yazar adları 12 punto, Özet ve Abstract iki yana yaslı 9 punto ile yazılmalıdır.
- Yazar adı/adları açık olarak yazılmalı, ünvan kullanılmamalı, adres bilgileri 11 punto ve italik olacak şekilde bir alt satırda yer almalıdır. Başlık ile yazar isimleri arasında 1,5 satır aralığı bulunmalıdır. İki ya da daha fazla yazarlı makalelerde, yazarların soyadları üzerine rakam konularak, adres bilgileri alt satırda ve tek satır boşluğu bırakılarak yer almalıdır.
- Yapılan çalışma bir kurum/kuruluş tarafından desteklenmiş ya da doktora/yüksek lisans tezinden hazırlanmış ise, başlığa yıldız koyularak ilk sayfanın altına dip not olarak verilmelidir.
- Özgün araştırmalar; Özet, Abstract, Giriş, Materyal ve Yöntem, Bulgular, Tartışma, Sonuç, Teşekkür (gerekirse), Kaynaklar şeklinde düzenlenmelidir. Derlemeler Giriş, uygun başlıklar altında Ana Metin ve Sonuçlar olmak üzere üç bölümden oluşabilir, yayımlanmasında Ankara Üniversitesi Çevrebilimleri Dergisinin Yayın İlkeleri uygulanır. Özet, 200 kelimeyi aşmayacak şekilde, çalışmanın amacını, nasıl yapıldığını, sonuçları ve sonuçlar üzerine yazar(lar) ın yaptığı değerlendirmeleri içermeli ve en fazla 7 adet anahtar kelime kullanılmalıdır. Giriş, çalışmanın önemini, amacını ve konu ile ilgili daha önce yapılmış temel araştırmaları kapsamalıdır. Materyal ve Yöntem, çalışmanın tekrarına olanak verecek şekilde yeterli bilgi ve kaynakları içermelidir. Bulgular, şekil ve çizelgelerde verilen bilgilerin tam olarak anlaşılmasını sağlamalıdır. Tartışma bölümünde sonuçlar, önemi vurgulanarak daha önce yapılan çalışmalarla karşılaştırılmalıdır. Sonuç bölümünde ise, bulgulardan ulaşılan son değerlendirmeler verilmelidir.
- Makaledeki şekil, harita ve fotoğrafların bilgisayar kayıtları, uygun çözünürlükte olmalı, makalede metin içerisine yerleştirilmelidir. Çizelge başlıkları çizelgenin üstüne, çizelge kaynağı ise altına verilmelidir. Çizelge ve şekil açıklamalarında sadece ilk kelimenin baş harfi büyük, diğerleri küçük harflerle yazılmalıdır. Çizelge içerisindeki metinlerde de aynı kural geçerlidir. Tüm tablolar “Çizelge”; tüm grafik, harita ve çizimler “Şekil” olarak adlandırılmalıdır. Şekil adları şeklin altında verilmelidir. Tüm şekil ve çizelge adları 9 punto, Times New roman karakterinde olmalı, numaralandırmalardan sonra nokta verilmelidir.
- Metin içerisinde atıfta bulunulan kaynaklar, yazarın soyadı ve yayın yılı sıralamasıyla parantez içerisinde verilecektir (Akpınar, 2000). Aynı yazarın aynı tarihli birkaç eseri varsa alıntılarda yıldan sonra a,b,c... şeklinde numaralandırma yapılacaktır (Akpınar, 2002a). Birden fazla esere

atıfta bulunuluyorsa referanslar alfabetik sıra ile verilmelidir (Avcıoğlu, 2002; Oğuz, 2004; Uslu ve Kiper, 2005).

- Sözlü görüşmeler ve yayınlanmamış eserlere (Yüksek Lisans ve Doktora Tezleri hariç) ait bildirimler, kaynak olarak kullanılmamalıdır.
- Kaynaklar listesi ilk yazarın soyadına göre alfabetik olarak düzenlenmeli ve Times New Roman karakterinde 9 punto olarak yazılmalıdır. İki veya daha fazla yazarlı eserlerin bildiriminde son yazardan önce “ve” bağlacı kullanılmadır.

Dergi:

Somuncu, M.2004.Dağcılık ve Dağ Turizmindeki İkilem: Ekonomik Yarar ve Ekolojik Bedel. *Coğrafi Bilimler Dergisi*, 2 (1):1-22.

Kitap:

Keleş, R. 1996. *Kentleşme Politikası*. İmge Kitabevi Yayınları: 803, Ankara.

Kitabın bir bölümü:

Hamamcı, C. 1997. Çevrenin Uluslararası Boyutları. s: 395-412. Editör: R. Keleş. *İnsan Çevre Toplum*. İmge Kitabevi, Ankara.

Bildiri kitabı:

Karadeniz, N., Özbek, H. ve Gül, S. 2000. Ülkemiz Koruma Alanlarında Yönetim Planı Süreci. *2000’li Yıllarda Yaşadığımız Çevre ve Peyzaj Mimarlığı Sempozyumu. Bildiriler Kitabı*: 177-184, 24-26 Mayıs 2000, Ankara.

Yazarı belirtilmeyen kurum yayınları:

Anonim 1997. *Ulusal Çevre Eylem Planı: Arazi Kullanımı ve Kıyı Alanlarının Yönetimi*. Devlet Planlama Teşkilatı Yayını, Ankara.

İnternet sayfaları:

İnternet sayfasına atıfta metin içerisinde Anonim ya da Anonymous ve erişim tarihi olarak verilmeli (Anonim, 2005), Kaynaklar bölümünde ise sayfa adresi de verilmelidir.

Anonymous 2007. Explore Europe’s changing landscape.

<http://www.eea.europa.eu/highlights/explore-europe2019s-changing-landscape>.

- Etik Kurul onayı gerektiren çalışmalarda, Etik Kurul onayına dair belge gönderilmesi ve makalede de Etik Kurul onayı alındığının belirtilmesi gerekmektedir.
- Basımına karar verilen eserde, ekleme ya da çıkarma yapılamaz.
- Yayın süreci tamamlanan eserler geliş tarihi esas alınarak yayınlanır.
- Bir yazarın, aynı sayıda ilk isim olarak 1 (bir), ikinci ve diğer isim sırasında 1 (bir) olmak üzere toplam 2 (iki) eseri basılabilir.
- Sayfa sınırını aştığı için seri makale olarak bölünmesi söz konusu olan araştırmaların başlıkları ona göre düzenlenerek, zaman içinde sırayla basılmak üzere, değerlendirmeye bir arada sunulmalıdır.
- Yayınlanan eserin tüm sorumluluğu yazarına/yazarlarına aittir.

INSTRUCTIONS FOR AUTHORS

- The following types of papers are accepted to be published in Ankara University Journal of Environmental Sciences: research papers, review papers, technical notes, conference notes, book reviews, and translations of research articles. Papers must be written either in Turkish or English.
- All submitted manuscripts are subjected to scientific and editorial review by the editorial board and qualified *ad hoc* reviewers. Rejected manuscripts are sent back to the corresponding author.
- The authors must certify with a written and signed statement that the manuscript has not been published elsewhere.
- The manuscript should be uploaded via the web platform of Dergipark (<https://dergipark.org.tr/en/pub/aucevrebilim>).
- The paper size must be A4 with margins: top=3 cm., left= 2.5 cm., right= 2.5 cm., and bottom= 4 cm. The text has to be written in Times New Roman; font size 11 pt; and justified with single line spacing in Microsoft Word. Paragraph indentation should be 1 cm. and 6 pt clear line must be left between paragraphs. Do not use bold characters within the text, figures and tables except headings. The manuscript should not exceed 20 pages, including references.
- The title of the paper must be written in 14 pt bold and centered. First letters of the title must be capital. Full author names must be written in 12 pt. Abstract must be written in 9 pt italic.
- Author names must be written without titles. Address information should be written in 11 pt. Leave no space between author names and address line. Authors with different affiliations and addresses should use superscripts.
- If the research has been supported by an institution or organization, or is a part of thesis, then a footnote should be inserted at the end of the paper title.
- Original research papers should be organized under following headings; abstract, introduction, material and methodology, research findings, discussion, conclusions, if necessary acknowledgements, and finally references. Review papers may contain three sections as; introduction, main text with appropriate heading(s) and conclusion. All main and secondary headings must be numbered in Arabic numerals. Abstract should be no more than 200 words and must include the purpose of the study, methodology used, findings and a brief evaluation of the findings. At most 7 key words should be given. Introduction part should include the significance and purpose of the study, as well as a literature review of previous studies. Material and methodology section should include sufficient information. Tables and figures should be explained within the text clearly in research findings. Research findings should be discussed and compared to previous studies in the Discussion section.
- All figures, maps and photographs must be in high resolution for quality printing. They must be placed within the text and separate copies should be sent. Table titles should be written above the table and the reference should be written below the table with 9pt. Name of the figures should be written below the figure with 9pt.
- When referring within the text, author last name(s) and year of publication must be written separated with a comma within brackets (Akpınar, 2000). For two authors, use “and” between the last names, and for three authors use “*et al.*”. More than one reference from the same author(s) in the same year must be identified by the letters "a", "b" etc., placed after the year of publication (Akpınar, 2002a). Multiple references should be written in alphabetical order, separated with a semicolon (Avcıoğlu, 2002; Oğuz, 2004; Uslu and Kiper, 2005).
- Interviews and unpublished works (except postgraduate theses) should not be cited.
- Reference list must be written in alphabetical order according to first author last name, in 9 pt. For multiple authors, “and” should be used before the last author name. Indentation must be “hanging” by 1.25 cm.

Journal article:

Karadeniz, N., Somuncu, M. 2003. Approaches for Preservation of Mountainous Areas in Turkey Case Study: Kaçkar Mountains (Turkey). *Montagnes Méditerranéennes*, 17, 89-90.

Book:

Lynch, K. 1960. *The Image of the City*. The MIT Press: 194, USA.

Chapter of a book:

Somuncu, M. 2011. Sustainable Development in the Eastern Black Sea Mountains: Present State and Perspectives. Editor(s): Zhelezov, G., *Sustainable Development in Mountain Regions: Southeastern Europe*, Springer, London-New York, 215-226.

Papers in conference proceedings:

Somuncu, M., İnaner, H., Çiçek, İ. 2004. An Example of Geological and Geomorphological Heritage to be Protected: Gölcük Caldera (Isparta-Southwestern Turkey). *Proceedings of 5th International Symposium on Eastern Mediterranean Geology*, Thessaloniki-Greece, Volume 1, 427-429.

If no author is available:

Anonymous 1997. *National Environmental Action Plan*. State Planning Organization, Ankara.

Web pages:

Web pages should be cited as Anonymous with year of access within the text (Anonymous, 2005), URL should be given in reference list.

Anonymous 2007. Explore Europe's changing landscape.

<http://www.eea.europa.eu/highlights/explore-europe2019s-changing-landscape>.

- If ethical approval is necessary, author(s) must submit the approval of Ethical Board and state that ethical approval has been obtained within the manuscript.
- No adding and removal can be made after the acceptance of the manuscript for publishing.
- Accepted manuscripts are published according to manuscript submit date after reviewing and editing process is over.
- No more than two papers of an author can be published in the same issue as long as he/she is not the first author in one of the papers.
- If manuscript is more than 20 pages, it can be submitted in two parts with appropriate titles to be published in following issues.
- Authors are responsible for the content of accepted manuscripts.